EUROPEISKA
KOMMISSIONEN

Bryssel den 27.2.2019
SWD(2019) 1026 final

ARBETSDOKUMENT FRÅN KOMMISSIONENS AVDELNINGAR

Landsrapport Sverige 2019
Med en fördjupad granskning rörande förebyggande och korrigering av makroekonomiska obalanser

Följedokument till

MEDDELANDE FRÅN KOMMISSIONEN TILL EUROPAPARLAMENTET, EUROPEISKA RÅDET, RÅDET, EUROPEISKA CENTRALBANKEN OCH EUROGRUPPEN

Europeiska planeringsterminen 2019: Bedömning av framstegen med strukturreformer, förebyggande och korrigering av makroekonomiska obalanser samt resultatet av de fördjupade granskningarna enligt förordning (EU) nr 1176/2011

{COM(2019) 150 final}

INNEHÅLL

Sammanfattning 4

1. Ekonomisk situation och framtidsutsikter 7

2. Framsteg med de landsspecifika rekommendationerna 14

3. Övergripande granskningsresultat i fråga om obalanser, risker och justeringar 17

4. Reformprioriteringar 22

4.1 Offentliga finanser och skatter 22
4.2 Den finansiella sektorn och bostadsmarknaden 25
4.3 Arbetsmarknad, utbildning och socialpolitik 39
4.4. Konkurrenskraftsreformer och investeringar 47

Bilaga A: Översikt 56

Bilaga B: Skuldhållbarhetsanalys och offentligfinansiella risker 59

Bilaga C: Standardtabeller 60

Bilaga D: Investeringsriktlinjer för sammanhållningspolitiska medel 2021–2027 för Sverige 67

Källor 70

TABELLER

Tabell 1.1: Ekonomiska och finansiella nyckelindikatorer – Sverige (1), (2), (3) 12
Tabell 2.1: Sammanfattning av bedömningen av de landsspecifika rekommendationerna 15
Tabell 3.1: Bedömning av förfarandet vid makroekonomiska obalanser (*) – Sverige 2019 20
Tabell 4.2.1: Indikatorer på finansiell sundhet, alla banker i Sverige 26
Tabell C.1: Finansmarknadsindikatorer 60
Tabell C.2: Huvudindikatorer i den sociala resultattavlan 61
Tabell C.3: Arbetsmarknadsindikatorer och utbildningsindikatorer 62
Tabell C.4: Indikatorer för social delaktighet och hälsa 63
Tabell C.5: Resultat- och policyindikatorer för produktmarknaden 64
Tabell C.6: Grön tillväxt 65

DIAGRAM

Diagram 1.1:	Produktionsgap, BNP-tillväxt i fasta priser och tillväxtkomponenter (1)	7
Diagram 1.2:	Bidrag till potentiell tillväxt (1) (2)	8
Diagram 1.3:	Brist på arbetskraft i ekonomin (1)	9
Diagram 1.4:	Relativ förändring av befolkningen i arbetsför ålder på grund av det ökade inflödet av asylsökande mellan 2014 och 2017 i Europa (1, 2).	9
Diagram 1.5:	Fördelning av enhetsarbetskostnadens förändringstakt	10
Diagram 1.6:	Real effektiv växelkurs baserad på enhetsarbetskostnad	10
Diagram 1.7:	Nettoställning mot utlandet	11
Diagram 2.1:	Genomförande av landsspecifika rekommendationer utfärdade 2011–2018 fram till i dag (1)	14
Diagram 4.1.1:	Sveriges och EU:s finanspolitiska regler och medelfristiga budgetram – genomsnitt	22
Diagram 4.1.2:	Effekten av de finanspolitiska reglerna och den medelfristiga budgetramen på det konjunkturrensade primära budgetsaldot	23
Diagram 4.1.3:	Index över de svenska finanspolitiska reglerna och bruttostatsskulden	23
Diagram 4.2.1:	Bostadspriser per marknadssegment (nominellt)	27
Diagram 4.2.2:	Skattade värderingsgap för bostadspriser på basis av olika indikatorer (1)	28
Diagram 4.2.3:	Intäkter från fastighetsskatter	29
Diagram 4.2.4:	Nyproduktion, inklusive ombildningar, netto i förhållande till uppskattat behov	29
Diagram 4.2.5:	Konjunkturbarometern: konfidensindikator och förväntningar bland företagen inom bygg och anläggning (1)	30
Diagram 4.2.6:	Utvecklingen för arbets- och materialkostnader vid uppförandet av nya bostäder (total procentuell ökning, 2015–2018kv.2 – siffrorna inte omräknade på årsbasis)	31
Diagram 4.2.7:	Kötid för ett förstahandskontrakt i Storstockholm (förmedling efter antal år)	31
Diagram 4.2.8:	Utvecklingen för hushållens skuldsättning (indexerat, 2005=100)	33
Diagram 4.2.9:	Andelen nya bolånetagare efter skuldens andel av den disponibla inkomsten	34
Diagram 4.2.10:	Amorteringstakt på bolån	35
Diagram 4.2.11:	12-månadersförändring för bolån och lån utan säkerhet till hushållen	35
Diagram 4.2.12	Hushållens finansiella tillgångar (*) och börsindex	36
Diagram 4.2.13:	Fördelning av företagens skulder på olika finansieringskällor	37
Diagram 4.2.14:	Skuldsättningsindikatorer för icke-finansiella bolag	38
Diagram 4.3.1:	Arbetskraftsdeltagande, sysselsättningsgrad och arbetslöshet	39
Diagram 4.3.2:	Arbetslöshet efter utbildningsnivå	39
Diagram 4.3.3:	Sysselsättningsgrad efter medborgarskap	41
Diagram 4.3.4:	Risk för fattigdom eller social utestängning och dess aspekter	42
Diagram 4.3.5:	Andel lågpresterande enligt OECD:s Pisa-undersökning (2015)	43
Diagram 4.3.6:	Andel utexaminerade efter programinriktning (2016)	45
Diagram 4.4.1:	Samlad förlust i exportmarknadsandelar sedan 2007 för Sverige och jämförbara länder	47
Diagram 4.4.2:	Fast bruttoinvestering (% av BNP)	48

FAKTARUTOR

Faktaruta 2.1: EU-fonder och EU-program bidrar till att åtgärda strukturutmaningar och främja tillväxt och konkurrenskraft i Sverige 16

Faktaruta 4.3.1: Övervakning av resultaten mot bakgrund av den europeiska pelaren för sociala rättigheter 40

Faktaruta 4.4.1: Investeringsutmaningar och reformer i Sverige 50

SAMMANFATTNING

Sveriges ekonomiska utveckling är som tidigare sund, men de stigande riskerna visar på hur viktigt det är att ta itu med strukturella svagheter. Bostadsbristen har länge varit en avgörande utmaning och beror på otillräckligt bostadsbyggande i kombination med den demografiska utvecklingen. Att främja byggande på rätt platser och i lämpliga marknadssegment kan bidra till att mildra bristen. En mer marknadsinriktad hyresrättsektor kan också göra sitt, och skulle främja rörlighet och flexibilitet på arbetsmarknaden. Skatteincitament för att äga sin bostad och ta bolån förvärrar problemen med hushållens ökande skulder och övervärderade bostadspriser. Om detta åtgärdas skulle den svenska ekonomin bli mer motståndskraftig och riskerna från obalanserna minska ([1]).

Den ekonomiska aktiviteten är fortsatt stark men en avmattning väntas. Enligt kommissionens interimsprognos vintern 2019 ökade BNP i fasta priser 2,1 % under 2017 och beräknas ha ökat med 2,2 % under 2018. När den globala ekonomin saktar in och bostadsinvesteringarna i Sverige börjar falla lär den ekonomiska aktiviteten växla ned. BNP-tillväxten förväntas avta under prognosperioden och hamna på 1,7 % år 2020. På längre sikt förväntas den potentiella tillväxten ligga kvar under nivån före krisen med tanke på den blygsamma produktivitetstillväxten som också ligger i linje med globala utvecklingstendenser.

Sveriges utlandsställning är fortsatt stark. Tillväxten i varuexporten förblev solid under 2018. Importen ökade dock kraftigt på grund av en stark inhemsk efterfrågan och ledde till ett lägre bytesbalansöverskott. Exporten av varor och tjänster kommer sannolikt att öka med ungefär 3 % under 2019–2020 mot bakgrund av de spända handelsförbindelserna och i takt med att tillväxten hos Sveriges största handelspartner mattas. Prognoserna tyder på att bytesbalansöverskottet kommer att stabiliseras kring 3 % av BNP.

Investeringstillväxten saktar in när bostadsinvesteringarna planar ut på lägre nivåer. Fallande bostadspriser under andra halvåret 2017 väntas leda till minskat byggande av nya bostäder och försvaga investeringstillväxten. Dessutom ser investeringarna i utrustning ut att tappa fart då handelsrelaterad osäkerhet drar ned efterfrågan från utlandet och lägger sordin på en redan dämpad stämning i näringslivet.

Arbetsmarknaden fungerar väl men står inför utmaningar. Sverige har en av de högsta sysselsättningsgraderna i EU (83,3 % under det tredje kvartalet 2018). Enligt kommissionens höstprognos 2018 kommer arbetslösheten att stabiliseras på 6,2 % under perioden 2019–2020. Samtidigt innebär arbetskraftsbrist och kompetensglapp, där de tillgängliga arbetstillfällena inte överensstämmer med de arbetslösas kompetens, att arbetslösheten inte kan minska så mycket mer. En stor utmaning blir att lyckas integrera migranter från länder utanför EU på arbetsmarknaden på ett sätt som främjar den långsiktiga tillväxten.

Den offentligfinansiella ställningen är stark. Överskottet i de offentliga finanserna uppgick 2017 till 1,6 % av BNP. Ett mindre överskott på cirka 1 % av BNP väntas för 2018, och detta torde minska till 0,8 % av BNP under 2020 i takt med att ekonomin saktar in. Den offentliga skulden fortsätter att minska tack vare en försiktig finanspolitik och ett förstärkt finanspolitiskt ramverk.

Penningpolitiken håller på att normaliseras eftersom inflationen ökar något från tidigare låga nivåer. Under många år har penningpolitiken varit ackommoderande på grund av den låga inflationen. Efter en ökning av kärninflationen 2018 började Riksbanken att höja sina styrräntor i slutet av 2018 och man har aviserat att ytterligare räntehöjningar kan komma.

([1]) I denna rapport bedöms Sveriges ekonomi mot bakgrund av kommissionens årliga tillväxtöversikt som lades fram den 21 november 2018. I översikten uppmanar kommissionen medlemsstaterna att genomföra reformer som gör den europeiska ekonomin mer produktiv, motståndskraftig och inkluderande. Medlemsstaterna bör fokusera sina ansträngningar på tre områden i den ekonomiska politikens goda triangel – åstadkomma investeringar av hög kvalitet, inrikta reforminsatserna på produktivitetstillväxt, delaktighet och institutionell kvalitet samt säkra makroekonomisk stabilitet och sunda offentliga finanser. Vid samma tidpunkt offentliggjorde kommissionen rapporten om förvarningsmekanismen och i och med den inleddes den åttonde omgången av förfarandet vid makroekonomiska obalanser. I den rapporten konstaterades att Sverige borde bli föremål för en fördjupad granskning, som nu presenteras i den här rapporten.

Ökade investeringar ([2]) i nya bostäder, utbildning och kompetens kan ytterligare förbättra Sveriges långsiktiga tillväxtpotential. Det vore också lämpligt att fortsätta investeringarna i transportinfrastruktur och innovation. Investeringsnivån i Sverige har legat en bra bit över EU-genomsnittet under det senaste årtiondet. Vissa delar av ekonomin skulle dock må bra av större investeringar. Det råder ett strukturellt underutbud på bostadsmarknaden, trots en betydande ökning av nybyggandet under de senaste fem åren. I utbildningssystemet kommer den demografiska utvecklingen att leda till ett ökat antal elever samtidigt som landet redan lider av lärarbrist. Investeringar i utbildning och kompetens kommer att vara avgörande för att stimulera produktivitetstillväxten och avhjälpa kompetensglappet i vissa delar av arbetsmarknaden. Det finns också ett behov av att hålla investeringarna i transportinfrastruktur och forskning och utveckling på höga nivåer för att stödja den långsiktiga produktivitetstillväxten och utnyttja alla affärsmöjligheter. Bilaga D innehåller centrala prioriteringar för stöd från Europeiska regionala utvecklingsfonden och Europeiska socialfonden+ under perioden 2021–2027 på grundval av de analyser av investeringsbehov och utmaningar som beskrivs i denna rapport.

Sverige har gjort begränsade ([3]) framsteg med att genomföra den landsspecifika rekommendationen från 2018.

Det har gjorts vissa framsteg på följande områden:

- Sverige fortsätter med politiska åtgärder för att stimulera bostadsbyggandet, bland annat det successiva genomförandet av 22-punktsplanen för bostadssektorn, liksom andra åtgärder för att främja utländsk konkurrens inom byggsektorn (se avsnitt 4.2.2).

Det har gjorts begränsade framsteg på följande områden:

- I januari 2019 meddelade de svenska myndigheterna att man kommer att vidta åtgärder för att göra hyressättningen flexiblare. Det finns också planer på att bevilja räntefritt uppskov på reavinstskatten vid fastighetsförsäljningar.

Det har inte gjorts några framsteg på följande områden:

- Inga framsteg har gjorts för att reformera den gynnsamma beskattningen av bolån och bostadsägande.

När det gäller framstegen mot att uppnå de nationella målen enligt Europa 2020-strategin fortsätter Sverige att uppvisa bra resultat för indikatorerna sysselsättningsgrad, utsläpp av växthusgaser, andelen förnybar energi, andel av befolkningen med högskoleutbildning och fattigdomsrisk. Områden där framstegen fortfarande är relativt svaga är andelen unga med högst grundskoleutbildning, energieffektivitet och forskning och utveckling.

Sverige uppvisar goda resultat när det gäller indikatorerna i den sociala resultattavlan för den europeiska pelaren för sociala rättigheter. Sysselsättningen är hög, medan sysselsättningsklyftan mellan män och kvinnor är liten och andelen ungdomar som varken arbetar eller studerar är låg. Positiva resultat, till exempel nivån på digitala färdigheter och de sociala transfereringarnas effekter för att minska fattigdomen, tyder på en avancerad välfärdsmodell och en stark social dialog.

Nedan redogörs för de viktigaste slutsatserna av den fördjupade granskning som görs i denna rapport och för de politiska utmaningar som följer.

- **Bankerna är visserligen sunda men det finns sårbarheter som är kopplade till deras ökande exponering mot fastighetsmarknaden.** Bankerna är fortsatt lönsamma. De lagstadgade kapitalkraven är rimliga, även om de sänktes i slutet av 2018 till följd av ändrade beräkningar av bankernas riskvägda tillgångar. De svenska storbankerna uppvisade god motståndskraft i 2018 års stresstest som utfördes av Europeiska bankmyndigheten. Bankernas stora utlåning till fastighetsmarknaden förblir en viktig risk och hushållen är fortsatt sårbara för prisjusteringar på bostadsmarknaden och räntehöjningar.

([2]) Både privata och offentliga investeringar.
([3]) Information om framsteg och åtgärder enligt råden i de olika delarna i de landspecifika rekommendationerna presenteras i översiktstabellen i bilagan.

Eftersom de svenska bankkoncernerna är systemviktiga i alla länder på den nordisk-baltiska finansmarknaden, kan dessutom eventuella chocker i banksektorn få betydande konsekvenser för grannländerna.

- **Hushållens skuldsättning har fortsatt att öka från redan höga nivåer.** Hushållens skulder ökade med 5,5 % under 2018 och uppgick till cirka 88 % av BNP och 186 % av den disponibla inkomsten, vilket är en av de högsta nivåerna i EU. Detta beror huvudsakligen på högre bolånevolym, som är kopplat till höga bostadspriser i kombination med strukturella snedvridningar som gynnar bolånefinansierade fastighetsinvesteringar. Sverige har vidtagit flera makrotillsynsåtgärder under senare år, bland annat skärpta amorteringskrav sedan i mars 2018 för bolånetagare med hög skuldsättning i förhållande till inkomsten, och ett beslut att höja den kontracykliska kapitalbufferten för banker i september 2019. De politiska åtgärder som hittills vidtagits verkar ha fått begränsade effekter på hur mycket bolånen ökar.

- **Bostadspriserna sjönk visserligen i slutet av 2017 och har sedan dess varit i stort sett stabila men detta kommer efter en lång period med stora prisökningar och värderingarna ligger långt över fundamenta.** Centrala frågor är bland annat skatteincitament som gynnar bostadsägande och bolån, och förmånliga kreditvillkor i kombination med amorteringskrav som fortfarande är relativt låga. Trots en kraftig ökning av nybyggnationen kvarstår bristerna, särskilt för överkomligt prissatta bostäder i storstadsområdena. Denna brist beror på strukturella ineffektiviteter, såsom begränsad konkurrens inom byggnadssektorn. Bostadsbeståndet används inte på ett effektivt sätt. På hyresmarknaden uppstår inlåsnings- och utestängningseffekter till följd av hyror som ligger under marknadshyrorna. På egnahemsmarknaden motverkas husägarnas rörlighet av reavinstskatten. Bostadsbristen gör det svårare för folk att byta jobb och den kan också bidra till ojämlikheter mellan generationerna.

- **Den fortsatta ökningen i hushållens skuldsättning och bankernas bolån utgör en stigande risk för den makroekonomiska stabiliteten.** Trots gradvisa politiska åtgärder forsätter bolåneskulderna att öka. Eftersom bostadsmarknaden fortfarande förefaller övervärderad, även efter prisfallet under hösten 2017, innebär den stigande skuldsättningen en ökad risk för en oordnad korrigering. Detta kan få en negativ inverkan på ekonomin och möjligen också på banksektorn.

I denna landsrapport redogörs även för andra viktiga strukturfrågor som pekar på särskilda utmaningar för den svenska ekonomin:

- **Trots gynnsamma ekonomiska villkor har vissa befolkningsgrupper svårt att hitta jobb.** Sverige ligger bäst till i EU när det gäller hög sysselsättning och låg långtidsarbetslöshet. Utmaningar kvarstår dock, till exempel att lågutbildade personer och migranter från länder utanför EU integreras på arbetsmarknaden. Denna utmaning kommer sannolikt att kvarstå de kommande åren med tanke på antalet och sammansättningen av asylsökande som kom i slutet av 2015. Insatser har gjorts för att förbättra deras anställbarhet, till exempel genom programmet för introduktionsjobb.

- **Det redan stora gapet mellan olika samhällsgrupper i fråga om utbildningsresultat fortsätter att öka**. Trots den senaste tidens åtgärder verkar inte utbildningssystemet främja god utbildning för alla. Integrationen av utrikes födda migrantelever behöver följas noggrant. En annan utmaning är den ökande lärarbristen.

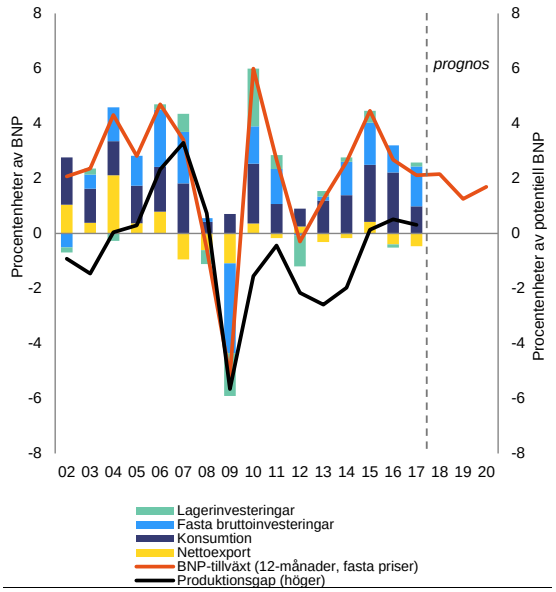
- **Ekonomin drar nytta av ett gynnsamt företagsklimat, även om vissa hinder för investeringar och långsiktig tillväxt finns kvar.** Landet fungerar väl i fråga om effektiv offentlig förvaltning, tillgång till finansiering för små och medelstora företag samt företagens innovation och internationalisering. Investeringar och innovation skulle dock kunna gynnas av ett närmare samarbete mellan den akademiska världen och näringslivet.

1. EKONOMISK SITUATION OCH FRAMTIDSUTSIKTER

BNP-tillväxt

Den ekonomiska aktiviteten är fortsatt solid. BNP i fasta priser ökade 2,1 % under 2017 och beräknas ha ökat med 2,2 % under 2018 enligt kommissionens preliminära vinterprognos 2019. Den huvudsakliga tillväxtmotorn var den inhemska efterfrågan som gynnas av den fortsatt ackommoderande penningpolitiken och den ökande sysselsättningen, vilket stöder konsumtionen. Bidraget till tillväxten från nettoexporten var blygsamt och importen förblev stark (diagram 1.1).

Diagram 1.1: **Produktionsgap, BNP-tillväxt i fasta priser och tillväxtkomponenter (1)**

(1)Prognoser för 2018–2020 med antagande om oförändrad politik.
Källa: Europeiska kommissionen.

Efter flera år av robust BNP-tillväxt tyder prognoserna nu på en avmattning. Den ekonomiska aktiviteten lär sakta in då den globala ekonomin går in en period med lägre tillväxt och bostadsinvesteringarna i Sverige börjar falla. Den reala BNP-tillväxten förutspås minska till 1,3 % under 2019 innan den vänder uppåt något till 1,7 % under 2020, vilket ligger nära ekonomins potentiella tillväxt på runt 2 %.

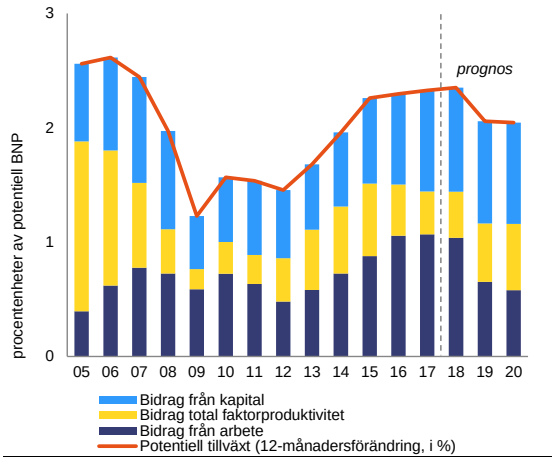
Bostadsinvesteringarna, som är en central tillväxtfaktor, förväntas plana ut på en lägre nivå. Efter en topp i mitten av 2017 sjönk bostadspriserna under det andra halvåret 2017 och har sedan dess varit i princip oförändrade. Denna nedgång har inverkat negativt på stämningen i byggbranschen och byggstarterna av nya bostäder väntas minska, vilket kommer att dämpa investeringstillväxten. Dessutom lär investeringarna i utrustning tappa fart då handelsrelaterad osäkerhet drar ned efterfrågan från utlandet och lägger sordin på en redan dämpad stämning i näringslivet. Enligt prognoserna kommer investeringstillväxten att bromsa in rejält fram till 2020.

Den offentliga och privata konsumtionstillväxten lär förbli måttlig. Under 2018 fick konsumtionen draghjälp av de stora sysselsättningsvinsterna. Under 2019–2020 beräknas den dock öka något mindre eftersom sysselsättningstillväxten lär sakta in med tanke på det redan höga arbetskraftsdeltagandet. Den offentliga konsumtionen beräknas ha ökat med närmare 1 % under 2018 på grund av att kommunerna har getts mer resurser för att anställa mer personal och förbättra välfärdstjänsterna och utbildningssatsningarna. Med ett antagande om oförändrad politik beräknas den offentliga konsumtionen öka ungefär i samma takt under kommande år.

Potentiell tillväxt

Den potentiella tillväxten har återhämtat sig men förväntas ligga kvar under nivån före krisen. Efter krisen berodde återhämtningen av den potentiella tillväxten framför allt på det ökade bidraget från arbetskraften tack vare det stigande arbetskraftsdeltagandet bland unga, äldre och utrikes födda (diagram 1.2). Arbetskraftens bidrag förväntas dock falla då migrationen avtar från toppen 2015 och även på grund av en negativ demografisk utveckling. Bidraget från den totala faktorproduktiviteten beräknas förbli blygsamt och ligga kvar under nivåerna före krisen, helt i linje med den globala utvecklingen. Detta drar ned den potentiella tillväxten, samtidigt som kapitalackumuleringen förväntas förbli stabil.

Diagram 1.2: **Bidrag till potentiell tillväxt (1) (2)**

(1)Prognoser för 2018-2020 med antagande om oförändrad politik.
(2)TFP: total faktorproduktivitet
Källa: Europeiska kommissionen (höstprognos 2018).

Inflation och penningpolitik

Kärninflationen ser ut att öka successivt men den samlade inflationen har ännu inte fått fäste. Under 2018 ledde högre importpriser, till följd av den svenska kronans depreciering, stigande energipriser och en prisuppgång på obearbetade livsmedel (på grund av ovanligt torrt väder 2018), till att inflationen pressades över Riksbankens tvåprocentsmål under andra halvåret. I takt med att dessa tillfälliga faktorer avtar förväntas det harmoniserade konsumentprisindexet öka med 1,7 % under 2019 innan det sjunker något till 1,6 % under 2020. Kärninflationen (exklusive livsmedel och energi) lär öka från i genomsnitt drygt 1 % under 2018 till 1,5 % under 2020.

Med tanke på det stigande inflationstrycket höjde Riksbanken sin reporänta i slutet av 2018. Penningpolitiken har varit ackommoderande under många år nu eftersom räntehöjningar har skjutits upp på grund av den låga inflationen. Riksbanken hade hållit sin reporänta oförändrad på -0,5 % sedan i februari 2016. I december 2018 höjde Riksbanken sin reporänta med 0,25 procentenheter och aviserade att man beroende på inflationsförväntningarna kan förvänta sig räntehöjningar på cirka 0,25 procentenheter en eller två gånger per år. En sådan gradvis ökning skulle hålla den reala reporäntan negativ under de närmaste två åren. Tidigare var de låga nominella räntorna en viktig orsak till ökningen i hushållens skuldsättning och av bostadspriserna men en gradvis omsvängning som innebär ökande lånekostnader kan få en dämpande inverkan på kredittillväxten och den privata konsumtionen (se avsnitt 4.2.3).

Privat skuldsättning

Hushållens skuldsättning fortsatte att stiga och 12-månadersförändringen fram till december 2018 var 5,5 %. Detta är visserligen en fortsatt gradvis inbromsning från rekordökningen på närmare 8 % i mitten av 2016 men den ligger fortfarande en bra bit över den nominella inkomsttillväxten (se avsnitt 4.2.3). Totalt sett uppgick hushållens skulder under tredje kvartalet 2018 till 186 % av den disponibla inkomsten eller cirka 88 % av BNP, vilket var en av de högsta nivåerna i EU. Det är viktigt att notera att fördelningen av skulderna mellan hushållen blir allt ojämnare. Gruppen av nya bolånetagare med så hög skuldkvot (skulder i förhållande till disponibel inkomst) som 600 % ökade till 17,2 % under 2017 (jämfört med 16,4 % 2016 and cirka 12 % 2013).

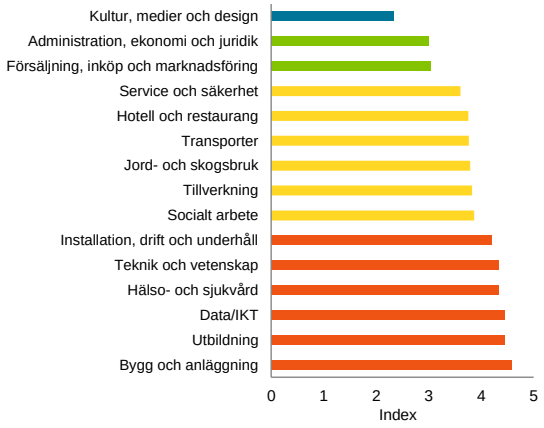
Arbetsmarknaden

Den svenska arbetsmarknaden fortsätter att göra bra ifrån sig. Sverige har en av de högsta sysselsättningsgraderna i EU (83,3 % under tredje kvartalet 2018) och sysselsättningstillväxten ser ut att förbli god. Arbetslösheten har legat under EU-genomsnittet och väntas enligt kommissionens höstprognos 2018 plana ut på 6,2 % under 2019–2020. Långtidsarbetslösheten var fortsatt låg och uppgick till 1,2 % under 2017. Ungdomsarbetslösheten fortsatte att sjunka och andelen unga som varken arbetar eller studerar minskade 2017 till 6,2 %.

Samtidigt innebär arbetskraftsbrist och kompetensglapp att arbetslösheten inte kan sjunka så mycket mer. Arbetskraftsdeltagandet fortsatte att öka under 2017 och 2018. Trots det ökade arbetskraftsutbudet förvärras arbetskraftsbristen. Arbetsförmedlingens prognoser pekar på en fortsatt arbetskraftsbrist under de kommande åren i ungefär 150 av de 200 yrken som följs. Dessa yrken inbegriper sådana som kräver högre utbildning såsom ingenjörer, lärare, it-specialister och hälso- och sjukvårdspersonal. Dessutom är sysselsättningen bland lågutbildade fortsatt låg, vilket tyder på

möjliga kompetensglapp (diagram 1.3). Arbetslösheten lär därför stabiliseras på omkring 6,2 % under 2019–2020.

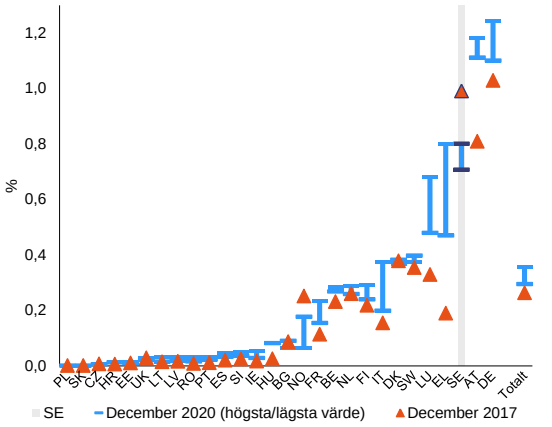
Diagram 1.3: **Brist på arbetskraft i ekonomin (1)**

(1) Indexet består av ett vägt medelvärde baserat på en undersökning av ungefär 11 000 arbetsgivare i den privata sektorn samt kommuner och landsting. Graden av brist spänner från 1,00 = för stort arbetskraftsutbud till 5,00 = uttalad brist på arbetskraft.
Källa: Arbetsförmedlingen.

Migration är den viktigaste faktorn bakom arbetskraftens tillväxt. Under 2016 uppgick nettomigrationen till Sverige till mer än 117 000 personer, vilket är den högsta nivå som någonsin registrerats. Under 2017 sjönk den dock till strax under 99 000. Detta berodde på de tillfälliga gränskontrollerna och den tillfälliga migrationslagen från 2016 som den nya regeringen avser att förlänga med två år (till slutet av 2021). Under tiden ska en parlamentarisk utredning behandla den framtida migrationspolitiken. Migranters arbetskraftsdeltagande ökade med cirka 1,3 procentenheter under 2017 (OECD, 2018d). OECD uppskattar att flyktinginflödet kommer att få en positiv effekt på arbetskraften, med en sammantagen ökning på 0,5 % mellan 2017 och 2020. Dessutom kommer den positiva nettoeffekten på befolkningen i arbetsför ålder att sammantaget uppgå till minst 0,8 % mellan 2017 och 2020. (diagram 1.4) ([4]). Utan migrationen skulle arbetskraften, och ytterst den potentiella bruttonationalprodukten, ha påverkats negativt. Enligt Internationella Valutafonden (IMF) (Hilgenstock 2018) skulle ett scenario utan migration leda till en minskning av arbetskraftsdeltagandet på cirka sex procentenheter under perioden 2015–2050.

Diagram 1.4: **Relativ förändring av befolkningen i arbetsför ålder på grund av det ökade inflödet av asylsökande mellan 2014 och 2017 i Europa (1, 2).**

(1) EU28-länder, Norge och Schweiz
(2) Se fotnot 4 för närmare uppgifter om skattningsmetoden
Källor: Eurostat, OECD:s uppskattningar.

Att migranter från länder utanför EU integreras framgångsrikt i arbetskraften är avgörande för att långsiktig tillväxt och offentligfinansiell hållbarhet ska främjas. Migrationen bidrar till att säkra befolknings- och arbetskraftstillväxten när befolkningen åldras eftersom det framför allt är yngre och ekonomiskt aktiva åldersgrupper som migrerar. Hälften av dem som invandrade mellan 2006 och 2017 har postgymnasial utbildning, vilket är högre än bland migranter som invandrade före 2006 och personer födda i Sverige. Personer som invandrade under de senaste tolv åren har en yngre åldersstruktur än totalbefolkningen mellan 25-64 år, vilket delvis kan förklara den höga utbildningsnivån jämfört med den svenska befolkningen (SCB, 2018c). De svenska myndigheterna har slagit fast att jobb och praktikplatser för migranter är högt prioriterat och

([4]) Den relativa förändringen av befolkningen i arbetsför ålder är skillnaden mellan den uppskattade flyktingbefolkningsgruppen i arbetsför ålder, med beaktande av de ökade inflödena sedan januari 2014, och det kontrafaktiska antagandet (dvs. att antalet asylansökningar under perioden 2014–2020 hade förblivit detsamma som genomsnittet under perioden 2011–2013), delat med den totala befolkningen i arbetsför ålder i december 2013. Fram till december 2017 används faktiska uppgifter om asylansökningar och asylbeslut. För 2018–2020 antas att asylansökningarna endera är lika med genomsnittet under åren 2011–2013 eller genomsnittet år 2017, vilket skapar spannet mellan de låga och höga uppskattningarna för december 2020.

har vidtagit åtgärder för att minska asymmetrierna på arbetsmarknaden mellan utrikes och inrikes födda (se avsnitt 4.3.1).

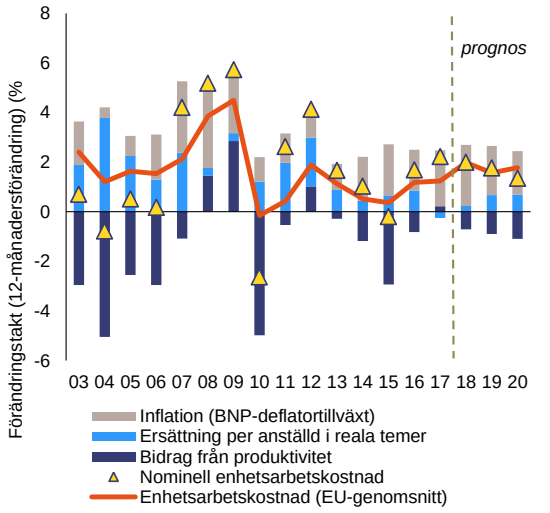
Ojämlikhet

Ojämlikheten och fattigdomen är låg. Inkomsterna för den rikaste femtedelen av befolkningen var 2017 ungefär 4,3 gånger högre än inkomsterna för den fattigaste femtedelen. Fördelningen av marknadsinkomsterna är relativt jämn på grund av den låga lönespridningen. Dessutom har skatter och transfereringar en utjämnande effekt, som är bland de största i EU (58,5 % 2016). Andelen personer som riskerar fattigdom eller social utestängning är lägre än EU-genomsnittet. Andelen personer som lever i allvarlig materiell fattigdom och andelen personer i hushåll med låg arbetsintensitet har inte minskat trots den stigande sysselsättningen.

Konkurrenskraft

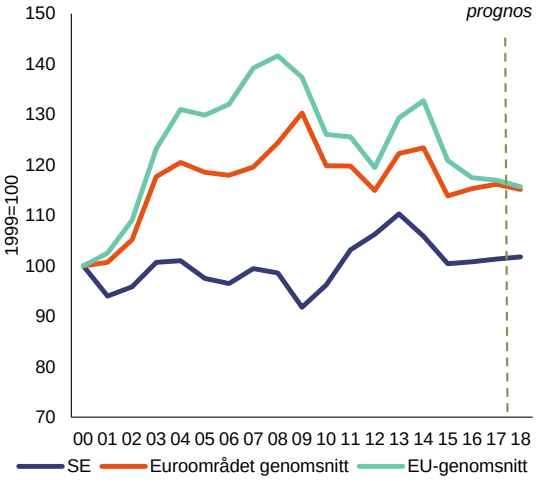
Återhållsamma löneökningar har stärkt ekonomins konkurrenskraft. Inom industrisektorn, som är exponerad mot utländsk konkurrens, kom man 2017 överens om en löneökning på 2,2 % per år för perioden 2017–2019. Lönetillväxten för hela ekonomin förblev stabil och var i genomsnitt 2,4 % under 2017–2018, trots en stramare arbetsmarknad och stigande inflationsförväntningar. Enhetsarbetskostnaden har i stort följt utvecklingen av arbetsproduktiviteten och ligger runt EU-genomsnittet (diagram 1.5), vilket innebär att konkurrenskraften säkras. Under samma period skedde således en depreciering av den reala effektiva växelkursen baserad på enhetsarbetskostnad. (diagram 1.6). Den nya förhandlingsrundan för 2020–2023 förväntas utmynna i måttliga löneökningar, vilket torde bevara den kostnadsrelaterade konkurrenskraften. De nominella enhetsarbetskostnaderna förväntas på så sätt stiga med 1,8 % under 2019 och med 1,3 % under 2020.

Diagram 1.5: **Fördelning av enhetsarbetskostnadens förändringstakt**

Källa: Europeiska kommissionen.

Diagram 1.6: **Real effektiv växelkurs baserad på enhetsarbetskostnad**

Källa: Europeiska kommissionen.

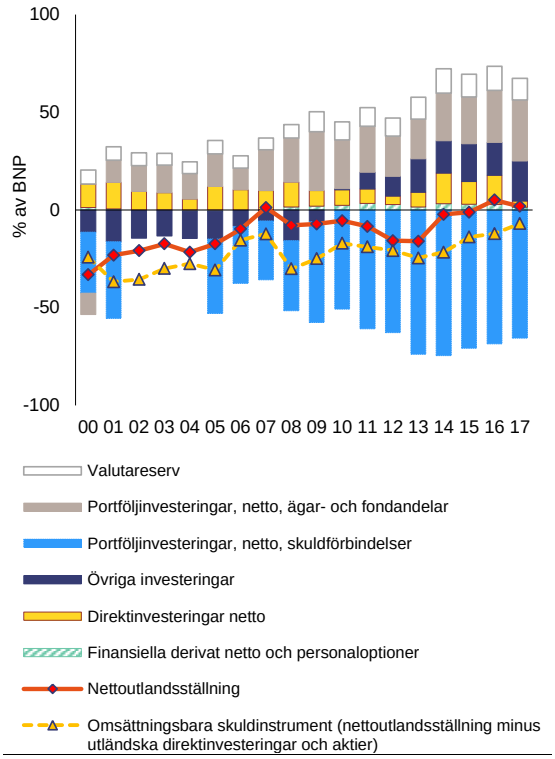
Utlandsställning

Trots fortsatta överskott i bytesbalansen är nettoställningen mot utlandet bara svagt positiv. Det beräknas att överskottet i bytesbalansen kommer att ha minskat från 3,6 % år 2017 till 3,2 % av BNP år 2018. Överskottet beror till största delen på den offentliga sektorns och hushållens besparingar och multinationella företags varuförmedling ([5]). Nettoställningen mot

([5]) Se Europeiska kommissionen (2018a).

utlandet är dock bara svagt positiv, och ligger långt under summan av tidigare bytesbalansöverskott. Detta beror främst på de ihållande nettoportföljinvesteringarna i räntebärande värdepapper, särskilt från icke-finansiella företag, men kan delvis återspegla värderingseffekter och mätfel som tyder på att nettoställningen mot utlandet kan vara underskattad (diagram 1.7) (Europeiska kommissionen, 2016a, ss. 13–14).

Diagram 1.7: **Nettoställning mot utlandet**

Källa: Europeiska kommissionen.

Offentliga finanser

De offentliga finanserna har förblivit starka. I slutet av 2017 visade sig skatteuppbörden, som understöds av en stabil ekonomisk tillväxt, bli överraskat stor. Det samlade överskottet i de offentliga finanserna blev därmed 1,6 % av BNP under 2017, vilket är en bra bit över målet i den ursprungliga budgeten för 2017 och innebär ett strukturellt överskott på 1,4 % av BNP. Ett mindre överskott på cirka 1 % av BNP förväntas för 2018 då skatteintäkterna beräknas ha återgått till mer normala nivåer. Det samlade överskottet torde minska till 0,8 % av BNP under 2020 i takt med att ekonomin saktar in.

En fortsatt minskning av statsskulden väntas. Stark ekonomisk tillväxt, primära budgetöverskott och en försiktig finanspolitik har under de senaste åren lett till en minskning av den offentliga sektorns bruttoskulder. Denna trend ser ut att fortsätta och skuldkvoten beräknas sjunka till 33,5 % under 2020, vilket är betydligt lägre än referensvärdet på 60 % av BNP som fastställts i fördraget (se också avsnitt 4.1).

Tabell 1.1: **Ekonomiska och finansiella nyckelindikatorer – Sverige (1), (2), (3)**

Ekonomiska och finansiella nyckelindikatorer – Sverige

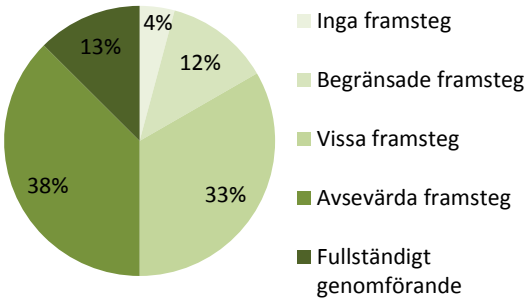
						prognos		
	2004-07	2008-12	2013-15	2016	2017	2018	2019	2020
BNP i fasta priser (12-månadersförändring)	3,8	0,5	2,8	2,7	2,1	2,2	1,3	1,7
Potentiell tillväxt (12-månadersförändring)	2,6	1,6	2,0	2,3	2,3	2,4	2,1	2,0
Privat konsumtion (12-månadersförändring)	3,0	1,4	2,4	2,9	2,2	.	.	.
Offentlig konsumtion (12-månadersförändring)	0,6	1,4	1,7	3,6	0,0	.	.	.
Fasta bruttoinvesteringar (12-månadersförändring)	7,1	-0,5	4,2	4,2	6,0	.	.	.
Export av varor och tjänster (12-månadersförändring)	7,6	0,9	3,3	3,0	3,2	.	.	.
Import av varor och tjänster (12-månadersförändring)	7,4	1,6	3,8	4,3	4,8	.	.	.
Bidrag till BNP-tillväxt:								
Inhemsk efterfrågan (12-månadersförändring)	3,1	0,9	2,5	3,2	2,4	.	.	.
Lagerförändringar (12-månadersförändring)	0,1	-0,1	0,3	-0,1	0,1	.	.	.
Nettoexport (12-månadersförändring)	0,6	-0,2	0,0	-0,4	-0,5	.	.	.
Bidrag till potentiell tillväxt								
Totalt antal arbetade timmar (12-månadersförändring)	0,5	0,6	0,7	1,1	1,1	1,0	0,7	0,6
Kapitalbildning (12-månadersförändring)	0,8	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9
Total faktorproduktivitet (12-månadersförändring)	1,3	0,3	0,6	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6
Produktionsgap	1,5	-1,8	-1,5	0,5	0,3	0,3	0,0	-0,2
Arbetslöshet	7,1	7,8	7,8	6,9	6,7	6,3	6,2	6,2
BNP-deflator (12-månadersförändring)	1,5	1,8	1,6	1,6	2,3	2,5	2,0	1,8
Harmoniserat konsumentprisindex (HIKP, 12-månadersförändring)	1,3	1,9	0,4	1,1	1,9	2,0	1,7	1,6
Nominell ersättning per anställd (12-månadersförändring)	3,9	3,0	2,3	2,5	2,0	2,7	2,7	2,5
Arbetsproduktivitet (real, per sysselsatt, 12-månadersförändring)	2,9	0,0	1,5	0,8	-0,2	.	.	.
Enhetsarbetskostnader (hela ekonomin, 12-månadersförändring)	1,0	3,0	0,8	1,7	2,2	2,0	1,8	1,3
Reala enhetsarbetskostnader (12-månadersförändring)	-0,5	1,2	-0,8	0,0	0,0	-0,5	-0,2	-0,4
Real effektiv växelkurs (enhetsarbetskostnad, 12-månadersförändring)	-0,3	1,4	-2,3	0,6	0,8	-4,3	-0,7	-0,7
Real effektiv växelkurs (HIKP, 12-månadersförändring)	-0,8	0,0	-2,8	0,9	-0,7	-3,9	-0,9	-0,6
Hushållens sparkvot (nettosparande i % av disponibel inkomst)	7,0	12,3	15,5	16,0	15,1	.	.	.
Privat kreditflöde, konsoliderade uppgifter (% av BNP)	12,7	7,9	5,6	7,5	13,1	.	.	.
Privata sektorns skuld, konsoliderade uppgifter (% av BNP)	154,5	192,8	192,8	188,2	194,4	.	.	.
varav hushållens skulder (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	61,7	76,1	83,0	86,2	88,2	.	.	.
varav icke-finansiella bolags skulder (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	92,8	116,7	109,8	102,0	106,2	.	.	.
Nödlidande lån, brutto (% av totala skuldinstrument och totala lån och förskott) (2)	.	.	1,0	1,1	1,1	.	.	.
Bolag, nettoutlåning (+) eller nettoupplåning (-) (% av BNP)	3,4	0,9	-1,8	-4,0	-3,7	-4,0	-3,7	-3,4
Bolag, driftsöverskott brutto (% av BNP)	24,9	23,9	23,8	24,1	23,9	24,2	24,4	24,6
Hushåll, nettoutlåning (+) eller nettoupplåning (-) (% av BNP)	1,8	5,1	7,2	6,6	5,8	6,0	5,5	5,2
Deflaterat husprisindex (12-månadersförändring)	9,7	1,3	8,3	7,5	4,6	.	.	.
Bostadsinvesteringar (% av BNP)	3,8	3,6	4,0	5,1	5,7	.	.	.
Bytesbalans (% av BNP), betalningsbalans	7,1	6,2	4,7	3,8	3,2	3,2	3,0	2,9
Handelsbalans (% av BNP), betalningsbalans	6,7	5,2	4,8	4,5	3,4	.	.	.
Bytesförhållande för varor och tjänster (12-månadersförändring)	-0,5	-0,1	0,4	0,5	-0,6	-0,9	-0,5	-0,2
Kapitalbalans (% av BNP)	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	.	.	.
Nettoutlandsställning (% av BNP)	-11,9	-9,0	-7,4	0,1	4,4	.	.	.
Nettoutlandsställning netto, exklusive instrument utan risk för betalningsinställelse (% av BNP) (1)	-21,5	-22,4	-20,1	-12,2	-7,3	.	.	.
Utlandsställning, exklusive instrument utan risk för betalningsinställelse (% av BNP) (1)	123,3	155,4	165,2	157,0	165,8	.	.	.
Exportresultat mot utvecklade länder (förändring i % över 5 år)	6,5	-4,9	-7,7	-10,5	-8,7	.	.	.
Exportmarknadsandel, varor och tjänster (12-månadersförändring)	.	.	-1,1	1,9	-3,1	.	.	.
Nettoinflödet av utländska direktinvesteringar (% av BNP)	2,3	2,5	2,3	-1,2	2,1	.	.	.
Saldo i de offentliga finanserna (% av BNP)	1,9	0,0	-0,9	1,1	1,5	1,1	0,9	0,8
Strukturellt budgetsaldo (% av BNP)	.	.	-0,1	0,8	1,3	0,9	0,9	1,0
Offentlig bruttoskuld (% av BNP)	45,3	38,7	43,4	42,4	40,8	37,8	35,5	33,5
Skattekvot (%) (3)	46,3	43,8	43,4	44,8	44,9	44,5	44,3	44,2
Skattesats för en ensamstående person med genomsnittlig lön (5)	30,3	25,4	24,7	24,9	.	.	.	.
Skattesats för en ensamstående person som tjänar 50 % av genomsnittlig lön (%)	26,0	20,4	19,9	20,1	.	.	.	.

(1) Nettoställning mot utlandet exkl. direktinvesteringar och fondandelar.
(2) Inhemska bankkoncerner och fristående banker, utlandskontrollerade dotterbolag (i och utanför EU) och utlandskontrollerade filialer (i och utanför EU).
(3) Skattekvotsindikatorn (skatt i förhållande till BNP) innehåller tillräknade sociala avgifter och skiljer sig därmed från den skattekvotsindikator som används i avsnittet om beskattning.
Källa: Eurostat och ECB per den 31 januari 2019, om tillgängligt; kommissionen för prognoser (vinterprognosen 2019 för BNP och HIKP, i övrigt höstprognosen 2018).

2. FRAMSTEG MED DE LANDSSPECIFIKA REKOMMENDATIONERNA

Sedan den europeiska planeringsterminen inleddes 2011 har 84 % av alla landsspecifika rekommendationer som riktas till Sverige åtminstone uppvisat "vissa framsteg".([6]) För 16 % av dessa landsspecifika rekommendationer har "begränsade" eller "inga framsteg" gjorts (diagram 2.1). Man har kommit långt med rekommendationerna och genomfört dem fullständigt på flera politikområden, särskilt finanspolitisk styrning samt forskning och innovation. Begränsade framsteg har gjorts med att genomföra rekommendationerna om bostadsmarknaden och hushållens skuldsättning.

Diagram 2.1: **Genomförande av landsspecifika rekommendationer utfärdade 2011–2018 fram till i dag (1)**

(1) Den samlade bedömningen av de landsspecifika rekommendationerna på det finanspolitiska området rör inte överensstämmelsen med stabilitets- och tillväxtpakten.
(2) 2011–2012: Olika kategorier för bedömningen av de landsspecifika rekommendationerna.
(3) Den fleråriga bedömningen av rekommendationerna avser genomförandet av dem sedan de först antogs till och med landsrapporten i februari 2019.
Källa: Europeiska kommissionen.

Sverige har kunnat behålla en sund offentligfinansiell ställning. Det innebär att man följer det medelfristiga budgetmålet och låter statsskulden minska långt under gränsvärdet i fördraget.

På arbetsmarknaden har regeringen gjort vissa framsteg med att förbättra ungas sysselsättningssituation. Framför allt har man vidtagit åtgärder för att stärka lärlingsutbildning och andra former av arbetsplatsbaserad yrkesutbildning.

Landet har varje år sedan 2011 fått en rekommendation som rör de höga och stadigt stigande hushållsskulderna och bostadspriserna. Myndigheterna har vidtagit ett antal politiska åtgärder för att bidra till att få bukt med ökningarna av bolåneskulderna och bostadspriserna och de därmed förknippade riskerna för ekonomin som helhet och finanssystemet.

Tyngdpunkten har hittills främst legat på makrotillsynsåtgärder och åtgärder mot flaskhalsar i bostadsutbudet. Några av makrotillsynsåtgärderna är ett tak för bolån på 85 % av fastighetens värde som infördes 2010, en höjning av bankernas riskviktsgolv för bolån 2013 och 2014, ett formellt amorteringskrav i juni 2016 samt en skärpt amorteringsregel för låntagare med hög skuldkvot i mars 2018 (se avsnitt 4.2.3). Sverige stärkte också de rättsliga befogenheterna för makrotillsynsmyndigheten i februari 2018. Dessa åtgärder har förbättrat banksektorns motståndskraft (se avsnitt 4.2.1) men har inte varit tillräckliga för att bromsa hushållens skuldsättning (se avsnitt 4.2.3). Dessutom har myndigheterna infört åtgärder för att rationalisera plan- och bygglovsreglerna och kommunerna har fått direkt budgetstöd för att uppmuntra mer byggande. Detta har lett till ett betydande uppsving för byggandet de senaste åren, även om dagens byggande fortfarande ligger under den väntade efterfrågan, särskilt i storstäderna (se avsnitt 4.2.2).

Sverige har gjort begränsade ([7]) framsteg med att genomföra den landsspecifika rekommendationen från 2018. Vissa politiska åtgärder har vidtagits som svar på rekommendationen (vilket har relevans för förfarandet vid makroekonomiska obalanser, se avsnitt 3). Rekommendationen har emellertid inte genomförts konsekvent och viktiga områden har inte åtgärdats. När det gäller bostadsmarknaden fortsätter Sverige med politiska åtgärder för att främja mer byggande, inbegripet det successiva genomförandet av 22-punktsplanen för

([6]) För bedömningen av tidigare reformer, se i synnerhet avsnitt 4.

([7]) Information om de framsteg som gjorts och de åtgärder som har vidtagits med anledning av råden i de olika delarna i de landspecifika rekommendationerna finns i översiktstabellen i bilagan. Denna övergripande bedömning omfattar inte efterlevnaden av stabilitets- och tillväxtpakten.

bostadssektorn, liksom andra åtgärder för att främja utländsk konkurrens inom byggsektorn (se avsnitt 4.2.3). Dessutom aviserade den nya regeringen i januari 2019 att reformer ska tas fram för att göra hyressättningen flexiblare. Det finns också planer på att bevilja räntefritt uppskov på reavinstskatten vid fastighetsförsäljningar. Inga framsteg har dock gjorts när det gäller att ändra avdragsrätten för bolåneräntor eller lägga om dagens fastighetsskatter.

Tabell 2.1: **Sammanfattning av bedömningen av de landsspecifika rekommendationerna**

Sverige	**Samlad bedömning av framstegen med 2018 års landsspecifika rekommendation: Begränsade framsteg**
Rekommendation 1: *Ta itu med risker kopplade till hushållens höga skuldsättning genom att stegvis begränsa avdragsrätten för utgiftsräntor på bolån eller genom att höja fastighetsskatten. Stimulera bostadsbyggandet där bristen är som störst, främst genom att ta bort strukturella hinder för byggandet, och effektivisera bostadsmarknaden, bland annat genom att göra hyressättningen flexiblare och se över kapitalvinstbeskattningen.* (relevant för förfarandet vid makroekonomiska obalanser)	**Begränsade framsteg** • Inga framsteg när det gäller begränsning av avdragsrätten för utgiftsräntor för bolån eller höjning av fastighetsskatten. • Vissa framsteg när det gäller att stimulera bostadsbyggandet. • Begränsade framsteg när det gäller flexiblare hyressättning och översyn av kapitalvinstbeskattningen.

Källa: Europeiska kommissionen.

Faktaruta 2.1: **EU-fonder och EU-program bidrar till att åtgärda strukturutmaningar och främja tillväxt och konkurrenskraft i Sverige**

Sverige får stöd från de europeiska struktur- och investeringsfonderna (ESI-fonderna) med upp till 3,6 miljarder euro fram till 2020. Detta motsvarar cirka 2,7 % av de offentliga investeringarna[1] under perioden 2014–2018. Den 31 december 2018 hade 64 % anslagits till olika projekt. Mer än 40 000 företag har genom detta fått hjälp att stärka sina konkurrensfördelar. Projektområdena är bl.a. internationalisering, företagsutveckling, inkubationstjänster och nyföretagande.

ESI-fonderna bidrar till att åtgärda strukturpolitiska utmaningar. Program som får stöd genom ESI-fonderna bidrar till att skapa starka innovationsmiljöer och kluster och gör att näringslivet får bättre tillgång till forskningsresurser. Sverige använder ESI-fonderna för att genomföra strategier för smart specialisering i alla åtta regioner genom att engagera 5 600 företag som vill samarbeta med forskningsinstitut för att utveckla säljbara produkter. Övergången till en koldioxidsnål ekonomi stöds med 400 miljoner euro. Europeiska regionala utvecklingsfonden (Eruf) har i Sverige visat sig vara ett mycket bra exempel på hur man kan använda fonderna för att integrera människor från länder utanför EU. Tyngdpunkten har legat på att hjälpa migranter att starta företag eller skaffa jobb inom näringslivet. Riktade förslagsomgångar används för genomförandet. Många projekt har godkänts och gör goda framsteg. Enskilda personer får också stöd från ESI-fonderna. Europeiska socialfonden (ESF) ger 808 miljoner euro för att stärka deras anställbarhet genom kompetensutveckling och utbildning. Efter den senaste tidens tillströmning av flyktingar och invandrare till Sverige har ESI-fonderna hjälpt lokala myndigheter och andra aktörer att erbjuda mer individanpassade former för utbildning anställbarhetsstöd. Mer än 110 000 personer har fått vara med i olika ESF-finansierade projekt.

På en medlemsstats begäran kan kommissionen via stödprogrammet för strukturreformer ge skräddarsytt tekniskt stöd för att hjälpa medlemsstaterna att genomföra tillväxtfrämjande reformer för att möta utmaningar som kartlagts inom ramen för den europeiska planeringsterminen eller andra nationella reformer. Till exempel har Sverige börjat få stöd för att genomföra bedömningsmetoden för bolagsskattegapet.

EU-finansiering bidrar till att få till stånd privata investeringar. Olika finansieringsinstrument genomförs genom en nationell fond-i-fond (23,1 miljoner euro för att stimulera fler privata riskkapitalfonder i tidiga skeden, bedriva ett närmare samarbete med den privata sektorn och undvika regionala begränsningar), åtta regionala riskkapitalfonder (74 miljoner euro) och en ny nationell grön fond som investerar under ett tidigt skede i företag som främjar övergången till en koldioxidsnål ekonomi (38,7 miljoner euro). Sverige utnyttjar dessutom Europeiska fonden för strategiska investeringar (Efsi) i allt högre grad. Med stöd från Efsi godkände Europeiska investeringsbanken transaktioner för totalt 2,7 miljarder euro, vilket kommer att fungera som katalysator för totalt 10,5 miljarder i ytterligare privata och offentliga investeringar. Hittills har 35 projekt[2] godkänts inom ramen för Efsis infrastruktur- och innovationsdel (2,4 miljarder euro i total finansiering som stöder investeringar på 9,2 miljarder). Inom Efsis del för små och medelstora företag har 11 avtal med förmedlande banker godkänts (330 miljoner euro, som ger upphov till investeringar för totalt 1,2 miljarder euro). Detta stöd förväntas komma 9 398 små och medelstora företag och midcap-bolag till godo. Ett bra exempel är det svenska uppstartsföretaget Handiscover som hjälper personer med fysiska funktionsnedsättningar att hitta och boka lämpliga researrangemang. Handiscover har fått ett lån från Almi Företagspartner och stöds av Europeiska investeringsfonden.

Förutom ESI-fonderna erbjuds finansiering genom Horisont 2020, Fonden för ett sammanlänkat Europa och andra direktförvaltade EU-fonder. I slutet av 2018 hade Sverige undertecknat avtal för 57 projekt inom ramen för Fonden för ett sammanlänkat Europa med svenska stödmottagare som får 298,1 miljoner euro i finansiering. Totalt investeras 709,7 miljoner euro i dessa projekt. Horisont 2020 har bidragit med ytterligare 1,26 miljarder euro.

https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/SE

[1] Offentliga investeringar definieras som fasta bruttoinvesteringar + investeringsbidrag + nationella utgifter för jordbruk och fiske.

[2] Bland dessa är 19 projekt som spänner över flera länder.

3. ÖVERGRIPANDE GRANSKNINGSRESULTAT I FRÅGA OM OBALANSER, RISKER OCH JUSTERINGAR

I rapporten om förvarningsmekanismen 2019 konstaterades att en ny fördjupad granskning av Sverige måste göras för att avgöra om de makroekonomiska obalansernas finns kvar eller håller på att avvecklas (Europeiska kommissionen 2018b). Vintern 2018 konstaterade vi att Sverige har makroekonomiska obalanser (Europeiska kommissionen, 2018i). De identifierade obalanserna gällde framför allt höga bostadspriser i kombination med fortsatt ökande skuldsättning i hushållen. I det här kapitlet sammanfattar vi resultaten av de analyser inom obalansförfarandets fördjupade granskning som finns i de olika avsnitten i den här rapporten. ([8])

3.1 HUR ALLVARLIGA ÄR OBALANSERNA?

Den privata skuldsättningen är 194 % av BNP, en av de högsta nivåerna i EU. Både hushållen (88 % av BNP, tredje kvartalet 2018) och de icke-finansiella bolagen (111 % av BNP, tredje kvartalet 2018) har hög skuldsättning jämfört med andra EU-länder, och ligger också över kommissionens egna riktmärken för skuldsättning. Hushållens skuldsättning är särskilt oroande. Den har ökat snabbt och konstant och har vuxit snabbare än BNP-tillväxten i över två decennier nu, främst till följd av bolåneskulder. Även om hushållens egna tillgångar är stora, är de i allmänhet inte likvida och värdet är exponerat för marknadsrisker. Dessutom är skulderna ojämnt fördelade mellan hushållen, och det finns en betydande andel låntagare med hög skuldkvot, särskilt bland yngre hushåll och hushåll som köper bostäder i storstäderna (se ”Utvecklingen för hushållens skuldsättning” i avsnitt 4.2.3).

Företagens skuldsättning är visserligen hög men uppvägs av stora buffertar i form av eget kapital och högt sparande. Trots den stora lånestocken är de finansiella riskerna totalt sett begränsade tack vare sunda finansiella ställningar, särskilt i form av en låg belåningsgrad och god lönsamhet. Dessutom är exponeringen mot utländsk finansiering fortfarande begränsad, även om den ökar. Inhemska lån, som under krisen visade sig vara motståndskraftiga, utgör den främsta finansieringskällan för de icke-finansiella bolagen (se ”Utvecklingen av företagens skuldsättning” i avsnitt 4.2.3).

Hushållens ökande skuldsättning tillsammans med höga bostadspriser gör ekonomin sårbar för störningar. De svenska bostadspriserna har ökat konstant i nästan två årtionden, även om marknaden gick ned något under hösten 2017, följt av en stabilisering under 2018. Starka fundamenta, till exempel höga disponibla inkomster och en stor ökning av folkmängden, kan förklara en del av Sveriges historiska bostadsprisökning. Flera indikatorer som pris-inkomstkvoten (överkomlighet) och pris-hyreskvoten (avkastning) tyder emellertid på att bostadspriserna ligger högre än sin historiska trend. En snedvridande beskattning och strukturell ineffektivitet på bostadsmarknadens utbudssida bidrar till denna övervärdering (se avsnitt 4.2.2).

Banksektorn är solid, men kan bli sårbar om bostadspriserna plötsligt rasar. Bankernas tillgångar har hittills presterat väl och lönsamheten i sektorn är hög jämfört med motsvarande sektorer i andra EU-länder. Bankerna är emellertid i stor utsträckning beroende av internationell marknadsfinansiering, vilket ger upphov till en viss grad av löptidsobalans. Riskvikterna i deras interna modeller är låga och återspeglar kanske inte helt de underliggande riskerna i bankernas exponering mot hushållens bolån. Bankerna har också en betydande exponering mot den kommersiella fastighetssektorn. Vid en allvarlig nedgång på bostadsmarknaden eller marknaden för kommersiella fastigheter kan de här sårbarheterna därför få konsekvenser för ekonomin som helhet och för det finansiella systemet. På grund av de svenska bankernas betydelse i regionen skulle de andra nordiska ekonomierna också kunna påverkas (se avsnitt 4.2.1).

3.2 UTVECKLING, MÖJLIGHETER OCH POLITISKA ÅTGÄRDER

Även om den totala privata skuldsättningen i princip har stabiliserats i förhållande till BNP,

([8]) Analyser av betydelse för denna fördjupade granskning finns i följande avsnitt: banksektorn i avsnitt 4.2.1, bostadsmarknaden i avsnitt 4.2.2 och privat skuldsättning i avsnitt 4.2.3.

fortsätter hushållens skuldsättning att öka. Den hade i december 2018 ökat med 5,5 % mätt som 12-månadersförändring i nominella tal. Det innebär att ökningen fortsätter att bromsa in jämfört med den snabbaste ökningstakten på runt 8 % i mitten av 2017, men den ligger fortfarande långt över tillväxt- och inkomstökningarna. Bolånen drivs på av den kvardröjande effekten av stigande bostadspriser under tidigare år, tillsammans med strukturella faktorer som gynnar (lånefinansierade) fastighetsinvesteringar, särskilt avdragsrätten för bolåneräntor, de rörliga räntorna och de långa löptiderna för bolån. Med tanke på att vissa av de här drivkrafterna är av strukturellt slag verkar det troligt att hushållens skulder kommer att fortsätta att öka snabbare än inkomsterna på medellång sikt.

Myndigheterna har successivt ingripit för att tygla hushållens skuldsättning. Efter införandet av ett första formellt amorteringskrav för bolån 2016 genomförde Sverige i mars 2018 ett strängare amorteringskrav som var inriktat specifikt på lån vid höga skuldkvoter. Riksdagen har dessutom stärkt Finansinspektionens (FI) uppdrag. Det nya uppdraget trädde i kraft i februari 2018, och gör det möjligt för FI att reagera snabbare med ett bredare spektrum av åtgärder mot riskerna med hushållens växande skuldsättning. FI har också höjt den kontracykliska kapitelbufferten till 2,5 % för bankerna. Den ändringen träder i kraft i september 2019.

Hittills har dock åtgärderna haft begränsad effekt på hushållens skuldsättning, och det finns fortfarande brister på centrala politikområden. Sverige har några av EU:s högsta skatteincitament för bostadsägande, på grund av relativt låga fastighetsskatter och höga boränteavdrag, samtidigt som reavinstbeskattningen är utformad så att den begränsar ett mer effektivt utnyttjande av befintliga bostäder. Dessa skatteincitament bidrar till problemet med en varaktig ökning av hushållens skuldsättning.

Efter en period med skuldnedväxling efter krisen har företagens skuldsättning börjat öka igen. De icke-finansiella bolagens skuldsättning i förhållande till BNP föll med cirka 25 procentenheter mellan 2009 och 2016. Detta är främst varit följden av en ”passiv” skuldnedväxling där det positiva nettokreditflödet till företagen har uppvägts av tillväxten och inflationen. Men sedan i början av 2017 överträffar dock ökningen av företagens nettoskulder återigen den ekonomiska tillväxten, på grund av mycket gynnsamma kreditvillkor och ett övergripande fortsatt gott förtroende hos företagen. Inhemska banklån fortsätter att vara den viktigaste finansieringskällan för företagen, följt av den internationella obligationsmarknaden (se ”Utvecklingen av företagens skuldsättning” i avsnitt 4.2.3). Det innebär att det visserligen finns fler finansieringsalternativ, men en högre andel finansering på obligationsmarknaden kan i vissa fall exponera företagen för mer volatilitet och stressen på finansmarknaderna.

De svenska bankkoncernerna har en stor och växande exponering mot hushållens bolån, samtidigt som de har stöd av tillräckliga kapitalbuffertar. De kortsiktiga riskerna för att hushållen ska få problem med att betala sina lån verkar vara begränsade, med tanke på de låga lånekostnaderna och hushållens avsevärda budgetmarginaler. De uppblåsta värderingarna på bostadsmarknaden i kombination med hög skuldsättning gör dock hushållssektorn sårbar för störningar. Om boräntorna till exempel skulle plötsligt skulle skjuta i höjden eller om inkomsterna påverkades till följd av en extern störning av ekonomin, skulle hushållen kunna tvingas att snabbt minska sin konsumtion. Eftersom de svenska bankerna dessutom är beroende av marknadsfinansiering skulle en nedgång på bostadsmarknaden kunna leda till en plötslig ökning av bankernas finansieringskostnader, vilket skulle kunna förvärra effekterna av justeringar på den inhemska bostadsmarknaden. Tillsynsmyndigheterna är medvetna om sådana risker.

Efter en lång period av praktiskt tagen oavbruten stark tillväxt föll bostadspriserna hösten 2017 och stabiliserade sig en bra bit under sitt högsta värde. De reala bostadspriserna har mer än tredubblats de senaste två årtiondena och har ökat betydligt mer än tillväxten. Till skillnad från flertalet europeiska länder justerades inte bostadspriserna i Sverige i någon högre grad i samband med finanskrisen 2008–2009. Visserligen var prisfallet 2017 stort i absoluta tal, men de reala bostadspriserna har i stort sett bara fallit tillbaka till nivån i slutet av 2016. Trots det tyder värderingsindikatorerna på att bostadspriserna fortfarande är mycket höga i förhållande till

fundamenta. Den senaste nedgången på marknaden bör alltså inte avleda uppmärksamheten från den allmänna oron för att Sveriges höga bostadspriser bidrar till riskerna för den makroekonomiska stabiliteten.

De politiska åtgärderna har varit inriktade på att tygla efterfrågan på bostäder via makrotillsynsåtgärder, kombinerat med insatser för att stimulera nybyggandet. Sedan 2010 har Sverige gradvis vidtagit ett antal makrotillsynsåtgärder (se ovan) som ska hålla tillbaka bolånetillväxten och därmed efterfrågan på bostäder. Myndigheterna har också gått vidare med genomförandet av ”22-stegsplanen” för bostadsmarknaden och liknande åtgärder för att stimulera byggandet.

Vissa viktiga strukturella snedvridningar på bostadsmarknaden har ännu inte åtgärdats. Man har i synnerhet inte vidtagit några åtgärder för att reformera skatteincitamenten för bostadsägande och bolåneskulder (se ovan). Det har inte heller vidtagits några konkreta politiska åtgärder för att liberalisera den hårda regleringen av hyresmarknaden eller för att revidera kapitalbeskattningen av ägarbebodda bostäder. I januari 2019 aviserade dock den nya regeringen sina planer på att reformera de här områdena efter utredning (se ”Politisk utveckling” i avsnitt 4.2.2). Det är dessutom möjligt att göra mer för att komma till rätta med bristen på land för bebyggelse, de komplicerade plan- och byggföreskrifterna, de begränsade incitamenten för kommunerna att stödja nybyggnation och den begränsade konkurrensen i byggsektorn (se ”Problem på utbudssidan” i avsnitt 4.2.2).

3.3 HELHETSBEDÖMNING

Sverige står inför källor till obalanser i form av hög privat skuldsättning och övervärderade bostadspriser. Den höga privata skuldsättningen, särskilt i hushållen, gör ekonomin sårbar för makroekonomiska störningar (se ”Risker och politiska åtgärder” i avsnitt 4.2.3). En sådan störning skulle kunna utlösa en skuldnedväxling som potentiellt skulle kunna leda till skadliga justeringar i form av lägre konsumtion och lägre investeringar. Trots att bostadspriserna har stabiliserats under sitt toppvärde 2017, verkar de fortfarande vara övervärderade. Om en stor, oordnad nedgång på bostadsmarknaden skulle inträffa finns det en risk för negativa spridningseffekter till de andra nordiska länderna via det finansiella systemet.

De politiska åtgärderna för att ta itu med de här obalanserna har hittills varit otillräckliga. Myndigheterna har på senare år successivt vidtagit vissa åtgärder för att tygla hushållens ökande skulder, men detta verkar enbart ha haft begränsade effekter på den ökande skuldsättningen. Dessutom har ett antal allvarliga strukturella snedvridningar på bostadsmarknaden ännu inte åtgärdats. På det hela taget finns det utrymme för politiska åtgärder när det gäller den bostadsrelaterade beskattningen, bostadsutbudets funktion och hyresmarknadens funktion.

Tabell 3.1: **Bedömning av förfarandet vid makroekonomiska obalanser (*) – Sverige 2019**

	Hur allvarlig är utmaningen?	Utveckling och utsikter	Politiska åtgärder
	Obalanser (ohållbara tendenser, sårbarheter och tillhörande risker)		
Privat skuldsättning (se avsnitt 4.2.3)	Sverige fortsätter att ha en av de högsta skuldsättningsnivåerna i den privata sektorn i EU på drygt 190 % av BNP. En hög privat skuldsättning gör ett land mer sårbart för makroekonomiska störningar, eftersom en påföljande skuldnedväxling kan leda till plötsliga korrigeringar av konsumtion och investeringar. Hushållens skulder är särskilt oroande. De uppgick till 186 % av den disponibla inkomsten och 88 % av BNP tredje kvartalet 2018 (cirka 10 procentenheter högre än kommissionens försiktighetsriktvärde och 14 procentenheter högre en fundamentariktvärdet). Hushållen har en god förmåga till återbetalning och stora tillgångar, men fördelningen av skulderna är ojämn och en stor del av hushållens tillgångar är utsatta för likviditets- och/eller marknadsrisker.	Tillväxttakten i hushållens skulder i nominella termer är cirka 5–8 % årligen sedan i början av det här årtiondet, vilket är mycket snabbare än BNP-tillväxten. Den här tendensen fortsatte under 2018 och hushållens skulder uppgick till 186 % av den disponibla inkomsten tredje kvartalet 2018. Enligt Riksbankens prognoser kommer hushållens skulder att öka till 190 % av den disponibla inkomsten till 2021.	Ett utökat lagstadgat uppdrag för Finansinspektionen trädde i kraft i februari 2018, och gör det möjligt för Finansinspektionen att reagera snabbare med ett bredare spektrum av åtgärder mot riskerna med hushållens växande skuldsättning. I mars 2018 infördes ett strängare amorteringskrav för hushåll som lånar mer än 450 % av sin bruttoinkomst. Därmed ökade den obligatoriska amorteringstakten för nya låntagare med en procentenhet per år. Det har inte vidtagits några politiska åtgärder för att minska incitamenten för att ta bolån. Det fullständiga och villkorslösa skatteavdraget för bolåneräntor och det låga taket på den årliga fastighetsavgiften har inte reformerats.
	Företagens skuldsättning är relativt hög jämfört med övriga EU-länder, men uppvägs av företagens stora tillgångar och betydande buffertar i form av eget kapital. Den speglar i huvudsak en stor andel internationella bolag. Exponeringen mot utländsk finansiering är hög.	Företagens skulder har förblivit i stort sett stabila, medan bolagen fortsätter sin ”passiva” skuldnedväxling.	
	Bankerna är välkapitaliserade, andelen nödlidande lånen är bland de lägsta i EU och lönsamheten bland de högsta. De här indikatorerna dämpar till viss del men inte fullt ut riskerna med den höga skuldsättningen i den privata sektorn. De svenska bankernas beroende av marknadsfinansiering skulle kunna förstärka effekten av en plötslig justering på bostadsmarknaden.	Bankernas exponering mot bostadsmarknaden ökar. Utlåningen till hushåll och icke-finansiella bolag som innehar fastigheter har ökat ytterligare och utgör cirka 80 % av de större bankernas totala utlåning, varav 75 % består av bolån till hushållen.	Finansinspektionens utökade uppdrag och det skärpta amorteringskravet (se ovan) bidrar till att stärka banksektorns motståndskraft.
	De svenska bankerna har en stor marknadsandel i de nordiska och baltiska länderna och det utgör en källa till möjliga spridningseffekter om det inträffar ett plötsligt skuldnedväxlingsbehov (se avsnitt 4.2.1)	Samtidigt har bankernas kapitalbuffertar fortsatt att växa på grund av lägre genomsnittliga riskvikter för bankernas tillgångar.	Dessutom aviserade Finansinspektionen i september 2018 att det kontracykliska buffertvärdet ska höjas från 2 till 2,5 % i september 2019. Avsikten är att ytterligare stärka motståndskraften i banksektorn.

(Fortsättning på nästa sida)

Tabell (fortsättning)

Bostadssektorn (se avsnitt 4.2.2)	Trots ett betydande prisfall under hösten 2017 fortsätter de svenska bostadspriserna att framstå som påtagligt övervärderade. Pris-inkomst- och pris-hyreskvoterna låg cirka 45–65 % över sina långsiktiga medelvärden i slutet av 2017. En modellbaserad skattning tyder på att priserna är ungefär 12 % högre än de nivåer som motiveras av fundamenta (men det speglar delvis exceptionellt låga räntor). Värderingsgapet är bland de största i EU. De höga bostadspriserna beror på en kombination av strukturella flaskhalsar inom bostadsutbudet, särskilt i storstadsområdena, kombinerat med en gynnsam skattebehandling av bostadsägande och bolåneskulder. Övervärderade bostadspriser i kombination med en stor bolånestock medför risker för en oordnad korrigering och negativa konsekvenser för den reala ekonomin och potentiellt för banksektorn.	Före korrigeringen hösten 2017 hade bostadspriserna ökat nästan konstant i över 20 år. Bostadsprisernas ökningstakt nådde sitt toppvärde på 12 % 2015 men började därefter bromsa in till 8 % 2016 och 4,6 % 2017. Under 2018 och i början av 2019 har bostadspriserna nästan stabila och antingen legat i stort sett still eller ökat något. Trots prisfallet hösten 2017 verkar priserna ändå vara högre än vad som motiveras av fundamenta, vilket innebär en risk för en oordnad korrigering. Den senare skulle exempelvis kunna utlösas av en extern störning eller en snabb höjning av bolåneräntorna. Bostadsinvesteringarna tog ordentlig fart under 2013–2017, men nybyggnationen började minska under 2018 mot bakgrund av prisfallet under senare delen av 2017. Det är troligt att nedgången fortsätter i närtid. Trots byggtoppen är utbudet på nya bostäder ändå lägre än de prognosticerade behoven.	De svenska myndigheterna fortsätter att successivt genomföra sin ”22-stegsplan” för bostadsmarknaden, som lanserades i juni 2016. Planen innehåller en rad initiativ för att öka tillgången på mark för bebyggelse, minska byggkostnaderna och förkorta ledtiderna i planprocessen. Det finns även några specifika hyresmarknadsreformer. Dessutom tog Sverige initiativ till att främja den utländska konkurrensen i byggbranschen genom att lägga ut plan- och byggföreskrifter på främmande språk på en webbportal. Det saknas dock politiska åtgärder, särskilt när det gäller komplicerade plan- och byggföreskrifter, en ändring av kommunernas incitament att stödja nybyggande, den svaga konkurrensen inom byggbranschen och den höga nivån på hyresregleringen.

Slutsatser från den fördjupade granskningen

- Sverige utmärker sig genom sina stora källor till stockobalanser i form av hushållens stora skuldsättning tillsammans med höga bostadspriser. De utgör en risk eftersom de gör Sverige sårbart för potentiella störningar och en potentiellt oordnad korrigering med skadliga återverkningar på den reala ekonomin och banksektorn med möjliga spridningseffekter till länder med stor närvaro av svenska banker.
- Hushållens skuldsättning fortsätter att öka. En korrigering av bostadspriserna ägde rum hösten 2017, följt av en successiv stabilisering under 2018, men priserna ligger kvar på nivåer som inte ligger i linje med fundamenta.
- På senare år har vissa åtgärder vidtagits för att ta itu med hushållens ökande skulder, särskilt på makrotillsynsområdet. De här åtgärderna verkar dock hittills bara ha haft en begränsad effekt på de underliggande obalanserna. På det hela taget saknas det fortfarande politiska åtgärder när det gäller den bostadsrelaterade beskattningen och bostadsutbudets och hyresmarknadens funktion.

1) I den första kolumnen sammanfattas graden av allvar för att ge en uppfattning om obalansernas storleksordning. Den andra kolumnen visar obalansernas utveckling och utsikter. Den tredje kolumnen visar nyligen genomförda och planerade åtgärder. Granskningsresultaten har rapporterats för varje källa till obalanser och justeringsproblem. De sista tre meningarna i matrisen sammanfattar de övergripande utmaningarna, i termer av allvar, utveckling, utsikter och politiska åtgärder.
Källa: Europeiska kommissionen.

4. REFORMPRIORITERINGAR

4.1 OFFENTLIGA FINANSER OCH SKATTER

De offentliga finanserna är fortsatt starka. Sverige hade 2017 ett överskott i de offentliga finanserna på 1,6 % av BNP och ett strukturellt överskott på 1,4 % av BNP. Skuldkvoten väntas sjunka under det nya skuldankaret på 35 % till 2020. Den försiktiga finanspolitiken i Sverige gör att riskerna för de offentliga finansernas hållbarhet är låga på medellång och lång sikt.

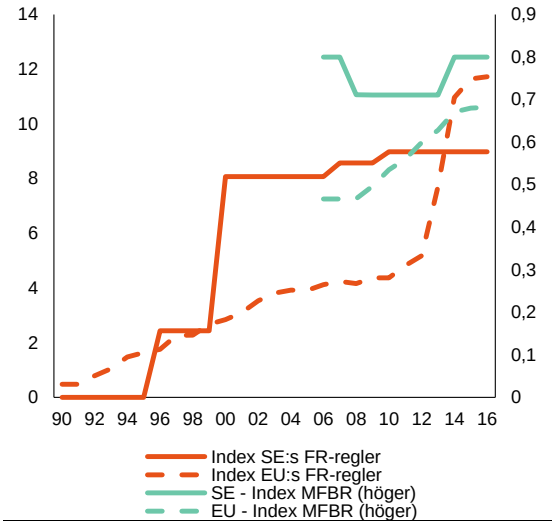
4.1.1 Det finanspolitiska ramverket

Under 2019 kommer det finanspolitiska ramverket att stärkas ytterligare då ändrade regler träder i kraft. De viktigaste förbättringarna gäller ett nytt skuldankare och ett stärkt mandat för det oberoende finanspolitiska rådet som övervakar de finanspolitiska reglerna och utvärderar de officiella makroprognoserna (Europeiska kommissionen, 2018a).

Sverige har haft ett finanspolitiskt ramverk ända sedan 1997. Som svar på den ekonomiska krisen under tidigt 1990-talet införde Sverige ett omfattande finanspolitiskt ramverk med brett politiskt stöd, vilket avsevärt har bidragit till att det har varit så effektivt. De viktigaste beståndsdelarna utgörs av numeriska regler: i) treåriga utgiftstak som är bindande för de kommande två åren, ii) ett överskottsmål för den offentliga förvaltningen och iii) en regel om kommunal ekonomi i balans. Ett oberoende finanspolitiskt råd inrättades 2007 som ska granska om regeringen har nått målen för finanspolitiken och den ekonomiska politiken, särskilt i fråga om långsiktigt hållbara offentliga finanser och förenligheten med överskottsmålet, utgiftstaket och konjunkturutvecklingen.

Det svenska finanspolitiska ramverket har fyllt sitt syfte väl. Med hjälp av indexen för de finanspolitiska reglerna (FR) och den medelfristiga budgetramen (MFBR) (Europeiska kommissionen, 2018d), som är helt inriktade på utformningen låg Sverige mycket över EU-genomsnittet merparten av tiden de senaste 15 åren (diagram 4.1.1)([9]). På senare tid har emellertid de nationella finanspolitiska ramverken i EU – och i euroområdet i synnerhet – blivit mycket bättre tack vare EU:s lagstiftningsinitiativ. Det har lett till ett högre EU-genomsnitt, men antalet och kvaliteten på de finanspolitiska reglerna i Sverige är i stort oförändrade och därför verkar det som om landet har förlorat mark jämfört med de andra länderna. Det kommer troligtvis att ändras från 2019 då den senaste reformen, som till viss del inför de nya EU-kraven, träder i kraft. Däremot är Sveriges medelfristiga budgetram fortsatt stark eftersom utgiftstaken är bindande de första två åren i en politisk planeringsperiod och inte kan revideras varje år som i flertalet EU-länder.

Diagram 4.1.1: **Sveriges och EU:s finanspolitiska regler och medelfristiga budgetram – genomsnitt**

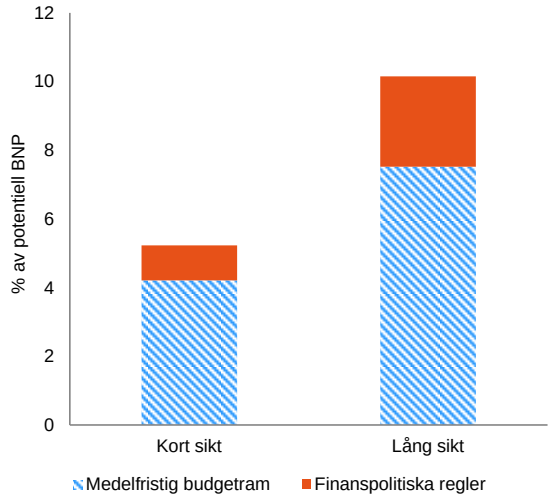
Källa: Europeiska kommissionens databas över finanspolitisk styrning.

Sammantaget har det finanspolitiska ramverket lyckats att upprätthålla budgetdisciplinen och den långsiktiga hållbarheten i de offentliga finanserna i Sverige. På grundval av Europeiska kommissionens beräkningar av de finanspolitiska reglernas och den medelfristiga budgetramens budgetkonsekvenser (Europeiska kommissionen, 2018e) anses det svenska finanspolitiska ramverket ha bidragit med cirka fem procentenheter av potentiell BNP på kort sikt och 10 procentenheter på lång sikt (diagram 4.1.2) till konsolideringen av det primära budgetöverskottet i konjunkturrensade

([9]) Detta gäller också om man ser på alternativa numeriska indikatorer, t.ex. IMF-indexet. Se https://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/map/map.htm för IMF:s dataset om finanspolitiska regler, som används för att beräkna IMF-indexet.

termer ([10]). Statsskulden började sjunka efter införandet av det finanspolitiska ramverket (diagram 4.1.3). Statsskulden nådde sitt toppvärde 1996 och hade 2016 sjunkit med cirka 25 procentenheter av potentiell BNP, och enligt beräkningarna ovan kan upp till hälften av minskningen tillskrivas det finanspolitiska ramverket.

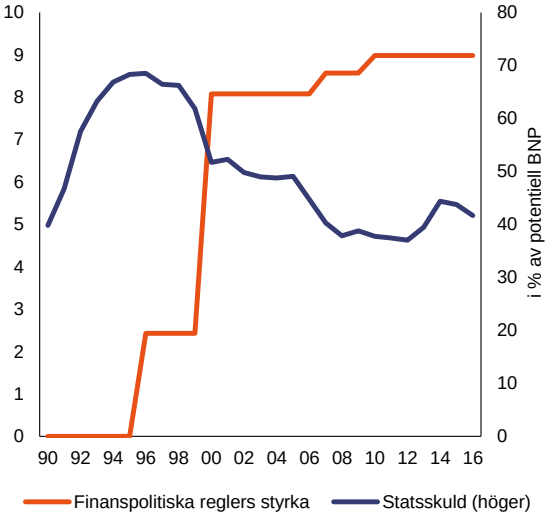
Diagram 4.1.2: **Effekten av de finanspolitiska reglerna och den medelfristiga budgetramen på det konjunkturrensade primära budgetsaldot**

Källa: Europeiska kommissionens beräkningar på basis av Europeiska kommissionen (2018e).

([10]) Det svenska finanspolitiska ramverkets faktiska budgetkonsekvenser kan vara större. För det första avser analysen enbart två delar av ramverket (dvs. de finanspolitiska reglerna och den medelfristiga budgetramen) och exempelvis inte faktorer inom budgetförfarandena eller de offentliga finansernas övergripande kvalitet. För det andra gäller skattningarna uteslutande ramverkets utformning och inkluderar inte uttryckligen efterlevnadsfaktorer. Med tanke på den politiska enigheten kring det svenska ramverket kan det ha följts i högre grad än i genomsnitt i EU, vilket skulle innebära att ramverket haft större genomslag än vad som uppskattats här.

Diagram 4.1.3: **Index över de svenska finanspolitiska reglerna och bruttostatsskulden**

Källor: Europeiska kommissionens databas över finanspolitisk styrning och Ameco.

4.1.2 Utvecklingen på skatteområdet

Det allmänna skattetrycket ligger över EU-genomsnittet. Det totala skattetrycket är 44,4 % av BNP jämfört med EU-genomsnittet på 39,0 % av BNP. Det totala skattetrycket på arbete var också högt med en implicit skattesats på 40,4 % 2017, vilket är högre än EU-genomsnittet på 36,3 %. Låginkomsttagare med 50 % av genomsnittslönen har en särskilt stor skattekil, dvs. skillnaden mellan arbetskostnaden och nettolönen.

Riksdagen röstade ner övergångsregeringens budgetförslag för 2019 till förmån för oppositionens något mer expansiva förslag. De svenska myndigheterna bedömer att den antagna budgeten för 2019 innebär en försvagning av de offentliga finanserna på cirka 29 miljarder euro i förhållande till 2018. Budgeten innehåller högre anslag till försvaret, polisen och rättsväsendet, medan anslagen till arbetsmarknadsåtgärder och miljöpolitiken skärs ner något. Inkomstskatterna ska sänkas 2019: det förhöjda grundavdraget för personer över 65 år höjs och jobbskatteavdraget förstärks i kombination med en höjd nedre skiktgräns för statlig inkomstskatt. Den nya regeringen avser att avskaffa värnskatten på 5 % från 2020. I längre perspektiv strävar regeringen efter en stor skattereform som ska främja Sveriges konkurrenskraft och arbetskraftsdeltagande genom sänkta inkomst- och bolagsskatter.

För att bromsa hushållens ökande skuldsättning skulle man kunna ta itu med skatteincitamenten. I nuläget finns inga konkreta planer på att ändra reglerna om bolåneavdrag eller den årliga fastighetsavgiften. Reformer på det här området skulle kunna bidra till en mer gynnsam utveckling för hushållens skuldsättning (se avsnitt 4.2) och skulle också ha goda effekter på inkomstskillnaderna, särskilt om överskottet används till att sänka skatten på arbete ([11]).

4.1.3 Skuldhållbarhetsanalys och offentligfinansiella risker

Sveriges statsskuld väntas fortsätta att sjunka på medellång sikt. Sunda offentliga finanser och goda ekonomiska resultat ska enligt prognoserna leda till att den offentliga skuldkvoten minskar från 37,8 % 2018 till något över 16 % 2029, vilket är mycket lägre än fördragets referensvärde på 60 % av BNP. Utsikterna för hållbarheten i de offentliga finanserna verkar vara goda på kort, medellång och lång sikt (Europeiska kommissionen, 2019a och bilaga B).

Skuldutvecklingen verkar kunna stå emot störningar. I alla känslighetstestscenarier ligger statsskulden kvar på en nedåtgående trend. Skuldkvoten ligger i slutet på prognosperioden (2029) i vissa scenarier högre än i grundscenariot. I det värsta tänkbara scenariot, som bygger på en störning av växelkursen, skulle den offentliga bruttoskulden uppgå till 19 % av BNP 2029.

De offentliga utgifterna för långvarig vård och omsorg ska enligt prognoserna öka. Demografiska förändringar medför att utgifterna för långvarig vård och omsorg kan komma att öka kraftigt, från 3,2 % av BNP 2016 (bland de högsta nivåerna i EU) till 4,9 % av BNP 2070 (Europeiska kommissionen, 2018b). Det motsvarar en ökning med 53 %, vilket är jämförbart med EU-genomsnittet. Den andel av befolkningen som får långvarig vård och omsorg är relativt hög i EU-termer, medan det underliggande behovet ([12]) i stort ligger i linje med EU-genomsnittet.

([11]) Den nya regeringen har dock meddelat att man avser att avskaffa räntan på uppskovsbeloppet vid bostadsförsäljningar, vilket gör det billigare att flytta.

([12]) Om man till exempel utgår från den andel av befolkningen som rapporterar att de lider av kroniska sjukdomar eller hälsoproblem och andelen som rapporterar att de är mycket begränsade i sitt vardagsliv.

4.2 DEN FINANSIELLA SEKTORN OCH BOSTADSMARKNADEN

4.2.1 BANKSEKTORN (*) ([13])

Översikt

Den svenska banksektorn är stor med fortsatt hög lönsamhet. Systemets totala tillgångar, inklusive de utländska bankernas verksamhet, motsvarar runt 300 % av BNP. Bankernas lönsamhet är fortfarande bland de högsta i Europa med en avkastning på eget kapital på i genomsnitt 9 %. Den får dessutom draghjälp av låga finansieringskostnader och hög kostnads-effektivitet. De gynnsamma ekonomiska förhållandena omsätts i varaktig utlåning till icke-finansiella bolag och får stöd av inkomster från transaktionsavgifter.

Bankerna är fortsatt sunda med tillgångar av hög kvalitet. Under 2018 var den genomsnittliga andelen nödlidande lån en av de lägsta i EU. Kundernas höga återbetalningsförmåga och en stark återbetalningskultur är några av skälen till att fallissemangen är få och detta ger en potentiellt chockabsorberande buffert för de svenska bankerna i händelse av en konjunkturnedgång.

Bankerna har en betydande exponering mot fastighetssektorn. Nära 90 % av hushållens upplåning utgörs av bolån medan kommersiella fastigheter, inklusive bostadsrättsföreningar, utgör 55 % av utlåningen till företag. Utvecklingen på fastighetsmarknaden kan därför ha en stor inverkan på bankernas finansiella ställning (Finansinspektionen, 2018c).

De svenska bankerna förlitar sig till stor del på marknadsfinansiering. Ungefär 50 % av deras låneportfölj finansieras av inhemsk inlåning. Den viktigaste andra finansieringskällan är marknadsfinansiering, som man ofta får tillgång till via emissioner av värdepapper med bolån som garanti.

Nya aktörer har på senare tid tagit sig in på den svenska bolånemarknaden. De är antingen låneförmedlare som för samman långivare och låntagare eller icke-banker som ger ut bolån för att skapa och förvalta investeringsprodukter för institutionella investerares räkning. Även om deras förvaltade volymer är små, konkurrerar de med bankerna om bolånekunderna och deras betydelse kan öka. Det kan vara positivt för den finansiella stabiliteten eftersom de använder mer stabila finansieringskällor än bankerna. De nya affärsmodellerna har dock inte testas vid snabba förändringar av de ekonomiska förhållandena och de kan komplicera makrotillsynen (Sveriges Riksbank, 2018a).

Strukturen på den svenska banksektorn har ändrats i och med att Nordea har flyttat till Finland. I oktober 2018 flyttade Nordeakoncernen sitt huvudkontor till Helsingfors. Flytten har visserligen inte påverkat Nordeas affärsverksamhet i Sverige i någon högre grad, men den hade ändå viktiga återverkningar på tillsynsansvaret (se *Viktiga risker och politiska åtgärder* nedan).

Beräkningen av bankernas riskvägda tillgångar har ändrats och därmed också de svenska bankernas kapitaltäckningskvoter. Finansinspektionen (FI) har ändrat metoden för tillämpning av riskviktsgolvet för bolån för banker som använder internmetoder. Reglerna trädde i kraft i slutet av 2018 ([14]). Med förändringen vill FI säkerställa att samma kapitalkrav gäller på den inhemska bolånemarknaden. Främst på grund av den här ändringen kommer den genomsnittliga primärkapitalrelationen enligt de nya reglerna att bli avsevärt lägre än de senast tillgängliga officiella siffrorna (22,6 % andra kvartalet 2018, se tabell 4.2.1). Förändringen gör att beräkningen av bankernas kapitaltäckningskvoter ligger närmare gällande praxis i flertalet EU-länder. Men också efter de här förändringarna skulle de svenska bankernas kapitaltäckningskvoter ligga kvar på relativt höga nivåer jämfört med EU-genomsnittet på 16,2 % ([15]).

([13]) En asterisk visar att analysen i avsnittet ingår i den fördjupade granskningen inom obalansförfarandet (se avsnitt 3 för en sammanfattning av de viktigaste resultaten).

([14]) Åtgärderna flyttar kapitalkraven på bankerna för bolån från ”pelare 2” till ”pelare 1”. Det absoluta kapital som behövs ändras inte totalt sett, men eftersom enbart ”pelare 1”-krav bidrar till de riskvägda tillgångarna har kapitalkraven på bankerna sänkts. Läs mer i Europeiska kommissionen (2018j).

([15]) Det beror till stor del på den utbredda användningen av internmodeller för att beräkna riskvikter som omfattar historiskt få fallissemang i fråga om stora delar av låneportföljen.

Tabell 4.2.1: **Indikatorer på finansiell sundhet, alla banker i Sverige**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018Q2
Nödlidande lån	-	1,3	1,3	1,2	1,3	1,3
Kapitaltäckningstal	63,0	26,0	26,9	26,1	26,4	24,3
Relationen utlåning/inlåning*	201,9	201,0	195,8	192,3	188,0	185,7
Primärkapitalrelation	11,5	19,2	21,0	22,7	23,0	22,6
Kapitaltäckningskvot	12,3	22,2	24,1	26,3	25,9	25,9
Avkastning på eget kapital**	11,1	11,8	11,2	11,9	10,9	12,7
Avkastning på tillgångar**	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7

(*) Europeiska centralbankens aggregerade balansräkning: utlåning exkl. till staten och monetära finansinstitut (MFI)/inlåning exkl. från staten och MFI.
(**) Av jämförbarhetsskäl visas enbart årsvärden.
Källa: Europeiska centralbanken.

De större svenska bankerna var motståndskraftiga vid Europeiska bankmyndighetens (EBA) stresstest 2018. Bankerna skulle ha förmåga att stå emot en svår recession i kombination med fallande fastighetspriser i det scenario som användes i stresstesten. Ett sådant scenario hade en begränsad effekt på bankkapitalet eftersom kärnprimärkapitalet skulle minska med mellan 2,7 och 3,3 procentenheter (Europeiska bankmyndigheten, 2018).

Centrala risker och politiska åtgärder

Bankernas höga exponering mot bostadsmarknaden är en central risk. Hushållen fortsätter att vara sårbara för en justering på bostadsmarknaden och räntehöjningar. Eftersom cirka 70 % av hushållens bolån har rörlig ränta, skulle en räntehöjning leda till högre betalningar, lägre konsumtion och potentiellt stora återverkningar på hela ekonomin och det finansiella systemet (se avsnitt 4.2.3). Det har också lyfts fram av Riksbanken (Sveriges Riksbank, 2018a) och FI (Finansinspektionen, 2018c).

En höjning av räntorna kan också leda till högre finansieringskostnader och likviditetsrisker. De svenska bankerna är beroende av marknadsfinansiering som ofta innehas av internationella finansinstitut. Detta beroende gör systemet sårbart eftersom internationell marknadsfinansiering reagerar mer på ett förändrat ränteläge jämfört med inhemsk inlåning. Dessutom kan marknadslikviditeten snabbt försämras vid finansiell stress, vilken skapar likviditetsrisker för de svenska bankerna (Finansinspektionen, 2018c).

Riskerna med koppling till den starka marknaden för kommersiella fastigheter har blivit mer påtagliga. Bankernas utlåning till sektorn för kommersiella fastigheter har ökat markant på senare år, och en stor del av utlåningen har kommersiella fastigheter som säkerhet. Hittills har fastighetsbolagen dragit nytta av de stigande priserna och hyresinkomsterna. En förändring av den här trenden – till exempel på grund av en konjunkturnedgång – kan påverka inkomsterna, kreditkvaliteten och (i ett extremt scenario) till och med den finansiella stabiliteten om det inträffar en plötslig korrigering på marknaden (med tanke på storleken på den svenska marknaden för kommersiella fastigheter och dess historiska känslighet för störningar i det finansiella systemet) (Finansinspektionen, 2018c).

Nordeas flytt har minskat de svenska myndigheternas kontroll och tillsyn av banken. Nordeas affärsverksamhet i Sverige är visserligen i stort sett oförändrad, men ansvaret för tillsyn och resolution har flyttat över till Europeiska centralbanken och finska tillsynsmyndigheter ([16]). Av den anledningen tillsatte den svenska regeringen 2017 en omfattande utredning av vad det innebär för Sverige att delta i bankunionen. Uppdraget ska redovisas i november 2019.

De rådande skillnaderna mellan regler och föreskrifter för banker i den nordiska och baltiska regionen har lett till ett ökat samarbete. Den senaste händelseutvecklingen, till exempel med koppling till riskviktsgolvet för bolån och det faktum att större finansinstitut ofta är verksamma i andra länder via filialer, har tydligt visat att det finns ett behov av samordning mellan makrotillsynsmyndigheterna.
Tillsynsmyndigheterna i de olika länderna är medvetna om de potentiella spridningseffekterna vid akut stress i det finansiella systemet och att de gällande skillnaderna i regelverket måste beaktas ([17]). Därför har de redan ett nära samarbete för att vid behov kunna agera effektivt.

([16]) Läs mer i Europeiska kommissionen (2018a) och i artikeln ”Konsekvenser för finansiell stabilitet av Nordeas flytt till Finland”, Sveriges Riksbank (2018b).

([17]) Det finns till exempel skillnader när det gäller hur bankresolution kan komma att tillämpas i och utanför euroområdet (se artikel 44.8 i direktivet om återhämtning och resolution av banker). Riskviktsgolvet för bolån kan på samma sätt bara tillämpas på Nordeas filial i Sverige om den finska makrotillsynsmyndigheten tillämpar åtgärden

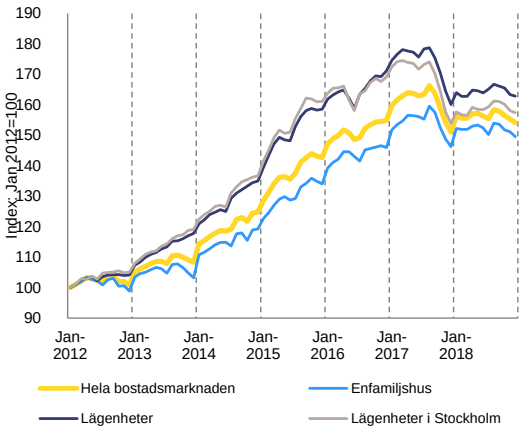
Finansinspektionen har antagit ytterligare makrotillsynsåtgärder för att dämpa riskerna med hushållens ökande skulder. Ett skärpt amorteringskrav för nya bolånetagare med hög skuldkvot trädde i kraft i mars 2018. Det nya kravet innebär att hushåll som tar ett bolån med en total skuldnivå på över 450 % av bruttoinkomsten (vilket motsvarar ungefär 630 % av den disponibla inkomsten efter skatt) ska amortera en procentenhet av bolånet per år. Det gäller utöver det amorteringskrav som infördes 2016. Därmed blir den totala amorteringstakten högst 3 % per år för hushåll med mycket hög skuldnivå och en belåningsgrad på över 70 %. Från 2019 gäller makrotillsynsåtgärder som tillämpas på bolån också på nya bolåneförmedlare som inte är banker. Från den 19 september 2019 kommer det kontracykliska buffertvärdet för banker att höjas från 2 till 2,5 % mot bakgrund av den fortsatt höga utlåningstillväxten och den höga systemrisken (Finansinspektionen, 2018d).

4.2.2 BOSTADSMARKNADEN (*)

Utvecklingen på bostadsmarknaden

Bostadpriserna sjönk avsevärt i slutet av 2017 men har därefter överlag stabiliserat sig. Efter två årtionden med i stort sett oavbrutna prisökningar avstannade bostadsmarknaden märkbart under 2017, vilket kulminerade i ett nominellt prisfall under hösten på i genomsnitt nära 10 %. Prisfallet utlöstes troligtvis av en stor ökning av utbudet av nybyggda bostäder i vissa marknadssegment, framför allt exklusiva lägenheter i Stockholm (Sveriges Riksbank, 2018a och Europeiska kommissionen, 2018a). Sedan 2018 har priserna i stort sett legat stilla (diagram 4.2.1). I december 2018 låg de på cirka 7 % under toppvärdena 2017. Transaktionsvolymerna har på det hela taget varit små jämfört med 2016 och tidigt under 2017, och har sjunkit något under 2018. Den senaste tidens stabilisering och strukturella faktorer som stöder bostadspriserna (se nedan) tyder på i överlag stabila priser i närtid. Det fortsatta utbudsöverskottet på dyra Stockholmslägenheter utgör en betydande nedåtrisk.

Diagram 4.2.1: **Bostadspriser per marknadssegment (nominellt)**

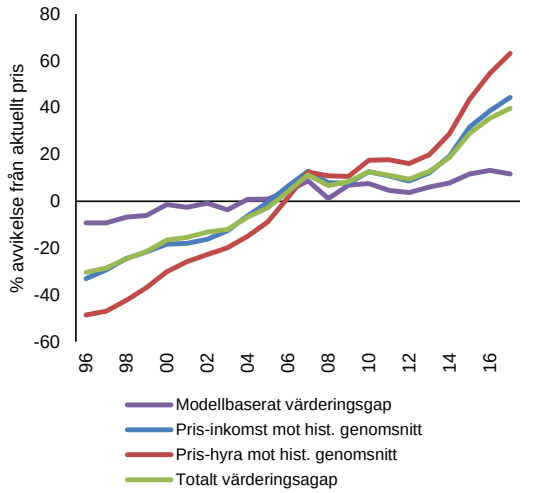
Källa: Valueguards bostadprisindex HOX.

Bostadspriserna ligger visserligen ännu under sina toppnoteringar, men värderingsindikatorerna tyder ändå på att de är övervärderade. Grundläggande drivkrafter, särskilt stark befolkningstillväxt, stora inkomstökningar och ökad urbanisering, har tidigare bidragit till bostadsprisökningarna (Europeiska kommissionen, 2016a), men kan inte fullt ut förklara de nuvarande höga prisnivåerna. Skattningar i modellen över fundamenta tyder på att bostadsmarknaden var övervärderad med cirka 12 % ([18]) i slutet av 2017 (diagram 4.2.2). Andra värderingsindikatorer som pris-inkomstkvoten och pris-hyreskvoten (mått på överkomlighet och avkastning på investeringar i ägarbebodda bostäder) pekar på ett ansenligt värderingsgap på cirka 45 % respektive 65 % över de långsiktiga medelvärdena. De här skattade värderingsgapen är bland de största i EU. Sådana indikatorer är givetvis föremål för viss simuleringsosäkerhet, men de visar ändå tydligt att den svenska bostadsmarknaden är sårbar.

ömsesidigt. Eftersom ömsesidigheten är frivillig krävs det samordning mellan myndigheterna när behovet uppstår.

([18]) Det här modellbaserade värderingsgapet kan förefalla vara litet i jämförelse med de värderingsmetoder som bygger på pris-inkomst- och pris-hyreskvoterna. Det beror dock till stor del på effekterna inom modellen av de historiskt låga räntorna på bolån – som potentiellt kan ändras snabbt och markant.

Diagram 4.2.2: **Skattade värderingsgap för bostadspriser på basis av olika indikatorer (1)**

1) Skillnaderna mellan pris/inkomst och pris/hyra bygger på de procentuella skillnaderna mellan de här indikatorerna och deras långsiktiga medelvärden (1998-2017).
2) Det modellbaserade värderingsgapet bygger på en ägarinriktad bostadsprismodell som speglar viktiga drivkrafter för fundamenta (t.ex. räntor, befolkningsutveckling och byggproduktion).
3) Det totala värderingsgapet är genomsnittet av skattningarna av gapen för pris-inkomst och pris-hyra och det modellbaserade gapet.
Källa: Europeiska kommissionens beräkningar.

Den senaste tidens svaga utveckling på bostadsmarknaden har bara gjort ett blygsamt avtryck i den långsiktiga uppåttrenden. Sedan priserna slog i botten efter bankkrisen i början av 1990-talet har bostadpriserna stigit kraftigt och varaktigt. I reala termer har de mer än tredubblats och med råge passerat inkomst- och bostadsprisökningarna i andra EU-länder (Europeiska kommissionen, 2018a). Visserligen var prisfallet 2017 stort i absoluta tal, men de reala bostadspriserna har i stort sett bara fallit tillbaka till nivån i slutet av 2016. Den senaste tidens svaga marknad ska alltså inte avleda uppmärksamheten från det större orosmomentet att Sveriges höga bostadspriser bidrar till riskerna för den makroekonomiska stabiliteten (se avsnitt 3, 4.2.1 och 4.2.3). De har dessutom återverkningar på jämlikheten i samhället (se ”Ojämlikhet” i avsnitt 1).

Problem på efterfrågesidan

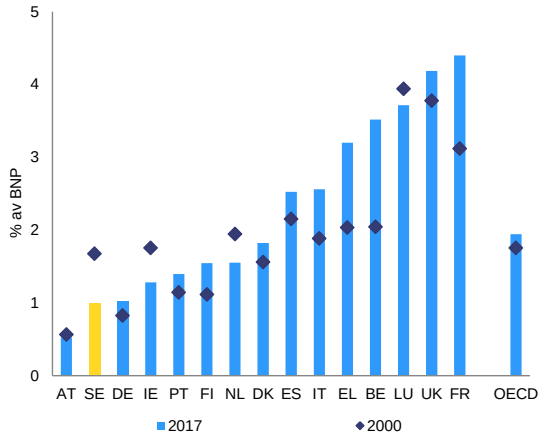
Det är inte bara låga bolåneräntor utan också flera strukturella inslag på den svenska bolånemarknaden som har eldat på efterfrågan på bostäder. Sverige har drivit en mycket ackommoderande penningpolitik. Trots att Riksbanken höjde referensräntan i december 2018 är den ändå negativ, vilket den har varit i över tre år nu (se avsnitt 1). De låga räntorna driver givetvis på fastighetsmarknaden, men i Sverige har den effekten dessutom förstärkts av lån med rörliga räntor, långa lånetider och fortsatt låg amorteringstakt i allmänhet (se avsnitt 4.2.3 för en närmare beskrivning). Det har fått till följd att lånekostnadernas andel av inkomsterna har varit låg, även då bostadspriserna och skuldnivåerna har fortsatt att stiga.

Det svenska skattesystemet främjar bostadsägande framför andra investeringar, särskilt när de finansieras med bolån. Enligt systemet med dubbla inkomstslag beskattas avkastningen på finansiella investeringar vanligtvis till 30 %. Dock beskattas imputerade hyror (bostadsägarnas effektiva avkastning på sin fastighetsinvestering) inte alls. Istället betalar fastighetsägarna en kommunal fastighetsavgift. Avgiften har ett tak som är lågt satt ([19]), vilket leder till en mycket gynnsam skattebehandling av ägarbebodda bostäder jämfört med andra investeringar, och låga totala skatteintäkter från fastigheter med internationella mått mätt (diagram 4.2.3). Dessutom är bolåneräntan vanligtvis avdragsgill med 30 % ([20]), vilket innebär en kraftig subvention av bolåneskulder. Det främjar ytterligare (skuldfinansierat) bostadsägande, både i förhållande till andra investeringsmöjligheter och hyresbostäder, för vilka det totala skattetrycket är avsevärt högre (Statens offentliga utredningar (SOU), 2014).

([19]) Den kommunala fastighetsavgiftens nominella skattesats är 0,75 % av taxeringsvärdet för de flesta hus och 0,3 % för lägenheter, men skatten har ett tak som är relativt lågt (för 2018 på 7 812 kronor och på 1 337 kronor per år för enfamiljshus respektive lägenheter). I praktiken betalar därför de flesta ägare en schablonavgift som inte ökar i takt med fastighetens värde eller imputerade hyresnivå.

([20]) Om bolåneräntorna är högre än eventuella kapitalinkomster får man jämka överskottet mot den skatt man är skyldig på sina arbetsinkomster. Det gäller med 30 % på förluster på upp till 100 000 kronor (10 561 euro) och därefter med 21 % för resterande belopp. Sverige är ett av mycket få EU-länder där detta avdrag för bolåneräntor inte är begränsat till ett visst belopp.

Diagram 4.2.3: **Intäkter från fastighetsskatter**

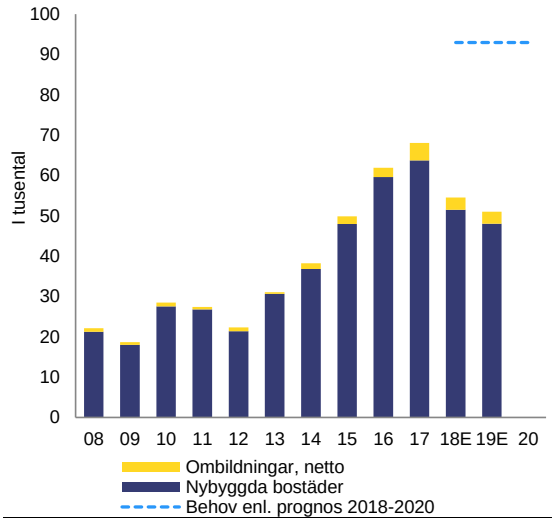
Källa: OECD.

Reformer av skatteincitamenten för bostadsägande och bolåneskulder kan bidra till att minska ojämlikheten och gynna sysselsättningen. Effekterna av sådana skattereformer skulle i huvudsak vara progressiva, eftersom de hushåll som gynnas mest av de låga fastighetsavgifterna och den generösa avdragsrätten för bolåneräntor tenderar att vara höginkomsthushållen (Finanspolitiska rådet, 2016). Det statsfinansiella utrymme som sådana reformer skulle skapa kan användas för att lätta på skattetrycket på arbete på lämpligt sätt, vilket banar väg för nya jobb och ytterligare främjar jämlikheten i samhället (Europeiska kommissionen, 2018a).

Problem på utbudssidan

En av de viktigaste drivkrafterna för Sveriges höga bostadspriser är det strukturellt alltför låga utbudet av bostäder. Efter bankkrisen under det tidiga 1990-talet var bostadsbyggandet i Sverige lågt under en lång tid trots att befolkningen växte och bostadspriserna ökade snabbt (Europeiska kommissionen, 2018a). På senare tid har nybyggnationen ökat markant och de årliga byggstarterna mer än tredubblades från det lägsta värdet 2012. Toppnoteringen var 64 000 byggstarter 2017 (diagram 4.2.4). Men även efter det här stora uppsvinget tillgodoser nybyggnationen inte det prognosticerade behovet i närtid på cirka 90 000 nya hem årligen för 2018–2020. Dessutom verkar vissa av de nybyggda bostäderna tillgodose enbart en liten efterfrågegrupp (Katinic, G., 2018) och har därför liten omedelbar effekt på den bredare bostadsbristen.

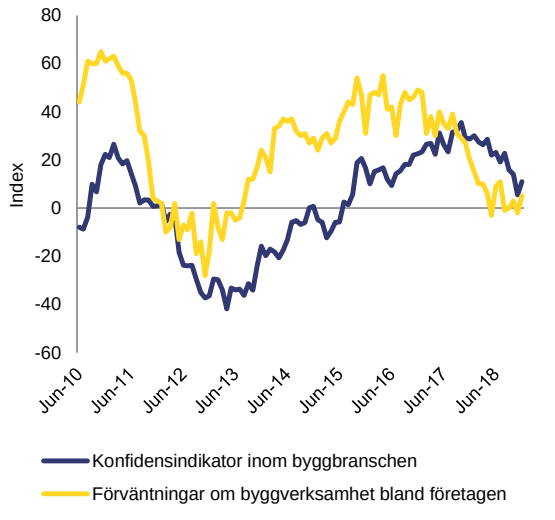
Diagram 4.2.4: **Nyproduktion, inklusive ombildningar, netto i förhållande till uppskattat behov**

Källa: SCB (historiska data fram till 2017) och Boverket (skattningar för nyproduktion 2018 och 2019 och uppskattat behov).

Nybyggnationen sjönk under 2018 och verkar falla ytterligare framöver. Prisfallet på bostäder i slutet av 2017 kombinerat med ett bestånd av osålda nybyggda lägenheter i Stockholm har påverkat stämningen i byggbranschen och förväntningarna om den framtida byggaktiviteten (diagram 4.2.5). Byggstarterna sjönk avsevärt under 2018 – med uppskattningsvis 20 % över hela Sverige och med cirka 35 % i Stockholm – och de väntas fortsätta att sjunka under 2019 (diagram 4.2.4). Det kan få till följd att den senaste tidens svaga bostadsmarknad kan förvärra den mångåriga bostadsbristen ytterligare. Det lyfter fram behovet av att ta itu med de återstående hindren för nybyggnationen.

Diagram 4.2.5: **Konjunkturbarometern: konfidensindikator och förväntningar bland företagen inom bygg och anläggning (1)**

(1) Säsongsrensade siffror
Källa: Konjunkturinstitutet och Europeiska kommissionen.

Strukturella flaskhalsar hämmar bostadsutbudet och höjer byggkostnaderna. Det råder brist på exploaterbar mark och det beror till viss del på att en stor andel byggbar mark ägs av kommunerna, som kan ha ekonomiska incitament för att göra marken tillgänglig bit för bit istället för vid den tidpunkt då den behövs mest (Europeiska kommissionen, 2015)([21]). Trots vissa nya reformer är detaljplanerna och byggföreskrifterna fortfarande relativt tungrodda och krångliga. Framför allt kan tolkningen av byggföreskrifterna skilja sig åt mellan kommunerna ([22]), vilket skapar en fragmenterad marknad med sämre effektivitet och osäkerhet för byggföretagen (Europeiska kommissionen, 2016). Dessutom kan den totala tid som krävs för att avsluta inköp av mark och slutföra planprocessen vara avsevärt mycket längre än i andra länder (Emanuelsson, 2015). Det ökar de ekonomiska riskerna med byggprojekt och gör att nya bostäder kommer ut på marknaden senare. Stelheter i byggbranschen har hämmat produktivitetsökningarna och kringskurit konkurrensen ([23]), vilket har gjort att byggkostnaderna i Sverige är bland de högsta i EU (Europeiska kommissionen, 2018a).

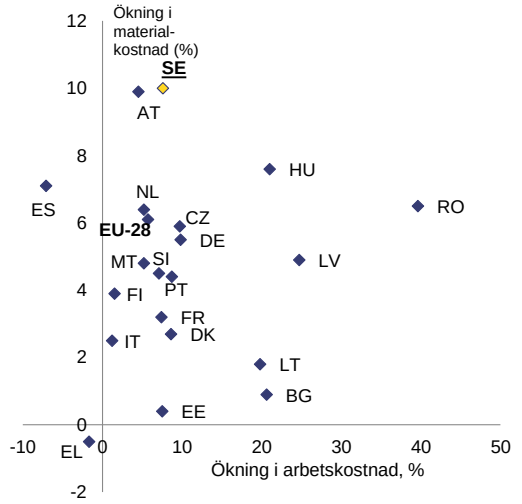
De ökande kostnaderna för att bygga bostäder verkar till viss del bero på byggmaterialet. Kostnaderna för att bygga nya bostäder i Sverige har ökat på senare år, från en redan hög nivå (Europeiska kommissionen, 2018a). Högre kostnader för byggmaterial har drivit på fördyringen, där Sverige står för den största ökningen i EU sedan 2015 (diagram 4.2.6). Andra faktorer som har bidragit till de höga byggkostnaderna är stora vinstmarginaler för byggherrarna (Konkurrensverket, 2018) och små produktivitetsökningar i byggbranschen (Europeiska kommissionen, 2018a).

([21]) Incitament för att skjuta upp byggnation kan också spela en roll för privatägd mark, men i det fallet är det möjligt att vid behov komma till rätta med problemet med riktade politiska åtgärder. Till skillnad från privata byggherrar kan kommunerna vara utsatta för påtryckningar att skjuta upp byggnation på exploaterbar mark för alltid, till exempel på grund av lokalt motstånd mot bygget eller kostnaderna för den nya infrastruktur som bostäderna kräver.

([22]) Det här var ett stort problem som Konkurrensverket har lyft fram (Konkurrensverket, 2018). Vissa kommuner tillämpar i synnerhet särskilda tekniska krav utöver vad som anges i nationella föreskrifter, till exempel i fråga om byggnaders eller materials energiprestanda.

([23]) Konkurrensen hämmas av hinder för små och utländska företag att ta sig in på marknaden, till exempel komplicerade planregler som gynnar etablerade företag med bra kontaktnät, och av att de större byggentreprenörerna kan kontrollera markresurserna (Europeiska kommissionen, 2017a). Stora byggföretag som erbjuder nyckelfärdiga lösningar kan dessutom gynnas när resurserna i de kommunala bostadsbolagen är begränsade, eftersom de stora byggherrarna vid en upphandling kan lägga ut projektsamordning och kontroll (Konkurrensverket, 2018). Det är troligtvis en förklarande faktor till det relativt låga antalet anbud som kommer in vid offentliga byggprojekt (3,3 under 2015–2017 mot 4,1 under 2009–2013).

Diagram 4.2.6: **Utvecklingen för arbets- och materialkostnader vid uppförandet av nya bostäder (total procentuell ökning, 2015–2018kv.2 – siffrorna inte omräknade på årsbasis)**

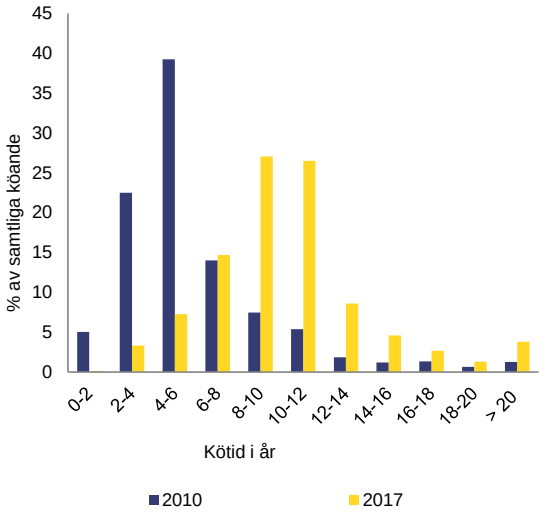

Källa: Europeiska kommissionen.

Hinder för ett effektivt utnyttjande av bostadsbeståndet

Sveriges hårt reglerade hyresmarknad kan skapa inlåsnings- och utestängningseffekter. På den svenska hyresmarknaden har hyresgästen ett skydd som är bland de starkaste i EU (Europeiska kommissionen, 2017a). Hyrorna beslutas i något som liknar kollektivförhandlingar ([24]) och tenderar att resultera i hyror som ligger under marknadsvärdet i städerna (Europeiska kommissionen, 2018a). Detta skapar stora obalanser mellan tillgång och efterfrågan och långa köer för att få ett hyresboende (diagram 4.2.7). Det får till följd att hyresgäster har ett starkt ekonomiskt incitament att inte flytta, även om deras boende inte längre helt tillgodoser deras behov ([25]) (Katinic, 2018). Det är mycket svårt att få in en fot på hyresmarknaden, till exempel för studenter, unga hushåll, nyanlända, vilket skapar en utestängningseffekt. Indirekt kan det sistnämnda faktorn bidra till de höga bostadspriserna på marknaden för ägarbebodda bostäder, eftersom de som inte kan ta sig in på hyresmarknaden istället ser sig tvungna att köpa sin bostad (Geng, 2018).

Diagram 4.2.7: **Kötid för ett förstahandskontrakt i Storstockholm (förmedling efter antal år)**

Källa: Bostadsförmedlingen i Stockholm.

Skillnaden mellan förhandlade hyror och marknadshyror har skadat utbudet av hyreslägenheter, särskilt i storstäderna. Hyresnivåer som är lägre än marknadsvärdet kombinerat med höga markpriser ger ekonomiska incitament att hellre bygga bostadsrätter än hyreslägenheter ([26]). Detta leder också till att

([24]) De årliga hyresförhandlingarna bygger vanligtvis på ”bruksvärdet”, som är tänkt att på ett objektivt sätt spegla boendets kvalitet och hyresgästernas preferenser. Bruksvärdet ska också beakta fastighetens läge, men i praktiken inverkar det betydligt lägre grad på de framförhandlade hyrorna än vad det gör i ett marknadsbaserat hyressättningssystem (Donner m.fl., 2017). Det pågår diskussioner mellan förhandlingarnas huvudparter (företrädare för hyresgäster, kommunala bostadsbolag och privata hyresvärdar) om hur systemet kan förbättras. Det kan leda till att de årliga hyresjusteringarna kopplas bättre till hyresvärdarnas kostnader och den ekonomiska tillväxten, och i vissa fall till att läget får en något större tyngd i hyressättningen. Parter i Stockholm enades i december 2018 om ett närliggande initiativ. Man ska införa en mer systematisk hyressättning, kallad Stockholmshyra, för 60 000 lägenheter som ska börja införas 2020 med större tonvikt på lägenhetens läge och standard. De här förändringarna är naturligvis välkomna, men är ganska inkrementella och kommer knappast att råda bot på den betydande skillnaden mellan marknadshyror och förhandlade hyror i de större städerna.

([25]) Det finns ett bytessystem som låter hyresgäster byta lägenheter med varandra efter ömsesidig överenskommelse. Systemet motverkar dock bara till viss del inlåsningseffekterna, eftersom det krävs en direkt match mellan två hyresgäster som vill flytta åt motsatt håll. Det förhindrar inte heller utestängningseffekten eftersom bara de som har förstahandskontrakt kan delta. Systemet kan också missbrukas eftersom hyresrätter på attraktiva lägen byts mot otillåten betalning.

([26]) Det här mildras något av möjligheten att använda ett särskilt system med presumtionshyror för nybyggda

hyreslägenheter omvandlas till bostadsrätter, vilket ytterligare förvärrar bristen på hyresbostäder. Historiskt sett har det här blivit särskilt problematiskt i storstadsområdena: I Stockholm omvandlades till exempel för varje ny hyreslägenhet som byggdes tre andra till bostadsrätter under 1990- och 2000-talen (Emanuelsson, 2015).

Dessutom leder bostadsproblemen till kedjereaktioner för arbetskraftens rörlighet och den sociala jämlikheten. Inlåsnings- och utestängningseffekterna på hyresmarknaden kan göra det svårt för arbetstagare att flytta till orter med de bästa chanserna att hitta jobb, vilket hämmar dynamiken på arbetsmarknaden. Den reglerade hyressättningen kan också i kombination med bristen på hyresbostäder till skälig hyra förvärra ojämlikheten och de sociala problemen. Detta drabbar i synnerhet låginkomsthushåll och kan bidra till en relativt hög grad av trångboddhet hos socialt utsatta grupper (OECD, 2017b). En reform av Sveriges hyresmarknad kan visserligen få betydande omfördelande och sociala konsekvenser, men detta kan hanteras genom en kombination av skatteåtgärder och riktade subventioner (Donner m.fl., 2017).

”Sociala kontrakt” spelar en allt viktigare roll i den sociala bostadspolitiken. Behovet av bostäder med rimliga hyror hör samman med frågan om en optimal användning av bostadsbeståndet. Sverige har ingen specifik sektor för sociala bostäder. Offentliga bostadsbolag ([27]) äger cirka 20 % av bostadsbeståndet. Dessutom kan kommunerna erbjuda ”sociala kontrakt” ([28]) för att hjälpa de mest utsatta grupperna i samhället. Även om antalet sociala kontrakt ännu är litet (cirka 30 500), håller de på att bli allt viktigare, särskilt i städerna.

Skatten på realisationsvinsten vid fastighetsförsäljningar kan skapa inlåsningseffekter på marknaden för ägarbebodda bostäder. Sverige tar ut en skatt på 22 % av vinsten vid bostadsförsäljningar, även då bostadsägaren säljer en bostad och köper en annan till liknande värde (dvs. utan faktisk vinst). Eftersom bostadspriserna har ökat kraftigt i Sverige kan detta innebära att hushåll som har ägt sin bostad i många år ställs inför höga, avskräckande flyttkostnader ([29]). I praktiken drabbar det här främst äldre hushåll som bor i större enfamiljshus och som vill flytta till en lägenhet med bra läge. En reform av kapitalvinstbeskattningen för att ta bort inlåsningseffekterna kan bidra till att underutnyttjade familjebostäder i det befintliga bostadsbeståndet kommer ut på marknaden och till att förbättra den övergripande matchningen mellan utbud och efterfrågan på marknaden för ägarbebodda bostäder.

Politiska åtgärder

De politiska åtgärdena på bostadsmarknadens efterfrågesida har inriktats på att hålla utlåningen i schack med hjälp av makrotillsynsåtgärder. Sedan 2010 har Sverige stegvis infört ett antal åtgärder för att tygla de växande bolåneskulderna (och därmed efterfrågan på bostäder). Åtgärderna omfattar bland annat begränsningar av lånens andel av bostadsvärdet, justering av bankernas riskviktsgolv och ett formellt amorteringskrav på bolån från juni 2016 (se avsnitt 4.2.3 för mer information). Ett skärpt amorteringskrav för låntagare med hög skuldkvot trädde i kraft i mars 2018 (diskuteras också i avsnitt 4.2.3).

Genomförandet av ”22-stegsplanen” för bostadsmarknaden fortsätter. Planen lades ursprungligen fram i juni 2016 och innehåller en rad åtgärder där de flesta är tämligen tidskrävande. De ska öka tillgången på mark för byggnation,

bostäder, som undantar fastigheten från bruksvärdesmodellen under 15 år. Presumtionshyror har dock också vissa markanta nackdelar och löser inte helt osäkerheten för byggentreprenörerna (Europeiska kommissionen, 2018a, se särskilt fotnot 23).

([27]) De offentliga bostadsbolagen ägs av kommunerna, men drivs på normala kommersiella villkor. Deras mål är att erbjuda bra bostäder till rimliga priser för alla, oavsett inkomst eller social bakgrund inom den vanliga modellen för hyressättning

([28]) För det här ändamålet hyr kommunerna bostäder från bostadsbolagen (både privata och offentliga) och hyr ut dem till människor som inte kan komma in på den vanliga bostadsmarknaden (ofta med ett inslag av ekonomiskt stöd). Om hyresgästerna sköter sig tar de med tiden över hyreskontraktet direkt. Enligt Boverket fanns det 23 772 sociala kontrakt i Sverige under 2018. Dessutom äger kommunerna 6 752 bostäder för att hjälpa utsatta hushåll med bostad.

([29]) Det är möjligt att få uppskov med att betala kapitalvinstskatten, men det minskar bara den omedelbara effekten på kassaflödet och inte den faktiska förmögenhetsminskningen. Dessutom får man betala ränta på uppskovsbeloppet.

sänka byggkostnaderna, förkorta ledtiderna i planprocesserna och ta itu med några specifika och ineffektiva delar av hyresmarknaden. Vissa delar av planen, särskilt de som gäller sänkta kostnader och förkortade ledtider för nybyggnation, har redan genomförts i stora drag. För andra delar, till exempel översynen av bygg- och planföreskrifterna och åtgärder för att göra mer byggmark tillgänglig, pågår offentliga utredningar och andra förarbeten. Det krävs därför mer tid för att färdigställa de här förslagen och det är fortfarande osäkert om de kommer till att leda till genomförbara slutsatser och till slut till ett framgångsrikt genomförande.

Sverige har vidtagit åtgärder för att främja utländska företags deltagande i byggbranschen. I juni 2018 avslutade Boverket den första fasen i en satsning på att göra det enklare för utländska byggföretag att ta sig in på den svenska marknaden för att stärka konkurrensen och sänka kostnaderna för bostadsbyggande. Man har skapat en webbportal ([30]) med noggrann information på engelska för utländska byggentreprenörer och underleverantörer med översättningar av byggföreskrifter och information om den svenska byggbranschen och fastighetsmarknaden. Webbplatsen kommer successivt att byggas ut. Dessutom ska Boverket utreda vilka andra hinder som utländska aktörer stöter på och som skulle kunna undanröjas med riktade politiska åtgärder.

De svenska myndigheterna planerar att tillsätta utredningar om möjliga reformer för att öka rörligheten på bostadsmarknaden. I regeringsförklaringen i januari 2019 aviserade den nya regeringen sina planer på att införa en mer flexibel modell för hyressättning för nybyggda bostäder. Läget ska också få större genomslag i hyressättningen för befintliga bostäder. Dessutom ska räntan på uppskovsbeloppet på realisationsvinsten vid försäljning av bostäder tas bort. Sådana reformer kan bidra till att ta bort några av de hinder som finns för att effektivt använda Sveriges bostadsbestånd (se ovan) och öka incitamenten att bygga nya hyresbostäder. Planerna är dock föremål för av ett stort utredningsarbete för att utvärdera genomförbarheten och utarbeta detaljerade lagförslag. Det är därför fortfarande oklart vilken slutlig form de här åtgärderna kommer att få och vilket genomslag de kan tänkas få.

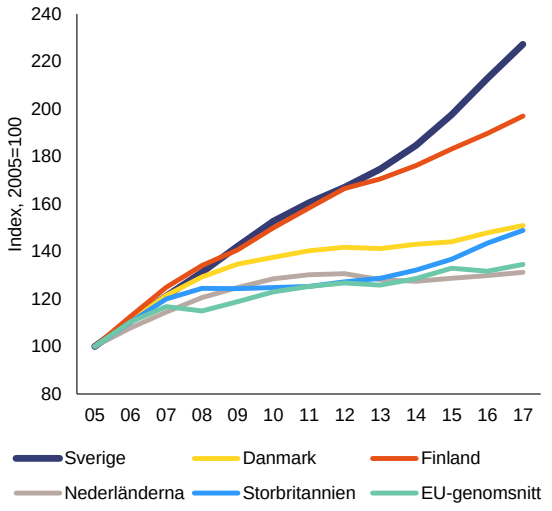
([30]) http://www.buildinginsweden.se.

4.2.3 PRIVAT SKULDSÄTTNING (*)

Hushållens skuldsättning

Hushållens skuldsättning har fortsatt att öka från en redan hög nivå. De svenska hushållens skulder har ökat stadigt sedan tidigt 2000-tal och överskrider med råge skuldtillväxten i andra liknande länder (diagram 4.2.8). I flertalet ekonomier med relativt hög skuldsättning i hushållen avtog skuldtillväxten efter 2008, men i Sverige fortsatte skuldnivåerna att öka i snabb takt. Det mönstret höll i sig 2018, då hushållens skulder ökade med 5,5 % i nominella termer. Det är visserligen en inbromsning från toppnoteringen på 7,8 % i mitten av 2016 (på årsbasis), men är ändå en av de högsta tillväxttakterna i EU. Skulderna fortsätter dessutom att öka snabbare än hushållens inkomster och den övergripande ekonomiska tillväxten. Hushållens skuldsättning överstiger också riktvärden för fundamenta och försiktighetsriktvärden, vilket tyder på att skuldbördan är högre än vad som kan förklaras av fundmentadrivkrafter och högre än de nivåer där risken för en kris är hög.

Diagram 4.2.8: **Utvecklingen för hushållens skuldsättning (indexerat, 2005=100)**

Källa: Europeiska kommissionen.

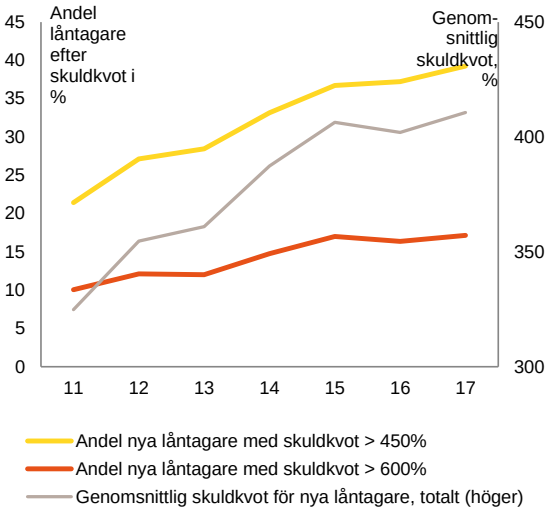
Skuldnivåerna varierar kraftigt mellan olika grupper av låntagare. Den samlade skuldnivån i

alla svenska hushåll (inkl. skuldfria hushåll) uppgick till cirka 186 % av den disponibla inkomsten (per det tredje kvartalet 2018) ([31]). För hushåll med bolån är skuldkvoten över 340 % (Blom m.fl., 2017). I den gruppen har de som tog sina bolån på senare tid högre skulder: den genomsnittliga skuldkvoten för nya låntagare under 2017 bedöms vara 411 %. Det finns också stora regionala skillnader i skuldnivåer där de som bor i storstäderna, främst Stockholm, har den högsta genomsnittliga skuldkvoten (Ölcer m.fl., 2017). Yngre hushåll och låginkomsthushåll med bolån tenderar att ha särskilt höga bolånekostnader i förhållande till sina inkomster (Finansinspektionen, 2018b och Europeiska kommissionen, 2018a).

Andelen nya bolånetagare med särskilt hög skuldkvot fortsätter att öka. Andelen hushåll med nya bolån och en skuldnivå som motsvarar 450 % av deras disponibla inkomst har i runda tal fördubblats sedan 2011, och närmar sig 40 % (diagram 4.2.9). Drygt en av sex nya bolånetagare har en skuldkvot på 600 %. De belånade hushållen, också de med mycket höga skuldkvoter, har vanligtvis relativt goda marginaler i dagsläget (se underrubriken ”Risker” nedan), men en så hög skuldsättning kan ändå göra dem sårbara för störningar.

([31]) Det här omfattar bara hushållens direkta upplåning. Många bostadsägare bor i bostadsrättslägenheter som också indirekt står för bostadsrättsföreningens skulder (Europeiska kommissionen, 2018a). Om man inkluderar dessa skulder ökar den aggregerade skuldkvoten med 20 procentenheter (Sveriges Riksbank, 2018b).

Diagram 4.2.9: **Andelen nya bolånetagare efter skuldens andel av den disponibla inkomsten**

Källa: Finansinspektionen.

Drivkrafter för ökningen av hushållens skulder

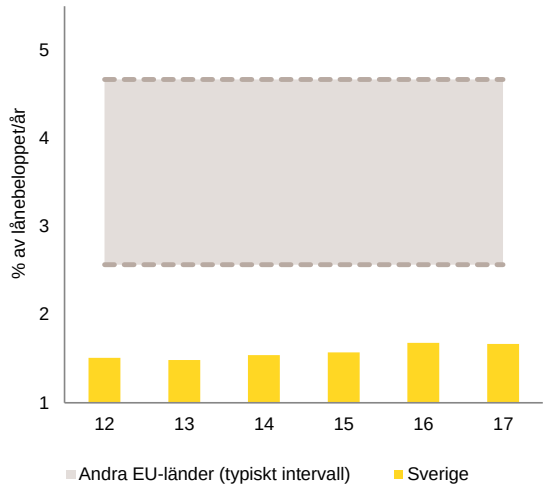
Ökningen av bolåneskulderna är kopplad till den långa perioden med snabb bostadspristillväxt i Sverige. Ökande bostadspriser (se avsnitt 4.2.1) och växande bolån är ömsesidigt förstärkande: en stark bostadsmarknad möjliggör högre bolån, eftersom värdet på den underliggande säkerheten ökar, och ökande bolåneskulder ökar efterfrågan på bostäder medan utbudet är begränsat, vilket pressar upp priserna. Också när bostadspriserna ligger kvar relativt stabilt på en hög nivå (som under 2018) tenderar den totala bolåneskulden att fortsätta att öka (men i långsammare takt). Det beror på den naturliga omsättningen på bostadsmarknaden ([32]) och tillväxten i det totala bostadsbeståndet (Emanuelsson m.fl., 2018).

I Sverige förstärks den här dynamiken av strukturella faktorer som leder till lägre lånekostnader. Såsom diskuteras i avsnitt 4.2.2 finns det starka skatteincitament att köpa ägarbebodda fastighter, särskilt när köpet finansieras med bolån. På grund av en kombination av låntagarnas preferenser och institutionella

([32]) Eftersom det utestående bolånet för den befintliga bostaden (som ofta köptes för många år sedan till ett mycket lägre pris) vanligtvis är mycket mindre än det bolån som köparen behöver nu, har den övergripande skuldbördan en benägenhet att öka när bostäder byter ägare.

villkor ([33]) har bolånen dessutom ofta rörlig ränta i Sverige. Det sänker de aktuella bolånekostnaderna, men lägger också över riskerna för framtida räntehöjningar på hushållssektorn. Avslutningsvis har de svenska bolåneavtalen långa löptider jämfört med andra EU-länder, vanligtvis i kombination med låga amorteringskrav (dvs. återbetalning av kapitalet) (diagram 4.2.10). Det förstärker de låga räntornas effekt på bolånekostnaderna (Europeiska kommissionen, 2017a).

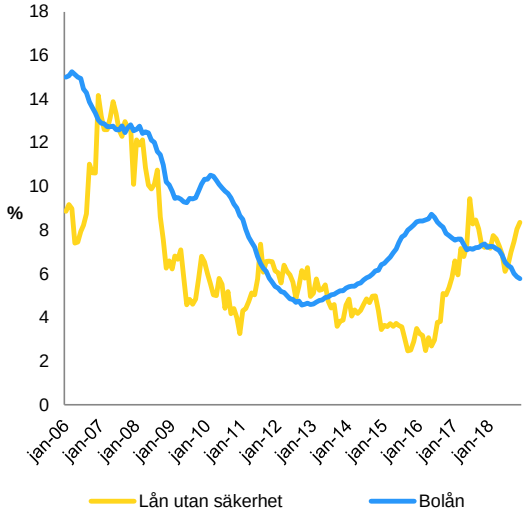
Diagram 4.2.10: **Amorteringstakt på bolån**

Källa: Finansinspektionen och Europeiska kommissionens beräkningar (på basis av data från Hypostat om typiska löptider för bolån i olika EU-länder).

Den senaste tidens snabba ökning av lån utan säkerhet har begränsad inverkan på den finansiella stabiliteten. Bolåneskulderna utgör drygt 80 % av hushållens totala skulder, och har varit den viktigaste drivkraften för den varaktiga ökningen av hushållens totala skuldsättning. Lån utan säkerhet och hushållslån med annan säkerhet (till exempel bilar) har historiskt sett ökat jämförelsevis långsamt. Sedan mitten av 2016 har dock lån utan säkerhet ökat snabbt (diagram 4.2.11), delvis på grund av tekniska och institutionella förändringar ([34]) och banker för konsumtionslån som erbjuder alltmer konkurrenskraftiga räntor (van Santen, 2017). Tuffare bolånekrav i kombination med ökande bostadspriser kan också ha flyttat över viss upplåning mot lån utan säkerhet ([35]), men det finns inga entydiga bevis på detta (Finansinspektionen, 2018a). Totalt sett uppgår lånen utan säkerhet till under 5 % av BNP, dvs. samma nivå som EU-genomsnittet (Europeiska kommissionen, 2017a), med liten påverkan på den finansiella stabiliteten i dagsläget.

Diagram 4.2.11: **12-månadersförändring för bolån och lån utan säkerhet till hushållen**

Källa: SCB och Riksbanken (finansmarknadsstatistik).

([33]) Med de svenska bolåneavtalen kan det framför allt bli dyrt att lösa ett bolån med fast ränta i förtid. För att få lösa ett lån måste låntagaren betala en engångsavgift för att ersätta långivaren för uteblivna räntebetalningar, på basis av differensen mellan den ursprungliga fasta räntan och den aktuella gällande räntan (om den senare är lägre). Det kan avskräcka låntagare från att välja lån med bunden ränta under en längre tid, särskilt för hushåll som tror att det är troligt att de behöver lösa sitt lån i förtid (t.ex. på grund av planer att flytta efter några år) (Holmberg m.fl., 2015).

([34]) Det gäller till exempel företag för konsumentlån som har blivit aktivare på nätet, en större användning av partnerskap med förmedlare för att erbjuda finansieringslösningar vid köp och framväxten av nichebanker som specifikt inriktar sig på utlåning utan säkerhet (van Santen, 2017).

([35]) Framför allt eftersom ökningen av lån utan säkerhet sammanfaller i tid med införandet av amorteringskravet 2016. Ett sådan låntagarbeteende kan vara svårt att rationalisera, eftersom nyinförda bolånekrav (främst amorteringskrav) i allmänhet inte kan kringgås genom att man tar till lån utan säkerhet, eftersom sådana också måste amorteras av (och till mycket högre ränta och på kortare tid). Ändå kan i specifika fall en kombination av bolån och lån utan säkerhet sänka de initiala lånekostnaderna (eftersom man till exempel kan begränsa det belopp man måste ta i bolån till just under gränsen för ett högre amorteringskrav, se van Santen, 2017). Vissa hushåll kan använda lån utan säkerhet till att kringgå taket på 85 % för belåningsgrad vid bolån. Det infördes redan 2010 och kan ha blivit alltmer bindande över tid allteftersom bostadspriserna stiger.

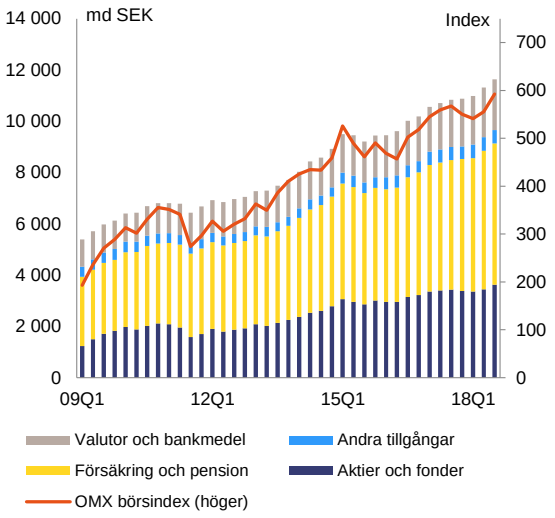
Risker och politiska åtgärder

Hushållens ökande skuldsättning tillsammans med höga bostadspriser gör ekonomin sårbar för störningar. Om inkomsterna skulle sjunka på grund av en extern störning av ekonomin eller om riskpremierna för bolån plötsligt skulle öka – vilket till exempel kan utlösas av en ny nedgång på bostadsmarknaden eller av högre finansieringskostnader för bankerna om de plötsligt uppfattas som mer riskabla – måste kanske högt belånade hushåll snabbt dra in på sin konsumtion för att kunna betala sina utgifter för bolånen. Det skulle minska efterfrågan och öka osäkerheten, vilket kan äventyra tillväxten och sysselsättningen och därmed ytterligare försämra hushållens förmåga att betala sina utgifter för bolånen. Parallellt kan den totala tillgången på krediter krympa, eftersom sjunkande värden på säkerheterna gör bankerna mer försiktiga vid nya lån. Det kan i slutändan leda till en självförstärkande skuldnedväxlingsprocess med ett betydligt bredare makroekonomiskt genomslag, på liknande sätt som den historiska utvecklingen i andra länder som drabbats av liknande obalanser (OECD, 2017a och Crowe m.fl., 2011).

Riskerna uppvägs delvis av hushållens robusta betalningsförmåga och finansiella tillgångar. Hushållen har relativt goda marginaler efter bolånekostnader och levnadskostnader – drygt 40 % av den disponibla inkomsten i genomsnitt (Finansinspektionen, 2018b). Hushållens goda betalningsförmåga speglas också i den mycket låga andelen nödlidande lån (se avsnitt 4.2.1). Dessutom har hushållen ett högt sparande och betydande finansiella tillgångar, som uppskattningsvis är tre gånger större än deras skulder.

Denna starka ekonomiska ställning skulle emellertid troligtvis bara delvis dämpa effekterna av ett scenario med en oordnad skuldnedväxling. Inkomstöverskotten är i genomsnitt stora, men de är kraftigt vinklade mot höginkomsthushållen (Europeiska kommissionen, 2018a). De förutsätter dessutom att hushållen kan minska sina utgifter till nästan existensminimum. Trots att många hushåll kanske kan fortsätta att betala av sina skulder även i dåliga tider, skulle det troligtvis kräva en mycket stor konsumtionsminskning med stora makroekonomiska spridningseffekter. När det gäller ekonomiska tillgångar är nästan 50 % av den andel av de svenska hushållens tillgångar som inte är fastigheter investerade i pensionsfonder eller livförsäkringsinstrument som därför bara kan användas efter pensioneringen. Dessutom är de flesta tillgångar som inte är fastigheter exponerade mot marknadsrisker (diagram 4.2.12) och skulle sannolikt falla i värde vid en konjunkturnedgång. Istället för att dämpa effekterna av ett prisfall på bostadsmarknaden skulle detta istället förvärra läget genom att sänka konsumtionen via förmögenhetseffekter.

Diagram 4.2.12 **Hushållens finansiella tillgångar (*) och börsindex**

(*) Exkluderar tillgångar som utgörs av en andel av en ägarbebodd fastighet (särskilt andelar av bostadsrättsföreningar)
Källa: SCB.

Sverige har främst förlitat sig på makrotillsynsåtgärder för att ta itu med riskerna till följd av hushållens ökande skuldsättning. De omfattar ett tak för bolån på 85 % av bostadens värde som infördes 2010, en gradvis höjning av riskviktsgolven för bolån 2013 och 2014 samt ett formellt amorteringskrav i juni 2016 och en förstärkning av det allmänna regelverket för makrotillsynen i februari 2018. Dessutom beslutade Finansinspektionen i september 2018 att ytterligare höja det kontracykliska buffertvärdet för banker från september 2019, som en bredare åtgärd för att förbättra motståndskraften i den finansiella sektorn (se avsnitt 4.2.1). Detta är välkomna steg, men åtgärderna har ännu inte på något meningsfullt sätt

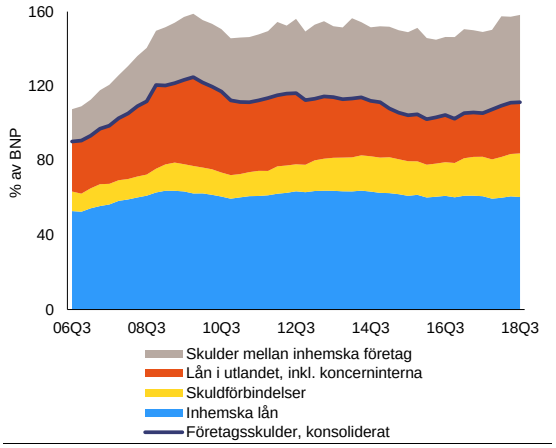
tyglat ökningen av hushållens skuldsättning (Europeiska kommissionen, 2018a).

I mars 2018 infördes ett skärpt amorteringskrav för nya bolånetagare med hög skuldkvot (se avsnitt 4.2.1)**.** Det finns i det här skedet ännu inte tillräckliga data för en noggrann konsekvensbedömning, men den nya åtgärdens initiala inverkan verkar ha varit ganska dämpad, i linje med förhandsanalysen (Europeiska kommissionen, 2018a). Det är troligt att lånebeteendet på individnivå har ändats något, särskilt i bostadsmarknadens dyrare prissegment, men det verkar som om de omedelbara effekterna på bostadspriserna och hushållens skuldsättning överlag är små. Om prisökningarna tar fart igen, kan denna nya makrotillsynsåtgärd troligtvis bli mer bindande med tiden och därmed bidra till att få kontroll över bolån som leder till en alltför hög skuldkvot.

Utvecklingen av företagens skuldsättning

Efter en period med skuldnedväxling efter krisen har företagens skuldsättning på senare år tagit fart igen. Efter finanskrisen reducerade de svenska icke-finansiella bolagen sina konsoliderade företagsskulder från ett toppvärde på 125 % av BNP 2009 till dryga 100 % 2016 (diagram 4.2.13). Utvecklingen drevs främst på av en ”passiv” skuldnedväxling, där nettokreditflödena till de svenska företagen var positiva men uppvägdes av tillväxten och inflationen (Europeiska kommissionen, 2018a). Men sedan i början av 2017 överträffar dock ökningen av företagens nettoskulder den ekonomiska tillväxten, på grund av mycket gynnsamma kreditvillkor och ett övergripande fortsatt gott förtroende hos företagen. Det tredje kvartalet 2018 uppgick företagens konsoliderade skuld till drygt 111 % av BNP – mycket över EU-genomsnittet på cirka 80 %.

Diagram 4.2.13: **Fördelning av företagens skulder på olika finansieringskällor**

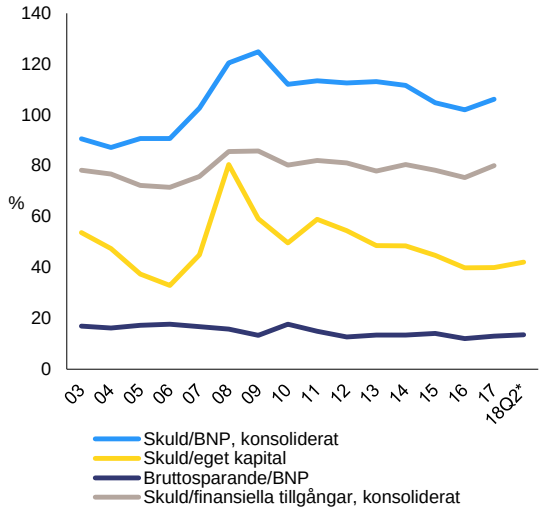
Källa: SCB.

Inhemska lån är fortsatt den viktigaste finansieringskällan för företagssektorn, följt av den internationella obligationsmarknaden. Den inhemska utlåningen (främst från bankerna) till företagen har varit i stort sett stabil på 60 % av BNP sedan finanskrisen (diagram 4.2.13). Större bolag har ytterligare ökat sin användning av obligationsmarknaden som en extra finansieringskälla. Andelen har ökat från 11 % av BNP före krisen till 20 % under 2018. Upplåningen från utlandet föll markant runt 2013 på grund av en minskning av koncerninterna lån till följd av skatteformer (Europeiska kommissionen, 2016a). Därefter har den i stort sett legat stilla på runt 25 % av BNP.

Sammantaget verkar företagen trots de höga skuldnivåerna i allmänhet ha en sund finansiell ställning med begränsade risker att hamna i ekonomiskt trångmål. De svenska företagens skuld i förhållande till BNP är hög jämfört med andra EU-länder. Andra låneindikatorer visar dock att de finansiella riskerna är begränsade. Företagen har framför allt en stor buffert i form av eget kapital, vilket framgår av skuldsättningsgraden som redan är på en ganska låg nivå (42 % vid andra kvartalet 2018, jämfört med cirka 60 % i genomsnitt för EU-länderna) och som fortsätter att sjunka (diagram 4.2.14). Dessutom ligger företagens bruttosparande på en sund nivå på 13 % av BNP, vilket är ytterligare ett tecken på att företagssektorn är tillräckligt lönsam för att snabbt kunna minska sin skuldnivå om det behövs. Om man bortser från sektorn för finansiella fastigheter (mot vilken bankerna har en koncentrad

exponering, se avsnitt 4.2.1) verkar det sammantaget som om de svenska företagens relativt sett höga skuldsättning inte ger upphov till någon oro för den finansiella stabiliteten.

Diagram 4.2.14: **Skuldsättningsindikatorer för icke-finansiella bolag**

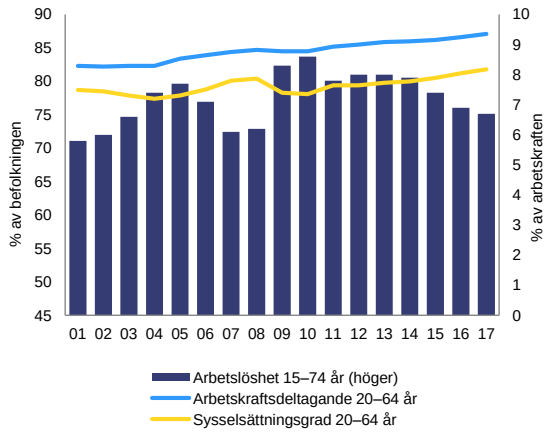
(*) Senaste fyra kvartalen
Källa: Europeiska kommissionen.

4.3 ARBETSMARKNAD, UTBILDNING OCH SOCIALPOLITIK

4.3.1. ARBETSMARKNAD OCH MIGRATION

Gynnsamma ekonomiska villkor ligger till grund för en stark arbetsmarknad i Sverige. Sysselsättningen ökade från en redan hög nivå på 81,8 % 2017 under de första tre kvartalen 2018 och kommer sannolikt att öka ytterligare, men något saktare. Samtidigt har arbetslösheten minskat, men beräknas nu stanna på cirka 6 % på grund av kompetensglapp (diagram 4.3.1). Ett allt större antal arbetstagare har inte de kvalifikationer som krävs för lediga tjänster där så gott som uteslutande högkvalificerad arbetskraft efterfrågas. Höga ingångslöner och en komprimerad lönestruktur utgör också hinder för dem som befinner sig längre bort från arbetsmarknaden (OECD, 2017b; Calmfors m.fl., 2018). Trots dessa utmaningar uppvisar Sverige goda resultat när det gäller indikatorerna i den sociala resultattavlan, som kompletterar den europeiska pelaren för sociala rättigheter (4.3.1).

Diagram 4.3.1: **Arbetskraftsdeltagande, sysselsättningsgrad och arbetslöshet**

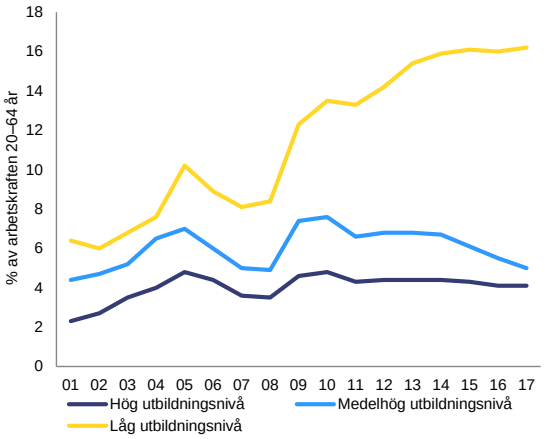

Källa: Europeiska kommissionen.

Bristen på arbetskraft ökar i vissa sektorer och regioner. Sverige har det tredje största arbetskraftsbristindexet i EU, och arbetsgivarna ser bristen på kvalificerad personal som det främsta hindret för tillväxt. Antalet lediga tjänster har ökat i alla län sedan 2015, men sysselsättningstillväxten har koncentrerats till de större storstadsområdena, medan lokala och regionala arbetsmarknader riskerar att tömmas på kvalificerad arbetskraft (Svenskt Näringsliv, 2018; Arbetsförmedlingen, 2018b).

Lågutbildade arbetstagare har svårt att hitta anställning. Skillnaderna i sysselsättningsgrad mellan arbetstagare med låg, medelhög och hög utbildningsnivå ökade i samband med finanskrisen 2008, och är fortsatt stora. Under tredje kvartalet 2018 var sysselsättningsgraden bland lågutbildade 64,8 %, jämfört med 90,4 % för personer i åldern 25–64 år med minst två års högre utbildning. Dessutom var deras arbetslöshet (25–64 år) på 15,9 % under tredje kvartalet 2018 9,2 procentenheter högre än under tredje kvartalet 2008 (diagram 4.3.2). Samtidigt minskade arbetslösheten bland personer med högre utbildning med 0,3 procentenheter till 3,6 % under tredje kvartalet 2018. (Arbetsförmedlingen, 2018b). Personer med funktionsnedsättningar har också svårare att hävda sig på arbetsmarknaden. Deras sysselsättningsgrad ligger över EU-genomsnittet, och skillnaden i sysselsättningsgrad är mindre (15,9 procentenheter jämfört med 25,8 procentenheter för EU). Deras arbetslöshet är dock fortfarande högre (9 % mot 7 % för hela befolkningen 2017) (SCB, 2017).

Diagram 4.3.2: **Arbetslöshet efter utbildningsnivå**

Källa: Europeiska kommissionen.

Att säkerställa tillräcklig kompetens för en avancerad ekonomi som Sverige utgör fortfarande en utmaning. Nio av tio arbetstillfällen i Sverige kräver grundläggande digital kompetens, och 77 % av befolkningen i åldersgruppen 16–74 har grundläggande eller över grundläggande digital kompetens. Brist på arbetskraft finns dock inom områden som cybersäkerhet, artificiell intelligens och högpresterande datorsystem.

Faktaruta 4.3.1: Övervakning av resultaten mot bakgrund av den europeiska pelaren för sociala rättigheter

Den europeiska pelaren för sociala rättigheter är utformad som en kompass för nystart av en konvergensprocess uppåt mot bättre arbets- och levnadsvillkor i EU.[1] I den fastställs 20 viktiga principer och rättigheter på områdena lika möjligheter och tillgång till arbetsmarknaden, rättvisa arbetsvillkor samt social trygghet och social delaktighet.

SOCIAL RESULTATTAVLA FÖR SVERIGE		
Lika möjligheter och tillgång till arbetsmarknaden	Unga med högst grundskoleutbildning (% av befolkningen 18–24 år)	Genom-snittlig
	Sysselsättningsklyfta mellan könen	Bästa resultat
	Förhållandet mellan inkomstkvintilerna (S80/S20)	Bättre än genom-snittet
	Risk för fattigdom eller social utestängning (%)	Bättre än genom-snittet
	Unga som varken arbetar eller studerar (% av befolkningen 15–24 år)	Bästa resultat
Dynamiska arbetsmarknader och rättvisa arbetsvillkor	Sysselsättningsgrad (% av befolkningen 20–64 år)	Bästa resultat
	Arbetslöshet (% av befolkningen 15–74 år)	Genom-snittlig
	Långtidsarbetslöshet (% av befolkningen 15–74 år)	Bättre än genom-snittet
	Tillväxt av disponibel bruttoinkomst per capita	Bättre än genom-snittet
	Nettoinkomst för en heltidsanställd ensamstående arbetstagare med genomsnittslön	Bättre än genom-snittet
Offentligt stöd samt socialt skydd och social delaktighet	Effekter av sociala transfereringar (utom pensioner) när det gäller att minska fattigdom	Bättre än genom-snittet
	Barn under tre år i formell barnomsorg	Bästa resultat
	Personer som enligt egen uppgift har icke tillgodosedda vårdbehov	Genom-snittlig
	Digital kompetens	Bästa resultat

Medlemsstaterna klassificeras enligt en statistisk metod som man har enats om med sysselsättningskommittén och kommittén för socialt skydd. Enligt metoden ser man samtidigt till nivåer och förändringar av indikatorerna jämfört med respektive EU-genomsnitt och klassificerar medlemsstaterna i sju kategorier (från ”bästa resultat” till ”kritiska situationer”). Ett land kan exempelvis markeras som ”bättre än genomsnittet” om indikatorn ligger nära EU-genomsnittet, men förbättras snabbt. Se utkastet till den gemensamma sysselsättningsrapporten 2019 för närmare uppgifter om metoden (COM(2018) 761 final).

Sverige uppvisar goda resultat när det gäller indikatorerna i den sociala resultattavlan, som stöder den europeiska pelaren för sociala rättigheter. Sysselsättningsgraden är bland de högsta, och sysselsättningsklyftan mellan könen är bland de lägsta i EU. Andelen unga som varken arbetar eller studerar ligger långt under EU-genomsnittet. De goda övergripande resultaten återspeglar Sveriges avancerade välfärdsmodell med en aktiv arbetsmarknadspolitik, ett robust socialt trygghetssystem och en lång tradition av dialog mellan arbetsmarknadens parter. Att främja deltagandet på arbetsmarknaden av lågutbildade och utrikes födda, och kvinnor bland dessa, utgör dock fortfarande en politisk utmaning.

Sverige har en relativt låg andel unga med högst grundskoleutbildning, men andelen är högre bland utrikes födda elever. Sedan 2014 har andelen unga med högst grundskoleutbildning ökat, parallellt med att socioekonomisk bakgrund har en allt större inverkan på elevernas undervisningsresultat. Individanpassat stöd till dessa elever angriper delvis detta problem.

Sverige genomför politiska åtgärder för att göra arbetsmarknaden mer inkluderande och för att främja utbildning. Arbetsförmedlingen och kommunerna har ett nära samarbete för att tillgodose enskilda arbetssökandes specifika behov, med fokus på unga och nyanlända. Denna strategi har också med framgång använts i ESF-projekt där fokus ligger på att tillgodose behoven hos arbetsgivare och unga arbetssökande (t.ex. ”UngKOMP” och ”Ung framtid”).

[1] Den europeiska pelaren för sociala rättigheter tillkännagavs av Europaparlamentet, rådet och kommissionen den 17 november 2017. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_sv

Långtidsarbetslösheten är fortfarande bland de lägsta i EU. Den var 1,2 % 2017, vilket är långt under EU-genomsnittet på 3,4 %. Långtidsarbetslösa har dock inte gynnats av den allmänna ökningen av sysselsättningen. Enligt Arbetsförmedlingen kan antalet långtidsarbetslösa

öka eftersom lågutbildade och migranter riskerar att inte integreras på arbetsmarknaden (Arbetsförmedlingen, 2018b).

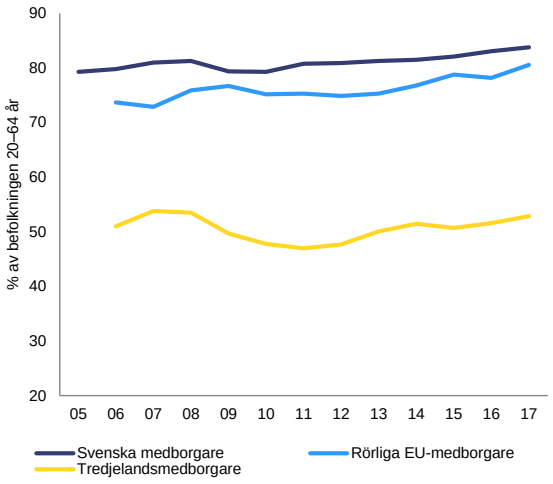
Tillväxten i den svenska arbetskraften beror i huvudsak på invandring. Politiken på detta område styrs i första hand av humanitära frågor. Antalet asylansökningar nådde en topp 2015 med hela 162 450. Sedan dess har antalet gått tillbaka till nivåerna före 2011 på cirka 25 000 ansökningar per år. Personer som är födda utanför EU utgör nu 12,4 % av befolkningen, vilket är den näst högsta andelen i EU och klart över genomsnittet på 7,2 %. Även om antalet har minskat är integrationen i samhället och på arbetsmarknaden när det gäller personer födda utanför EU fortfarande en stor utmaning.

Utrikes födda har bidragit till att tillsätta lediga tjänster, men deras sysselsättningsgrad är fortfarande låg. Under 2017 gick 75 000 av de 94 000 nya arbetstillfällena till utrikes födda. Inom flera sektorer, t.ex. privata tjänster, utbildning samt hälso- och sjukvård, stod utrikes födda för 90 % av sysselsättningstillväxten 2017, och i stort sett för all tillväxt inom industri, jordbruk och skogsbruk (Arbetsförmedlingen, 2018a). Deras sysselsättningsgrad växte med mer än en procentenhet, vilket är nästan dubbelt så mycket som ökningen för inrikes födda. Sysselsättningsgraden för migranter från länder utanför EU är dock betydligt lägre än för svenska medborgare och medborgare i andra EU-medlemsstater (diagram 4.3.3).

Insatser för att få nyanlända från länder utanför EU i arbete har gett resultat. De flesta nyanlända migranter har rätt att delta i etableringsprogrammet, som vanligtvis varar i två år och kombinerar språkkurser med praktisk utbildning och rådgivning. Programmet, i kombination med en gynnsam ekonomi och skapande av fler arbetstillfällen, har lett till att den tid som behövs för att hitta arbete blivit kortare. Bland de flyktingar som togs emot mellan 2008 och 2015 ökade sysselsättningsgraden ett år efter ankomsten med omkring åtta procentenheter mellan 2008 och 2015 (SCB, 2016). Den nya regeringen vill öka programmets genomslag och stärka deltagarnas språkkunskaper i svenska ytterligare. Praktikmöjligheter bör också ingå, och kopplingen mellan aktivt deltagande och bidrag bör stärkas.

Utlandsfödda kvinnor ges särskilt fokus eftersom deras sysselsättningsgrad är relativt låg. Sedan 2017 har Arbetsförmedlingen särskilt inriktat sig på utrikes födda kvinnor, och i mars 2018 gav regeringen Tillväxtverket i uppdrag att främja utrikes födda kvinnors kontakter och nätverk med arbetsgivare. Under 2018 låg sysselsättningsgraden för denna grupp långt under den för inrikes födda kvinnor (65,8 % mot 85,2 %) och utrikes födda män (74,5 %) (Arbetsförmedlingen, 2018b).

Diagram 4.3.3: **Sysselsättningsgrad efter medborgarskap**

Källa: Europeiska kommissionen.

Regeringen har vidtagit flera åtgärder för att göra arbetsmarknaden mer inkluderande och stimulera arbetskraftsutbudet. Antalet yrken och deltagare som omfattas av snabbspår fortsätter att öka: 40 yrken omfattas nu och sedan 2016 har över 7 500 personer fått intensiv utbildning för att snabbt komma in på arbetsmarknaden. Under det första kvartalet 2018 deltog i genomsnitt 1 350 personer varje månad, jämfört med 1 200 personer 2017. För att uppmuntra fler kvinnor att delta finns nu möjligheten till distansundervisning inom vissa snabbspår. För att direkt tillgodose behoven på den lokala arbetsmarknaden kompletteras nationella snabbspår med lokala arbetsspår. Ett annat program som ska genomföras ytterligare är etableringsjobb, som syftar till att hjälpa nyanlända migranter och långtidsarbetslösa att etablera sig på

arbetsmarknaden. Åtgärden tar noga hänsyn till förslag från arbetsmarknadens parter. ([36])

Yrkesutbildningarna stärks för att möta de framtida behoven på arbetsmarknaden. Anställbarheten för utexaminerade med yrkesutbildning är fortfarande hög i Sverige. Under 2017 fick 87,3 % i denna grupp anställning inom tre år efter examen, vilket är betydligt högre än EU-genomsnittet på 74,8 %. Deltagandet är dock fortfarande lägre än EU-genomsnittet (36,6 % mot 49,0 % för alla elever på gymnasiet). Flera åtgärder har vidtagits för att göra gymnasiala yrkesutbildningar mer attraktiva, bland annat genom att inrätta ett lärlingscentrum inom Skolverket och sätta in nationella och regionala samordnare som ska bistå skolor i deras samarbete med lokala företag (Cedefop, 2018).

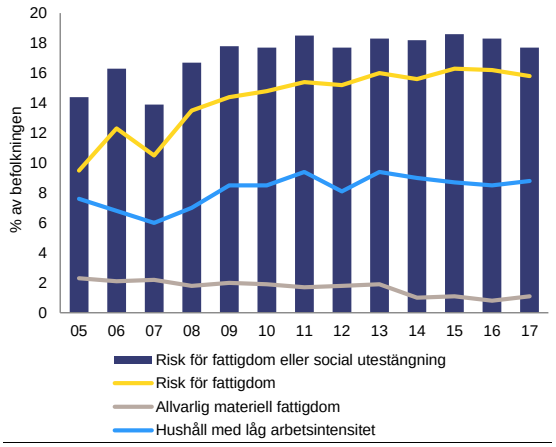
Deltagandet i vuxenutbildning är högt i Sverige. Den stora andelen vuxenutbildning gäller alla befolkningsgrupper (Europeiska kommissionen, 2018f). Andelen vuxna i livslångt lärande och utbildning uppgick till 30,4 % 2017, vilket ligger klart över utbildningsmålet på 15 %. Andelen lågutbildade som deltar i livslångt lärande (20,5 %) och arbetslösa (45,3 %) ligger redan långt över EU-genomsnittet (4,3 % respektive 10,1 %). Sverige fortsätter att prioritera utbildning för lågutbildade med särskilt fokus på att stärka det regionala samarbetet för att tillgodose arbetsmarknadens behov bättre. Den nya regeringen har för avsikt att använda riktade utbildningsformer och ett ökat bidrag till deltagarna för att de ska kunna anställas snabbare.

4.3.2 SOCIALPOLITIK SAMT HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Fattigdomen är fortfarande låg, men varierar mellan olika grupper. Andelen personer som riskerar fattigdom eller social utestängning (17,7 % 2017) ligger under EU-genomsnittet (22,5 %). Utbildning och social bakgrund har dock stor betydelse för risken för fattigdom. Barn till lågutbildade föräldrar och personer med invandrarbakgrund löper större risk än andra grupper. Fattigdom bland förvärvsarbetande ökade bland ensamstående föräldrar (från 15,7 % 2016 till 21,1 % 2017), och fattigdomen bland lågutbildade uppgår till 12,8 %, vilket är betydligt högre än risken för arbetstagare med medelhög eller hög utbildningsnivå (6,6 % respektive 4,7 %).

Sverige ligger långt fram när det gäller användningen av digitala tjänster, men vissa grupper riskerar att bli utestängda. 98 % av Sveriges invånare är uppkopplade till internet och en stor majoritet är online varje dag. Gruppen av icke-användare (vilket mer sannolikt utgörs av låginkomsthushåll, äldre eller personer med intellektuell funktionsnedsättning) kan dock riskera att inte få tillgång till lämpliga tjänster eftersom företag och institutioner i allt högre grad antar att alla är online, och utvecklar tjänsterna därefter. Ett exempel är den snabba övergången till ett kontantlöst samhälle: 1,5 miljoner av omkring 8,2 miljoner svenska invånare över 15 års ålder har inte mobilt bankID, som ger åtkomst till banktjänster och offentliga tjänster på nätet.

Diagram 4.3.4: **Risk för fattigdom eller social utestängning och dess aspekter**

Källa: Europeiska kommissionen.

Sverige har ett välfungerande hälso- och sjukvårdssystem, och är fortfarande bland de medlemsstater som har högst utgifter för hälso- och sjukvård (cirka 10,9 % av BNP). Andelen offentliga utgifter för hälso- och sjukvård är en av de högsta i EU (där mer än en fjärdedel av utgifterna gäller för långvarig vård och omsorg). Sveriges invånare har den femte största livslängden i Europa och den åtgärdbara dödligheten (dvs. andelen dödsfall som hade

([36]) Etableringsjobb kombinerar arbete med möjligheten för arbetstagaren att delta i utbildning enligt överenskommelse med arbetsgivaren. Ett etableringsjobb ska i regel kunna leda till en tillsvidareanställning på heltid. Arbetsgivarens totala lönekostnader är begränsade, och arbetstagaren får ett statligt bidrag under högst två år.

kunnat undvikas genom optimal hälso- och sjukvård) är lägre än i de flesta andra EU-länder. Över 75 % av befolkningen anger att de är vid god hälsa, jämfört med EU-genomsnittet på 67 % (OECD, 2018b).

Även om hälso- och sjukvårdssektorn överlag är tillgänglig, utgör väntetiderna ett problem och det finns regionala skillnader. Väntetiderna varierar, vilket förklarar ouppfyllda vårdbehov i mindre tätbefolkade eller avlägsna regioner (Isaksson m.fl., 2016). Långsiktiga åtgärder vidtas särskilt för att förkorta köerna. Nationella riktlinjer och regionala vårdprogram för olika diagnoser har införts för att hantera regionala skillnader i vårdkvaliteten. Skillnaden mellan hög- och låginkomsttagare när det gäller tillgången till hälso- och sjukvård är bland de lägsta i EU. Många riskfaktorer är dock mer framträdande bland låginkomsttagare, t.ex. övervikt och fetma.

Trots ett relativt högt antal läkare och sjuksköterskor finns det fortfarande utmaningar när det gäller att hitta den bästa sammansättningen av vårdpersonal. Antalet läkare ligger över EU-genomsnittet, men andelen allmänläkare (mindre än 20 %) är lägre än i de flesta EU-länder (OECD, 2018b) och detta har en negativ inverkan på kontinuiteten i vården ([37]). Samordningen skulle kunna förbättras för att möjliggöra ett så effektivt utnyttjande av personalresurser som möjligt, särskilt när det gäller personcentrerad vård och it-system (OECD, 2017c). För att säkerställa att det finns ett lämpligt antal sjuksköterskor och att de har rätt kompetensnivå, har regeringen investerat 3 miljarder kronor i utbildning och resurser för att öka antalet anställda.

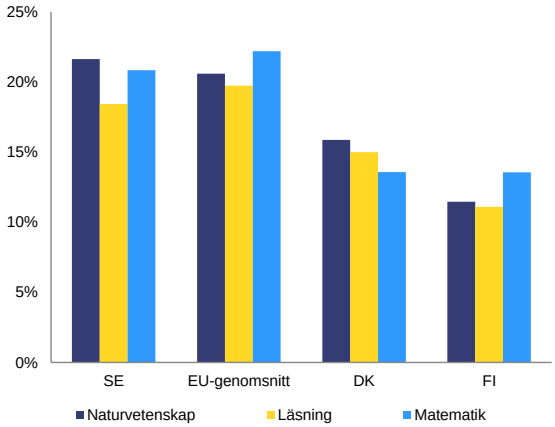
Tillgången till långvarig vård och omsorg är god, men sektorn är inte helt effektiv. Sverige har omfattande system för äldre och vårdbehövande, och över en fjärdedel av alla hälso- och sjukvårdsutgifter går till långvarig vård och omsorg. Det finns utrymme för att förbättra systemets flexibilitet för att bättre motsvara människors förväntningar och säkerställa en bättre personcentrerad vård (OECD, 2017c).

([37]) 30 % av alla läkarbesök inom den svenska primärvården sköts av så kallade hyrläkare från personaluthyrningsföretag.

4.3.3 UTBILDNING

Den yngre generationens grundläggande kompetens har ökat. Enligt OECD:s Pisa-undersökning (programmet för internationell utvärdering av elevprestationer) från 2015 har elevernas resultat förbättrats väsentligt i matematik och läsförståelse jämfört med 2012 och var i stort sett oförändrat i naturvetenskapliga ämnen. Andelen lågpresterande ligger nu nära EU-genomsnittet i alla tre kärnämnena, men är fortfarande större än i övriga nordiska länder (diagram 4.3.5). Den negativa utvecklingen vände också enligt resultaten av 2015 års Timss-studie om tendenser i matematik och naturvetenskap, en internationell undersökning av grundskoleelever i åttonde klass (13–14 år), och i 2016 års PIRLS-undersökning (om läskunnighet) av grundskoleelever i fjärde klass (10 år). Den nya regeringen har för avsikt att förlänga grundskolan med ett år till tio år och har också lagt fram planer för en mer omfattande läroplan för högpresterande elever.

Diagram 4.3.5: **Andel lågpresterande enligt OECD:s Pisa-undersökning (2015)**

Källa: OECD.

Befolkningsutvecklingen sätter press på skolsystemet. Mellan 2010 och 2016 ökade antalet elever i grundskolan med 16 %, från 886 000 till över 1 miljon. Trenden kommer att fortsätta under det kommande årtiondet till följd av både det stora antalet nyanlända elever under de senaste åren och en ökning av antalet födda i Sverige. Ett av tre barn som föds under de kommande tio åren förväntas ha en utrikes född mor, och en av fyra elever på gymnasiet förväntas vara utrikes född (SCB, 2018b). Det är därför mycket viktigt att

investeringar i skolinfrastruktur utvecklas i takt med behoven.

Den allt större lärarbristen är ett stort problem. Över 10 000 grundskolelärare, en av tio, kommer att gå i pension under de kommande fem åren (Lärarförbundet, 2018). På grund av befolkningsutvecklingen skulle det behövas 92 000 nya lärare och förskollärare, motsvarande 77 000 heltidstjänster, under de kommande fem åren för att möta det ökande behovet. År 2031 skulle 227 000 lärare och förskollärare behövas, men enligt nuvarande mönster kommer endast omkring 145 000 lärare att ta examen, vilket kommer leda till en brist på över 80 000 lärare. (Skolverket, 2017). Eftersom mer än en av tio nya universitetsstuderande börjar på lärarutbildningen skulle andra alternativ kunna vara snabbare anställning av lärare med utländska kvalifikationer, anställning av pensionerade lärare och mer ändamålsenlig användning av distansutbildning (Sveriges Kommuner och Landsting, 2018b).

En allt större andel lärare är obehöriga, trots de allt strängare kraven ([38]). Under 2017/2018 undervisade nästan 30 % av lärarna i grundskolan och 20 % i gymnasieskolan utan någon formell lärarutbildning (Skolverket, 2018a). Bland dessa var andelen lärare under 29 år så hög som 53 % (Lärarförbundet, 2018). För att ta itu med denna utmaning ska överbryggande lärarprogram inriktas på akademiker som redan uppfyller kraven för ett särskilt ämne. Den nya regeringen har för avsikt att reformera lärarutbildningen genom högre inträdeskrav och ytterligare resurser.

Sverige är bland de EU-länder som relativt sett lägger mest pengar på utbildning, och utgifterna har ökat. De offentliga utgifterna för utbildning var bland de högsta inom EU under 2016, sett både som andel av BNP (6,6 %) och som andel av de totala offentliga utgifterna (13,4 %). Utgifterna för utbildning ökade i fasta priser med 19 % 2013–2017. Utgifterna per elev ökade mest i grundskolan (med 14 %) och i gymnasieskolan (med 11 %) (SCB, 2018a).

Organisationen och finansieringen av utbildning upp till gymnasienivå är decentraliserad, men flera olika statliga bidrag ökar komplexiteten. Finansieringen sker efter elev, och kommunala skolor och friskolor måste ta hänsyn till både antalet inskrivna elever och behov utifrån socioekonomisk bakgrund ([39]). Under 2017 uppgick de totala statliga investeringarna i utbildning till 15 miljarder kronor (1,46 miljarder euro). Detta utgjorde cirka 15 % av anslagen till skolor, fördelat på över 70 olika bidrag. En hopslagning av de olika bidragen skulle kunna vara ett sätt att förbättra effektiviteten och flexibiliteten på lokal nivå (Riksrevisionen, 2017).

Sverige lägger mer pengar på högre utbildning än EU-genomsnittet, men anslagen per heltidsstuderande har minskat kontinuerligt. De totala utgifterna på detta område motsvarar 1,5 % av BNP, och den största andelen av finansieringen (80 %) kommer från offentliga källor (Universitetskanslersämbetet, 2018) ([40]). Finansieringen har dock minskat i relativa tal, eftersom budgetanslagen sedan 1993 är kopplade till produktivitetsutvecklingen inom den privata sektorn. Effekten av minskningen är kumulativ och har blivit betydande ([41]). I en statlig utredning av den 1 februari 2019 föreslås en bredare reform av förvaltningen och finansieringen av högre utbildning (Statens offentliga utredningar, 2019:6).

Andelen som går högre utbildning är högre än någonsin och sysselsättningsgraden för nyutexaminerade är bland de högsta i EU. Under 2017 fick 91,7 % av utexaminerade i åldern 20–34 år anställning, vilket ligger över EU-genomsnittet på 84,9 % ([42]). Program inom hälsa

([38]) Sedan 2011 ska lärare ”ackrediteras” i de ämnen de lär ut, och sedan hösten 2016 får obehöriga lärare undervisa, men får inte ha tillsvidareanställning eller betygsätta elever.

([39]) Det finns skillnader i hur kommunerna fördelar resurser (OECD, 2016 och Statskontoret, 2016), och endast sex av tio kommunala grundskolor säger att de tar hänsyn till elevers och föräldrars invandrarbakgrund i finansieringsformeln (Sveriges Kommuner och Landsting, 2018a).

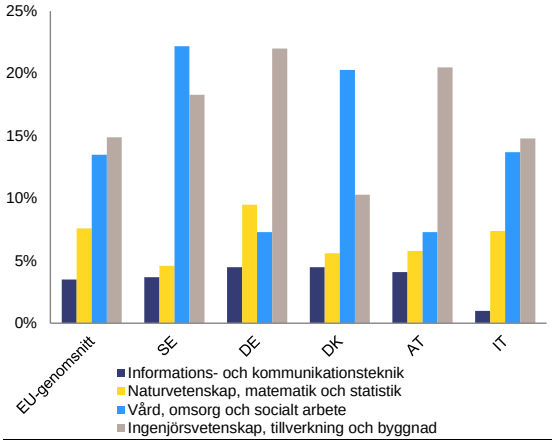
([40]) De totala utgifterna för sektorn för högre utbildning omfattar forskning, kostnader för statliga förvaltningsmyndigheter och studiestöd till studerande.

([41]) Mekanismen förutsätter att sektorn för högre utbildning följer produktivitetsutvecklingen inom den privata sektorn, så att omkring 1–2 % av budgetanslagen dras av från den årliga pris- och löneindexeringen. Produktivitetsutvecklingen skiljer sig dock avsevärt åt mellan olika sektorer. Enligt Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) har mekanismen lett till att den lönerelaterade ökningen av pris- och löneindexeringen skulle ha varit nästan 60 % högre 1994–2016 om den inte hade varit kopplad till produktivitetshöjningar inom den privata sektorn (SULF, 2018).

([42]) Personer i åldern 20–34 år som har slutfört en högre utbildning mellan ett och tre år före referensåret.

eller ingenjörsvetenskap, som i praktiken garanterar tillsvidareanställning, är de mest populära valen ([43]). Andelen utexaminerade på övriga områden inom naturvetenskap, teknik, ingenjörsvetenskap och matematik (STEM), nämligen naturvetenskap, matematik och statistik samt informations- och kommunikationsteknik, ligger dock på eller under EU-genomsnittet (diagram 4.3.6). Även om antalet studerande som tar examen inom STEM-ämnen ökade med 130 % från 33 000 1996 till 77 000 2015 finns det en icke tillgodosedd efterfrågan, i synnerhet på ingenjörer. Eftersom en stor andel av internationella studenter läser ett STEM-ämne ([44]) kan man genom att rekrytera och behålla dem bidra till att överbrygga klyftan mellan utbud och efterfrågan. Ökade statliga bidrag till avgiftsbetalande utländska studenter och privata företag som finansierar fler stipendier och erbjuder praktikplatser skulle kunna locka fler internationella studenter (Wikström m.fl., 2018; Statens offentliga utredningar, 2018). En nationell digitaliseringsstrategi håller på att införas för att se till att personer med avslutad gymnasieutbildning är väl förberedda för studier inom STEM-ämnen.

Diagram 4.3.6: **Andel utexaminerade efter programinriktning (2016)**

Källa: Europeiska kommissionen.

Den nationella digitaliseringsstrategin för skolväsendet syftar till att ge alla unga möjligheten att utveckla tillräcklig digital kompetens till 2022. I åldergruppen 16–24 år är andelen personer med åtminstone grundläggande digital kompetens 89,5 %. Digitaliseringsstrategin för grundskolan och gymnasiet fokuserar på att förstå digitala verktyg och medier, att förstå digitaliseringens påverkan på samhället och individen, att ha ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt samt att lösa problem och omsätta idéer i handling med hjälp av digital teknik, t.ex. programmering (Regeringen, 2017). En reviderad läroplan trädde i kraft den 1 juli 2018. Skolverket har genomfört de första digitala nationella proven, med målet att alla prov ska vara digitaliserade till 2022 (Europeiska kommissionen, 2018c.)

Skillnaderna mellan utrikes och inrikes födda elever i fråga om utbildningsresultat är stora och har ökat. Övergången från grundskolan till gymnasieskolan fortsätter att vara en svårighet för många utrikes födda elever. I slutet av grundskolan (året man fyller 16 år) är hälften av de elever som invandrat efter sju års ålder inte behöriga till ett nationellt program på gymnasiet. Det är en mycket hög andel jämfört med inrikes födda, där andelen är mindre än 9,2 %. Andelen är hela 71,6 % bland de elever som kommer till Sverige under något av de sista fyra åren i grundskolan (Skolverket, 2018b). En större andel nyanlända är äldre, och de som kommit efter sju års ålder kommer i allt högre utsträckning från länder med svagare skolsystem.

Den socioekonomiska bakgrunden har en allt större inverkan på elevernas resultat (Europeiska kommissionen, 2018a). Bostadsorten och den ökade uppdelningen av elever mellan skolor sedan 1990-talet har också bidragit till ökad ojämlikhet. Andra faktorer såsom klasstorlek eller lärares formella kvalifikationer verkar vara mindre viktiga (Grönqvist m.fl., 2017).

Sverige har en relativt låg andel unga med högst grundskoleutbildning, men andelen är högre bland utrikes födda elever. Sett till alla elever ligger andelen under EU-genomsnittet (7,7 % jämfört med 10,6 % 2017), men den har ökat sedan 2014, och det finns en växande skillnad mellan inrikes födda elever (6,2 %) och utrikes födda elever (15,5 %). Sedan den 1 januari 2015 är kommunerna skyldiga att föra register över personer under 20 år som inte har avslutad gymnasieutbildning och som inte studerar eller deltar i yrkesutbildning, och att ge dem individanpassat stöd. Över 100 000 unga (58 % är

([43]) Under 2016 tog 18,3 % av studenterna examen inom ingenjörsvetenskap och 22,2 % inom vård, omsorg och socialt arbete.

([44]) Under 2015 påbörjade nästan 31 000 internationella studenter ett STEM-program i Sverige, vilket är 29 % av alla studerande inom dessa program.

män och en tredjedel är nyanlända) registrerades och var berättigade till sådant stöd 2017/2018. Introduktionsprogrammen på gymnasienivå är den vanligaste åtgärden som erbjuds av kommunerna som syftar till att hjälpa elever att komma in på arbetsmarknaden eller vidareutbildningar (Skolverket, 2018).

4.3.4 INVESTERINGSBEHOV

En genomlysning av arbetsmarknaden, utbildningsområdet och socialpolitiken visar att fortsatta investeringar behövs. För att upprätthålla Sveriges produktivitet och långsiktiga tillväxt för alla är det prioriterat att tillgodose behoven av kompetens, utbildning och social delaktighet. Kompetensbrister och kompetensglapp är några av de största hindren för företagsinvesteringar, vilket pekar på behovet av att investera mer i utbildning av outnyttjad och underutnyttjad arbetskraftspotential. För att utnyttja den fulla arbetskraftspotentialen måste också investeringar göras i nyanlända migranters sociala delaktighet.

4.4. KONKURRENSKRAFTSREFORMER OCH INVESTERINGAR

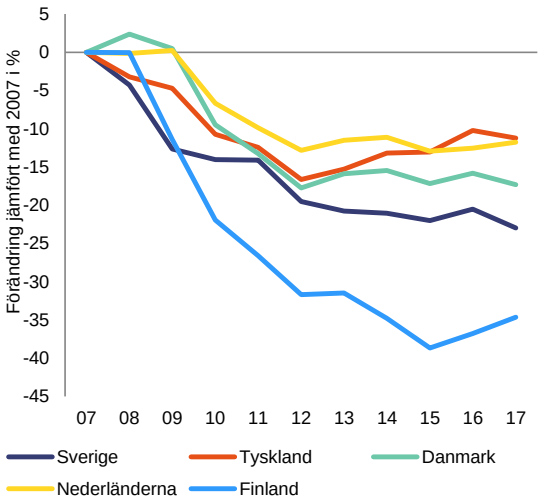
4.4.1 PRODUKTIVITET OCH INVESTERINGAR

Produktivitetsutveckling

Produktiviteten i Sverige har stagnerat under det senaste årtiondet. Såsom redan konstaterats i avsnitt 1 har tillväxten i den totala faktorproduktiviteten fortsatt att ligga långt under de nivåerna före krisen, vilket drar ned ekonomins produktionspotential. Detta kan delvis tyda på avtagande avkastning på tekniska investeringar, i kombination med en långsammare utvecklingstakt inom sektorn för informations- och kommunikationsteknik (IKT) sedan 2007. Det finns också en koppling till den strukturella omställningen i riktning mot den arbetsintensiva tjänstesektorn, som i genomsnitt har lägre produktivitet än industrisektorn.

Sverige har sett sina exportmarknadsandelar dala under en längre tid. Sveriges andel av den globala exporten har minskat stadigt sedan 2000-talet, men i stort sett i linje med jämförbara länder (diagram 4.4.1). Den främsta faktorn bakom detta är att tillväxtekonomier integreras i de globala leveranskedjorna, vilket har lett till att världshandeln har ökat snabbare än exporttillväxten för många industriländer (Europeiska kommissionen, 2018a). Sveriges vikande exportmarknadsandelar är därför inte ett tecken på något konkurrensproblem. De direkta måtten på kostnadskonkurrenskraft bekräftar detta: Sveriges reala effektiva växelkurs har deprecierats med omkring 4 % under de senaste tre åren (huvudsakligen till följd av en svagare krona), och enhetsarbetskostnaderna har utvecklats i stort sett i linje med euroområdet. Sverige uppvisar också goda resultat i fråga om den icke-kostnadsrelaterade konkurrenskraften, bland annat genom ett attraktivt företagsklimat (se avsnitt 4.4.4) och starka forsknings- och innovationsresultat (som diskuteras under rubriken *Forskning, innovation och digitalisering* nedan).

Diagram 4.4.1: **Samlad förlust i exportmarknadsandelar sedan 2007 för Sverige och jämförbara länder**

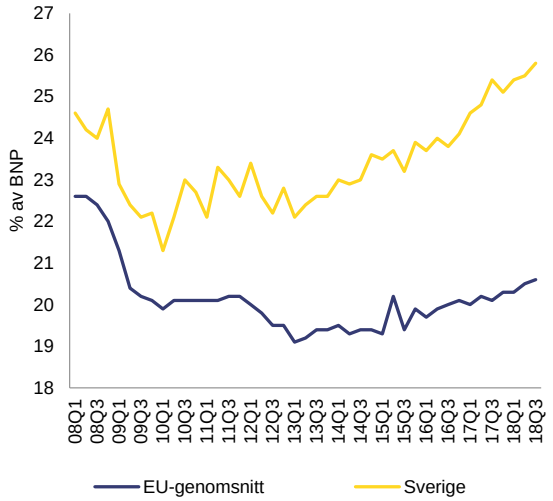
Källa: Europeiska kommissionen.

Investeringar

Investeringarna fortsatte uppåt under 2017 men stagnerade under 2018. Efter krisen, och särskilt efter 2013, repade sig investeringarna mycket snabbare i Sverige än i EU som helhet. (diagram 4.4.2). Detta berodde till stor del på ökade investeringar i bostäder och IKT. Investeringar i immateriella tillgångar, som står för en fjärdedel av de totala investeringarna (Europeiska kommissionen, 2018a), ligger fortfarande på en hög nivå i Sverige. Dessa investeringars andel av de totala investeringarna minskade dock från 28,0 % till 24,9 % under perioden 2010–2017 (EU-genomsnitt: 19.3 % 2017).

Investeringsvillkor och ekonomiska förhållanden för privata företag är överlag positiva. Enligt en färsk Eurobarometerundersökning (Europeiska kommissionen, 2018f) har Sverige den tredje högsta andelen företag som kan göra alla de investeringar som önskas (Sverige: 35 %, EU-genomsnitt: 21 %), efter Tyskland och Danmark. Endast 6 % av svenska företag kan inte göra några investeringar alls (EU-genomsnitt: 12 %). Den generellt sett goda ekonomin i Sverige verkar hjälpa företagen att fatta sina investeringsbeslut. 51 % av de svenska företagen – jämfört med 28 % i EU – säger att efterfrågan inte var något hinder för deras investeringar.

Diagram 4.4.2: **Fast bruttoinvestering (% av BNP)**

Källa: Europeiska kommissionen.

De flesta företag i Sverige anger att de kan investera efter sina behov. Under 2017 var det bara 14 % av företagen som angav att de tillgängliga medlen för investeringar var för låga under de senaste tre åren. Ersättning av befintliga byggnader, maskiner, utrustning och informationsteknik är fortfarande det viktigaste investeringssyftet men andelen företag som investerar i nya produkter eller tjänster ligger över EU-genomsnittet och fortsätter att öka. Vissa företag ser bristen på tillgänglig personal som ett huvudsakligt investeringshinder – oberoende av sektor eller företagsstorlek (Europeiska investeringsbanken, 2018).

Att främja investeringar i nya bostäder, utbildning och kompetens samt att upprätthålla investeringar i transportinfrastruktur och FoU kan förbättra den svenska ekonomin ytterligare. När det gäller bostadsinvesteringar finns det fortfarande ett strukturellt underutbud av bostäder, trots en betydande ökning av nybyggnationen (se avsnitt 4.2). Dessutom ser byggnadsverksamheten ut att dämpas till följd av det bostadsprisfall som skedde i slutet av 2017. När det gäller utbildningssystemet kommer den demografiska utvecklingen att leda till ett ökat antal elever och därmed göra den rådande lärarbristen ännu allvarligare. Investeringar i utbildning och kompetens kommer således att vara avgörande för att främja produktivitetstillväxten och åtgärda kompetensglappet i vissa delar av arbetsmarknaden (se avsnitt 4.3). Dessutom finns det ett behov av att hålla investeringarna i transportinfrastruktur och FoU kvar på höga nivåer, något som diskuteras nedan.

Investeringar i transportinfrastruktur

Kontinuerliga investeringar i transportinfrastruktur kommer att fortsätta under de kommande tio åren. Regeringen har aviserat betydande medel för den kommande tioårsperioden. Anslag till investeringar på 700 miljarder kronor (66 miljarder euro) har avsatts genom den nationella infrastrukturplanen 2018–2029 som antogs i juni 2018. Detta är 100 miljarder kronor mer än under föregående period. I denna plan ingår stora investeringar för att utveckla järnvägssystemet och öka kapaciteten, samt flerdubblade investeringar i farleder och slussar jämfört med den föregående planen (t.ex. medel för den viktiga fördjupningen av farlederna vid Göteborgs hamn). Dessa investeringar syftar till att minska transportkostnaderna, öka sjösäkerheten och minska utsläppen, eftersom de främjar omställningen från vägtransporter till järnvägs- och sjötransporter.

Forskning, innovation och digitalisering

Sverige fortsätter att vara en av Europas mest innovativa ekonomier. Sverige har konsekvent varit ett av de bästa länderna i den europeiska resultattavlan för innovation([45]), såväl när det gäller FoU-investeringarna ([46]) som innovationsresultaten (Europeiska kommissionen, 2018a). På det hela taget drar Sverige nytta av en utmärkt vetenskaplig bas, en högt kvalificerad arbetskraft och internationellt konkurrenskraftiga och innovativa storföretag, både inom tillverknings- och tjänstesektorn.

En fortsatt hög investeringsnivå, fördelaktiga ramvillkor och en breddad innovationsbas är avgörande för att denna ledande ställning ska kunna behållas. Sveriges innovationsmodell har traditionellt sett grundat sig på ett begränsat antal stora globalt verksamma teknikföretag. Internationaliseringen av dessa företag, ofta genom

([45]) Finns på: http://ec.europa.eu/docsroom/documents/33147
([46]) Sverige har den högsta FoU-intensiteten i EU med 3,33 % av BNP 2017, vilket är en liten ökning från 3,27 % år 2016.

fusioner och förvärv, har dock i vissa fall medfört att huvudkontoret flyttat utomlands. Dessa företags forsknings- och innovationsverksamhet har också blivit mer internationellt rörlig. I detta sammanhang är det viktigt att Sverige skapar en miljö som främjar innovationspotentialen hos små och medelstora företag och nystartade företag.

Ekonomins innovationsförmåga skulle kunna förbättras ytterligare genom ökat samarbete mellan den akademiska världen och små och medelstora företag. Andelen offentlig FoU som finansieras av näringslivet (en viktig indikator på offentligt-privat samarbete) har minskat sedan 2011, och Sverige ligger nu under EU-genomsnittet. Även om Sverige fortfarande uppvisar goda resultat när det gäller andelen offentlig-privata sampublikationer, särskilt inom ingenjörsvetenskap, har resultaten sjunkit betydligt också på detta område. Mot denna bakgrund finns det utrymme för att främja kunskapsöverföring via gemensamma projekt, bättre överensstämmelse mellan den offentliga forskningsbasens inriktning och den privata sektorns specialområden, utbyte av personal mellan företag och universitet samt fler avknoppningar från universiteten för att omsätta forskningsresultat i nya produkter och tjänster (Tillväxtanalys, 2014).

Flaskhalsar håller på att uppstå för högkvalificerad arbetskraft. Att säkra tillgången på specialiserad personal är avgörande för att stödja FoU-investeringar och digitalisering (se kapitel 4.3). Det gäller framför allt naturvetenskap- och ingenjörsstudenter, liksom personal med avancerade digitala färdigheter.

Dessa centrala utmaningar har föranlett olika politiska initiativ på senare tid. Genom forskningspropositionen 2017–2020 anslås ytterligare finansiella resurser för att stödja både grundforskning och tillämpad forskning samt utveckling av humankapital, särskilt inom den högre utbildningen. Dessutom lanseras sex nya tioåriga forskningsprogram. Samarbete mellan den akademiska världen och näringslivet främjas via strategiska samverkansprogram för innovation. ([47]).

Inom ramen för den svenska strategin Smart Industri konstateras att det finns ett behov av att förbättra digitaliseringen av små och medelstora företag ([48])**.** De svenska företagen tar sig an digitaliseringen och använder aktivt digital teknik för att förbättra effektivitet, produktivitet och försäljning. Generellt sett ligger dock de små och medelstora företagen något efter de stora företagen på detta område. För att utveckla innovationsförmågan hos små och medelstora företag främjar myndigheterna projekt där teknik och affärsidéer valideras, liksom branschspecifika innovationsfrämjande åtgärder, till exempel att minska bearbetningsindustrins utsläpp av växthusgaser.

([47]) De strategiska samverkansprogrammen är bland annat i) nästa generations resor och transporter, ii) smarta städer, iii) cirkulär och biobaserad ekonomi, iv) life science och v) uppkopplad industri och nya material. Mer information finns på: http://www.government.se/articles/2016/07/innovation-partnership-programmes--mobilising-new-ways-to-meet-societal-challenges/

([48]) *Smart industri – en nyindustrialiseringsstrategi för Sverige*. https://www.government.se/information-material/2016/04/smart-industry---a-strategy-for-new-industrialisation-for-sweden/

Faktaruta 4.4.1: **Investeringsutmaningar och reformer i Sverige**

Makroekonomiska utsikter

De totala investeringarna som andel av BNP låg det senaste årtiondet över EU-genomsnittet. Både privata och offentliga investeringar har ökat snabbare än BNP och EU-genomsnittet. De privata investeringarna förväntas öka i en lägre men ändå fast takt, då bostadsinvesteringarna planar ut på lägre nivåer som en fördröjd effekt av 2017 års svacka på bostadsmarknaden. De offentliga investeringarna i bostäder, hälso- och sjukvård och utbildningsinfrastruktur kommer i princip att ligga fast under 2019.

Bedömning av hinder för investeringar och pågående reformer

Offentlig förvaltning/ företagsklimat	Rättslig/administrativ börda		Finanssektorn/ beskattning	Beskattning	
	Offentlig förvaltning			Tillgång till finansiering	
	Offentlig upphandling och offentlig-privata partnerskap		FoU och innovation	Samarbete mellan högskola, forskning och näringsliv	
	Rättsväsendet			Finansiering av forskning, utveckling och innovation	
	Insolvensregler		Sektorsspecifik lagstiftning	Företagstjänster/Reglerade yrken	
	Konkurrens och regelverk			Detaljhandel	
Arbetsmarknad / utbildning	Anställningsskydd och regelverk för anställningsavtal			Byggverksamhet	Rek.
	Löner och lönebildning			Digital ekonomi/tele	
	Utbildning, kompetens och livslångt lärande			Energi	
				Transporter	

Förklaring:

	Inget hinder för investeringar som identifierats		Vissa framsteg
Rekommendation	Investeringshinder som även omfattas av ett socialt ansvarstagande		Avsevärda framsteg
	Inga framsteg		Helt åtgärdad
	Begränsade framsteg		Inte åtgärdad ännu

Hindren för investeringar i Sverige är generellt sett låga (Europeiska kommissionen, 2018a). Vissa reformer har genomförts inom offentlig upphandling (se avsnitt 4.4.3), forskning och innovation (se avsnitt 4.4.1) samt bygginvesteringar. Det finns dock utrymme för ytterligare åtgärder, särskilt för att undanröja hinder för byggnation (se avsnitt 4.2.2).

Flera institutioner verkar för att företag i sina tidiga skeden och små och medelstora företag ska få tillgång till finansiering. Till exempel stöder Norrlandsfonden, en oberoende förvaltningsfond, utvecklingen av företag i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland, Jämtland och Gävleborg (en årlig lånevolym på cirka 300 miljoner kronor). Almi Företagspartner AB tillhandahåller lån och riskkapital, medan Saminvest, en fond som regeringen inrättade 2016, bedriver private equity-verksamhet och marknadsutveckling. Saminvest förvaltar tillgångar till ett värde av 5 miljarder kronor.

Några av investeringshindren och prioriterade åtgärder som är på gång

1. Samarbetet mellan högskolor och företag kan stärkas ytterligare, särskilt för små och medelstora företag. Initiativ som de strategiska samverkansprogrammen för innovation (se avsnitt 4.4.1) kan med tiden hjälpa till att främja ökat samarbete.

2. Bygginvesteringarna har hållits tillbaka av ett antal med varandra förbundna

strukturella hinder. Sverige har gradvis genomfört en rad politiska åtgärder för att komma till rätta med dessa flaskhalsar (t.ex. rationalisering av planprocesserna), i kombination med ett visst budgetstöd. Detta bidrog till ett betydande uppsving i de privata investeringarna under perioden 2013–2017, men vissa allvarliga strukturella flaskhalsar kvarstår (se avsnitt 4.2.2).

4.4.2 INREMARKNADSINTEGRATION OCH TJÄNSTESEKTORN

Energisystem

Sverige gynnas av en dynamisk och konkurrenskraftig energigrossistmarknad. Grunden för detta är en fullständig avreglering av elgrossistmarknaden samt goda anslutningsmöjligheter till både den nordiska elmarknaden och andra europeiska länder. Sverige har också en välfungerande om än liten naturgasmarknad, som försörjs genom en ledning från Danmark.

Marknadskoncentrationen av elproduktionen ligger långt under EU-genomsnittet och har minskat under det senaste årtiondet, vilket leder till konkurrenskraftiga priser. Grossistpriserna på el är bland de lägsta i EU. På grund av den stora andel som vattenkraften utgör av Sveriges totala produktionskapacitet är dock dessa priser utsatta för oförutsägbara prissvängningar som beror på den hydrologiska utvecklingen.

Detaljistmarknaden för el är fortsatt konkurrenskraftig tack vare ett stort antal leverantörer. För en mogen marknad (den svenska elmarknaden avreglerades 1996) är konsumenternas bytesfrekvens mellan leverantörer god och låg 2016 på närmare 10 % per år tack vare den starka konkurrensen mellan leverantörerna, vilket begränsar deras prissättningsmakt. Till följd av detta tenderar prisutvecklingen för el i detaljistledet framför allt att styras av grossistpriserna och nätavgifterna. Smarta mätare bidrar också till konkurrensen och bör också leda till att nya energitjänster anammas, såsom efterfrågeflexibilitetsaggregering.

Sverige ligger långt över 2020-målet för förnybar energi i den slutliga bruttoenergianvändningen. Med en andel på 53,8 % år 2016 överträffar Sverige redan sitt 2020-mål på 49 %. Sverige har för avsikt att fortsätta att mobilisera investeringar för att uppnå EU:s mål på 32 % för förnybar energi fram till 2030.

Sverige lade fram sitt utkast till en integrerad nationell energi- och klimatplan i juni 2018. I planen, som ska antas före den 31 december 2019 i enlighet med förordningen om styrningen av energiunionen och av klimatåtgärder ([49]), ska Sverige ge en överblick över sina investeringsbehov fram till 2030 för energiunionens olika dimensioner, bl.a. förnybar energi, energieffektivitet, energitrygghet samt begränsning av och anpassning till klimatförändringar. Den information som lämnats, inbegripet i det utkast till plan som lades fram i juni 2018, bidrar till att fastställa och bedöma Sveriges energi- och klimatrelaterade investeringsbehov.

Klimatpolitik

Sveriges klimatpolitik har varit framgångsrik och fortsätter att ha ambitiösa mål. Mellan 1990 och 2015 minskade Sveriges totala utsläpp av växthusgaser med 25,1 % samtidigt som BNP per capita ökade med 29 %. Sverige är på mycket god väg att uppfylla EU:s utsläppsmål för 2020 och 2030 och har fastställt nationella mål som går långt utöver dessa ([50]). Sverige siktar på att uppnå nollutsläpp av växthusgaser senast 2045 och därefter ha negativa utsläpp. Detta långsiktiga mål kommer att kräva betydande ytterligare insatser för att minska utsläppen i alla viktiga sektorer av ekonomin.

Dessa ambitioner fastslås i den svenska klimatlagen, som innehåller bestämmelser om kontinuerlig övervakning och regelbunden utvärdering av politiken. Riksdagen antog klimatlagen 2017 och fastställde därmed en nationell ram för klimatpolitiken. Förutom att fastställa specifika utsläppsminskningsmål kräver

([49]) Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2018/1999 av den 11 december 2018 om styrningen av energiunionen och av klimatåtgärder samt om ändring av Europaparlamentets och rådets förordningar (EG) nr 663/2009 och (EG) nr 715/2009, Europaparlamentets och rådets direktiv 94/22/EG, 98/70/EG, 2009/31/EG, 2009/73/EG, 2010/31/EU, 2012/27/EU och 2013/30/EU samt rådets direktiv 2009/119/EG och (EU) 2015/652 och om upphävande av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 525/2013.

([50]) Sveriges utsläpp av växthusgaser utanför EU:s utsläppshandelssystem förväntas minska med 32 % fram till 2020 och därmed överträffa EU:s mål med 15 procentenheter. Enligt klimatlagen från 2017 ska målet för 2030 för Sveriges utsläpp av växthusgaser som inte omfattas av utsläppshandelssystemet ligga 63 % under 1990 års utsläpp. Detta mål är mer ambitiöst än Sveriges utsläppsminskningsmål för 2030 som enligt EU:s förordning om ansvarsfördelning är 40 % under 2005 års nivå. Ett ytterligare nationellt mål har fastställts för transportsektorn, där utsläppen från inrikestransporter fram till 2030 ska minskas med minst 70 % jämfört med 2010.

lagen att regeringen ska tillhandahålla en klimatrapport i anslutning till den årliga budgetpropositionen. I denna rapport bedöms behovet av ytterligare strategier och åtgärder för att uppnå det långsiktiga målet. Vart fjärde år lägger regeringen fram en klimathandlingsplan med mer detaljerade uppgifter om planerade åtgärder. Genom klimatlagen inrättas också det klimatpolitiska rådet som oberoende av regeringen övervakar hur Sveriges klimatpolitik utvecklas.

För att uppfylla sina utsläppsminskningsmål för 2030 inriktar Sverige sina åtgärder på transportsektorn. Transportsektorns utsläpp står för en tredjedel av de totala utsläppen av växthusgaser och mer än hälften av utsläppen i sektorer som inte omfattas av EU:s system för handel med utsläppsrätter. Åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser i denna sektor är bland annat incitament för utsläppssnåla fordon och bränslen. I juli 2018 infördes till exempel ett bonus malus-system som gör det intressantare att köpa nya laddhybrider och elbilar. Från och med 2020 kan kommunerna införa tre olika typer av lågutsläppszoner, där en av dessa enbart tillåter elbilar, bränslecellsbilar och gasbilar med låga utsläpp. Höga standarder fastställs också för tunga fordon.

Miljöskatter

Miljöskatteintäkterna som andel av BNP har gått ned sedan 2010 och är relativt låga jämfört med andra medlemsstater. Denna nedgång beror delvis på de beteendeeffekter som eftersträvades med skatterna och en ökad omställning till biobränslen i transportsektorn.

Den nyligen genomförda utfasningen av skattebefrielser och skattenedsättningar för kol och energi bör öka miljöintäkterna. Vidare har rabatterna på koldioxidskatten på uppvärmningsbränsle i sektorer som inte omfattas av utsläppshandelssystemet gradvis reducerats och kommer att vara helt avskaffade 2018. Sedan 2017 gäller en uppräkningsregel för bensin- och dieselskatt med en årlig höjning på två procentenheter utöver konsumentprisinflationen. Betydande framsteg har också gjorts när det gäller att minska skillnaden i pris för diesel jämfört med bensin genom att gradvis anpassa de olika punktskattesatserna. Det finns dock fortfarande vissa skatteundantag för användning av fossila bränslen, t.ex. i motorfordon, inrikes sjöfart och luftfart, jordbruk och olika industrisektorer (OECD, 2018a).

4.4.3 REGIONALA ASPEKTER OCH INFRASTRUKTUR

Regionala skillnader

Sveriges regioner har en hög välståndsnivå men den senaste tidens tillväxt har koncentrerats till stadsområden. BNP per capita låg över EU-genomsnittet i alla svenska regioner utom i Norra Mellansverige (99 % av EU-genomsnittet). Den ekonomiska aktiviteten koncentreras dock i allt högre grad till större stadsregioner. Storstadsområdena står för 49 % av Sveriges BNP och 41 % av sysselsättningen. Mellan 2000 och 2016 bidrog de tre storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö till 62 % av den nationella BNP-tillväxten, där Stockholm ensamt stod för 44 % (OECD, 2018c), vilket ledde till något större regionala skillnader.

Den regionala utvecklingen hänger ihop med kompetensförsörjningen och den sektorsvisa specialiseringen. Regioner med en mer diversifierad exportsektor uppvisade relativt goda resultat medan regioner med en tillverkningsprofil hade en mer dämpad utveckling (Tillväxtverket, 2018). Dessutom har regioner med en hög andel högskoleutbildade lockat allt fler högutbildade personer vilket ytterligare förbättrar den ekonomiska utvecklingen (Tillväxtanalys, 2018). På grund av dessa geografiska koncentrationstendenser riskerar medelinkomstregioner att hamna på efterkälken när det gäller produktivitet och tillväxt. Under perioden 2010–2015 låg deras investeringar betydligt under det svenska genomsnittet (18–20 % av BNP jämfört med 23 % för hela Sverige). Denna lägre investeringsnivå får återverkningar på infrastruktur ([51]), FoU-satsningar och innovationsresultat ([52]). Vissa råvaruberoende regioner som de norra glesbefolkade områdena är särskilt sårbara för förändringar i global

([51]) FoU-utgifterna 2015 låg under 1,5 % av BNP, medan andra svenska regioner hade andelar på 3–4 %.

([52]) Enligt den regionala resultattavlan för innovation sträcker sig spannet från 102 (Norra Mellansverige) till 165 (Stockholm, den mest innovativa regionen i EU), med ett EU-genomsnitt på 100 (Europeiska kommissionen, 2017b).

efterfrågan och konkurrens. De har också problem med att uppnå en kritisk massa för sina specialiseringar och att komma ut på marknaderna.

Sverige har utvecklat strategier för smart specialisering för att främja regional utveckling. Strategier för smart specialisering (forsknings- och innovationsstrategier för smart specialisering) finns redan i 18 av 21 län. Syftet är att mobilisera intressenter för att identifiera de områden med störst potential för innovation och tillväxt som bygger på regionernas komparativa fördelar och befintliga tillgångar och resurser. Investeringar från Europeiska regionala utvecklingsfonden stöder redan dessa strategier inom den nuvarande programperioden, särskilt inom forskning och innovation, med särskilt fokus på små och medelstora företag. Detta stöd förväntas fortsätta under nästa period. För att uppnå full effekt skulle forsknings- och innovationsstrategierna för smart specialisering behöva politiskt förankrade regionala strategier och bättre samordning med prioriteringarna på nationell nivå.

Transportsektorn

Transportinfrastruktur kan bidra till ökad handel, rörlighet och regional sammanhållning. Bland EU:s medlemsstater ligger den svenska transportinfrastrukturen på 13:e plats i Global Competitiveness Report (World Economic Forum, 2018) medan järnvägsinfrastrukturen hamnar först på 25:e plats. De ytterligare investeringar som regeringen planerar (se avsnitt 4.4.1) syftar till att uppgradera de olika transportsätten (järnväg, väg och fartyg) och därigenom underlätta sammanlänkningar mellan regioner och främja handel, arbetskraftens rörlighet och ekonomisk integration. Dessutom bör den tänkta omställningen från vägtransport till järnvägs- och sjötransport minska transporternas miljöpåverkan.

Utbyggnaden av höghastighetsnätet kan koppla samman arbetsmarknaden och främja utvecklingen av nya bostadsområden. Den nationella infrastrukturplanen för 2018–2029 innehåller tre linjer för höghastighetståg. Målet är bättre förbindelser mellan Stockholm, Göteborg och Malmö. En utbyggnad planeras ske i den takt som ekonomin tillåter och på ett sätt som säkerställer kostnadseffektivitet. Samtidigt har man i förhandlingarna om bostäder och infrastruktur (Sverigeförhandlingen) kommit överens om en ram med kommunerna i de tre storstadsregionerna om statlig medfinansiering av investeringar i kollektivtrafik och cykeltrafik. Sammantaget har kommunerna åtagit sig att bygga 193 130 bostäder, särskilt mellan Uppsala och länsgränsen med Stockholm.

Bredband

Sverige är bland de bästa länderna när det gäller att erbjuda tillgång till ultrasnabbt bredband men det kan vara svårt att nå målet för 2020. Slutanvändarna har god tillgång till både fast och mobilt bredband. Regeringens mål är att 95 % av alla hushåll och företag ska ha tillgång till bredband med en hastighet på minst 100 Mbit/s senast 2020. I dagsläget är andelen som når denna hastighet 73 % (Europeiska kommissionen, 2018c). Post- och telestyrelsen (PTS) förutspår dock att andelen inte kommer att bli högre än 87–90 % fram till 2020. Detta beror på ökad osäkerhet när det gäller kostnaderna för installation av fiberoptiska kablar i glest befolkade områden (Post- och telestyrelsen, 2018). Även om PTS förväntar sig att alla ska ha tillgång till minst 30 Mbit/s senast 2020 uppmanas offentliga aktörer att underlätta investeringar i glesbefolkade områden så att hushåll och företag kan dra nytta av digitaliseringen och därmed sammanhängande affärsmöjligheter.

4.4.4 INSTITUTIONELL KVALITET OCH STYRNING

Företagsklimat

Sverige fortsätter att ha ett konkurrenskraftigt företagsklimat av hög kvalitet. Sverige utmärker sig när det gäller offentlig förvaltning, tillgång till finansiering, innovation och de små och medelstora företagens förmåga att dra nytta av internationella möjligheter. Den totala administrativa bördan för företagen är låg, och små och medelstora företag uppskattar regleringsstabiliteten. Inom ramen för den nationella exportstrategin erbjuds samordning av stödtjänster för export på regional nivå till små och medelstora företag som vill exportera sina varor och tjänster (Europeiska kommissionen, 2018 g).

Den pågående digitaliseringen av den offentliga sektorn är fördelaktig för svenska företag. Via

e-tjänsten www.verksamt.se erbjuds samlad service från mer än 45 olika myndigheter med information, riktat stöd och tjänster såsom företagsregistreringar och skatteberäkningar. En ny myndighet för digital förvaltning ska utveckla, samordna och stödja digitaliseringen av den offentliga sektorn på både central och lokal nivå. Byrån inrättades i september 2018 med en budget på 98,5 miljoner kronor för 2019.

Företagen har god tillgång till finansiering. I 2018 års undersökning om tillgången till finansiering för företag (SAFE) visas att tillgången till finansiering är det största problemet för endast 7 % av de svenska små och medelstora företagen (2017: 9 %) (Europeiska kommissionen, 2018). Det finns gott om riskkapital och ett flertal privata och offentliga riskkapitalfonder är aktiva på marknaden. Tillgången till offentligt finansiellt stöd har förbättrats ytterligare, och färre små och medelstora företag anger att de har svårigheter (Europeiska kommissionen, 2018g).

Vissa specifika utmaningar kvarstår för svenska företag. I 2018 års undersökning om företagens tillgång till finansiering framkommer att de små och medelstora företags tre största problem är kundsituationen, tillgången till kvalificerad arbetskraft (se kapitel 4.3) och produktions- och arbetskraftskostnaderna. Dessutom är den långsamma handläggningen av förlängningar av arbetstillstånd för högkvalificerad personal från länder utanför EU fortfarande ett problem (Europeiska kommissionen, 2018g).

Andelen kvinnliga företagare är tämligen låg i Sverige. Den för närvarande goda arbetsmarknaden skulle kunna vara en bidragande orsak till att det generellt sett saknas personer som vill starta företag. Samtidigt som villkoren för företagande är goda och företagare har hög status (Europeiska kommissionen, 2018g) är kvinnor underrepresenterade i privata företagsstyrelser och bland företagare. Både andelen svenska kvinnor som är egenföretagare med anställda (1,6 %) och utan anställda (3,8 %) är bland de lägsta inom OECD. Att främja kvinnligt företagande är avgörande för att utjämna skillnaderna (OECD, 2017b).

Offentlig upphandling

Systemet för offentlig upphandling fungerar väl och dess transparens har förbättrats. Andelen meddelanden om tilldelning av kontrakt utan någon information om kontraktets värde har minskat avsevärt efter ett antal år ([53]). Detta bör få en klart positiv effekt när det gäller att identifiera eventuella omotiverade ändringar av kontrakt och att kontrollera om de priser som betalas är rimliga. Det kvarstår dock problem på några få specifika områden. I synnerhet skulle en professionalisering av offentliga upphandlare i kommunerna kunna minska den totala nivån på oriktigheterna vid offentlig upphandling.

([53]) Från 87 % år 2015 till 3 % år 2018 (jämfört med 2 % i genomsnitt i hela Europeiska ekonomiska samarbetsområdet).

BILAGA A: ÖVERSIKT

Åtaganden	**Sammanfattande bedömning**[54]
Landsspecifika rekommendationer 2018	
Rekommendation 1: Ta itu med risker kopplade till hushållens höga skuldsättning genom att stegvis begränsa avdragsrätten för utgiftsräntor på bolån eller genom att höja fastighetsskatten. Stimulera bostadsbyggandet där bristen är som störst, främst genom att ta bort strukturella hinder för byggandet, och effektivisera bostadsmarknaden, bland annat genom att göra hyressättningen flexiblare och se över kapitalvinstbeskattningen.	Sverige har gjort **begränsade framsteg** när det gäller rekommendation 1.
• Ta itu med risker kopplade till hushållens höga skuldsättning genom att stegvis begränsa avdragsrätten för utgiftsräntor på bolån eller genom att höja fastighetsskatten.	• **Inga framsteg.** Inga åtgärder har aviserats när det gäller korrigering av de finanspolitiska incitamenten.
• Stimulera bostadsbyggandet där bristen är som störst, främst genom att ta bort strukturella hinder för byggandet,	• **Vissa framsteg.** Sverige fortsätter att successivt genomföra sitt 22-punktsprogram för att öka bostadsbyggandet och effektivisera bostadssektorn. Myndigheterna har också tagit ett initiativ för att uppmuntra utländska företags

([54]) Följande kategorier används för att bedöma framstegen med genomförandet av de landsspecifika rekommendationerna:

Inga framsteg: Medlemsstaten har varken aviserat eller antagit några åtgärder för att följa rekommendationen. Nedan ges ett antal exempel på typiska situationer som omfattas av denna kategori och som ska tolkas från fall till fall med beaktande av förhållandena i landet i fråga:
– Inga rättsliga eller administrativa åtgärder eller budgetåtgärder har aviserats i det nationella reformprogrammet, i andra officiella skrivelser till det nationella parlamentet eller relevant utskott eller till Europeiska kommissionen, eller i offentliga sammanhang (t.ex. i ett pressmeddelande eller information på regeringens webbplats).
– Inga icke-lagstiftningsakter har lagts fram av regering eller parlament.
– Medlemsstaten har vidtagit inledande åtgärder för att följa rekommendationen, t.ex. beställning av en undersökning eller inrättande av en arbetsgrupp för att analysera möjliga åtgärder som skulle behöva vidtas (såvida inte rekommendationen uttryckligen kräver riktlinjer eller förberedande åtgärder). Inga tydligt angivna åtgärder för att följa rekommendationen har dock föreslagits.

Begränsade framsteg: Medlemsstaten
– har aviserat vissa åtgärder, som dock innebär att rekommendationen endast följs i begränsad utsträckning och/eller
– lagstiftningsakter har lagts fram i regeringen eller det nationella parlamentet, men dessa har ännu inte antagits och betydande ytterligare arbete av annan karaktär än lagstiftning krävs för att rekommendationen ska genomföras,
– icke-lagstiftningsakter har lagts fram, men ännu inte följts upp med de genomförandeåtgärder som behövs för att följa rekommendationen.

Vissa framsteg: Medlemsstaten har antagit åtgärder
– som delvis följer rekommendationen och/eller
– som följer rekommendationen, men det krävs fortfarande en hel del arbete för att den ska följas fullt ut, eftersom endast ett fåtal av de antagna åtgärderna har genomförts. Exempel på detta är att en eller flera åtgärder har antagits av det nationella parlamentet eller genom ett ministerbeslut men det saknas ett genomförandebeslut.

Avsevärda framsteg: Medlemsstaten har antagit åtgärder som avsevärt bidrar till att rekommendationen följs och de flesta av dem har genomförts.

Fullständigt genomförande: Medlemsstaten har genomfört alla de åtgärder som behövs för att på ett lämpligt sätt följa rekommendationen.

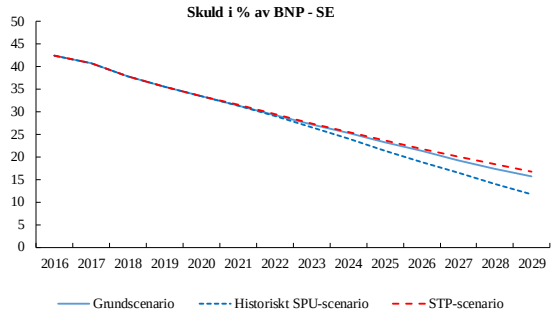
	verksamhet inom den svenska byggsektorn, bland annat genom att skapa en webbportal med information på engelska om plan- och bygglovsreglerna i Sverige.
• och effektivisera bostadsmarknaden, bland annat genom att göra hyressättningen flexiblare och se över kapitalvinstbeskattningen.	• **Begränsade framsteg.** I januari 2019 meddelade de svenska myndigheterna att de kommer att vidta åtgärder för att göra hyressättningen flexiblare. Det finns också planer på att tillåta räntefritt uppskov på skatt på realisationsvinst vid fastighetsförsäljning.
Europa 2020 (nationella mål och framsteg)	
Mål för sysselsättningsgrad i det nationella reformprogrammet 2014: betydligt över 80 %.	Sysselsättningsgrad (%) tredje kvartalet 2018: 82,5 % (2016: 81,2 %; 2015: 80,4 %; 2014: 80,0 %; 2013: 79,8 %) Det EU-omfattande målet hade nåtts redan före krisen 2007–2008 (80,4 % under 2008), men till följd av krisen 2008–2009 försämrades indikatorn. Sedan dess har läget ljusnat och den svenska arbetsmarknadens resultat är fortsatt robusta. Situationen fortsätter att förbättras och sysselsättningen är nu på samma rekordhöga nivå som före krisen. Sverige har haft den högsta sysselsättningsgraden i Europeiska unionen flera år i rad.
Mål för FoU-investeringar: 4 % av BNP	Under 2017 uppgick FoU-intensiteten i Sverige till 3,33 % av BNP; 71 % utgjordes av privata investeringar (2,35 % av BNP) och 29 % av offentliga investeringar (0,98 % av BNP). Begränsade framsteg mot målet. Den offentliga FoU-intensiteten minskade något under 2010–2017, men de privata FoU-utgifterna som andel av BNP ökade med 0,02 procentenheter per år under samma period. Detta har resulterat i att den totala FoU-intensiteten ökat med 0,12 procentenheter. För att Sverige ska nå det nationella målet för 2020 måste man råda bot på den stagnerande offentliga FoU-intensiteten och driva på en snabbare ökning av den privata FoU-intensiteten.
Nationellt mål för utsläpp av växthusgaser: –17 % 2020 jämfört med 2005 (inom sektorer som inte omfattas av utsläppshandelssystemet)	Utsläppen av växthusgaser inom sektorer som inte omfattas av utsläppshandelssystemet minskade med 25 % mellan 2005 och 2017 i Sverige. Utsläppen beräknas minska med totalt 32 % till 2020, vilket

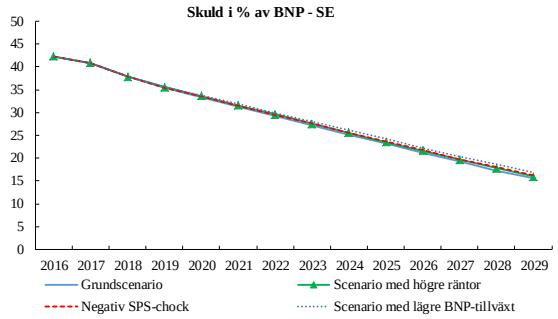
	överträffar det nationella målet med 15 procentenheter.
Mål för förnybar energi 2020: 49 % av den slutliga energiförbrukningen.	Andelen förnybar energi är 54,5 % och Sverige har därmed redan uppnått sitt mål för 2020.
Sveriges energieffektivitetsmål för 2020 är 43,4 miljoner ton oljeekvivalenter (Mtoe) primärenergiförbrukning och 30,3 Mtoe slutlig energiförbrukning.	Under 2017 var Sveriges primärenergiförbrukning 46,1 Mtoe, vilket är en minskning jämfört med 46,9 Mtoe under 2016. Den slutliga energiförbrukningen under 2017 var 32,6 Mtoe, vilket är en liten ökning jämfört med 2016. Ytterligare insatser behövs för att det vägledande nationella målet för 2020 ska nås.
Mål för andelen ungdomar med högst grundskoleutbildning: under 7 %	Ungdomar med högst grundskoleutbildning (andel av befolkningen i åldersgruppen 18–24 år som har högst grundskoleutbildning och som inte deltar i annan utbildning) 2017: 7,7 % (2016: 7,4 %; 2015: 7 %; 2014: 6,7 %; 2013: 7,1 %). Andelen är över målet på 7 %.
Mål för högre utbildning: 45–50 %.	Andelen personer med högre utbildning (andel av befolkningen i åldersgruppen 30–34 år som har avslutad högre utbildning) 2017: 51,3 % (2016: 51 %; 2015: 50,2 %; 2014: 49,9 %; 2013: 48,3 %). Målet på 45–50 % har nåtts.
Mål för minskning av andelen personer som löper risk för fattigdom eller social utestängning: Minska andelen personer i åldersgruppen 20–64 år som står utanför arbetskraften (utom heltidsstuderande), är långtidsarbetslösa eller långtidssjukskrivna till betydligt mindre än 14 %.	Denna indikator nådde 11,4 % under 2017, enligt uppgifter från de nationella myndigheterna (2016: 12,0 %; 2015: 12,4 %; 2014: 12,6 %; 2013: 12,7 %). Målet har nåtts och utvecklingen är fortsatt positiv.

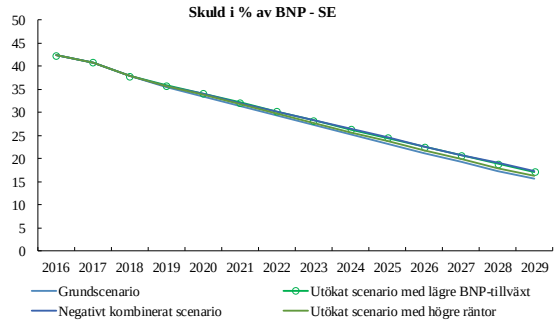
BILAGA B: SKULDHÅLLBARHETSANALYS OCH OFFENTLIGFINANSIELLA RISKER

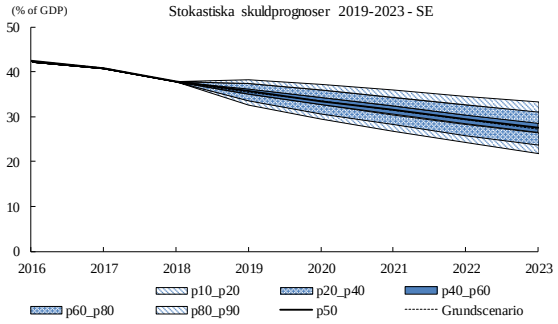
Offentlig förvaltnings skuldprognoser enligt grundscenariot, alternativa scenarier och känslighetstester

SE - Skuldprognoser enligt grundscenario	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Bruttoskuldkvot	**40,8**	**37,8**	**35,5**	**33,5**	**31,4**	**29,3**	**27,2**	**25,2**	**23,2**	**21,2**	**19,3**	**17,4**	**15,6**
Förändringar i kvoten (-1+2+3)	*-1,5*	*-3,0*	*-2,3*	*-2,1*	*-2,1*	*-2,1*	*-2,1*	*-2,0*	*-2,0*	*-2,0*	*-2,0*	*-1,9*	*-1,8*
varav													
(1) Primärsaldo (1.1+1.2+1.3)	**1,9**	**1,3**	**1,2**	**1,2**	**1,2**	**1,2**	**1,3**	**1,3**	**1,4**	**1,4**	**1,4**	**1,4**	**1,3**
(1.1) Strukturellt primärsaldo *(1.1.1-1.1.2+1.1.3)*	***1,7***	***1,2***	***1,2***	***1,3***	***1,3***	***1,3***	***1,3***	***1,3***	***1,4***	***1,4***	***1,4***	***1,4***	***1,3***
(1.1.1) Strukturellt primärsaldo (före åldrandekostn.)	*1,7*	*1,2*	*1,2*	*1,3*	*1,3*	*1,3*	*1,3*	*1,3*	*1,3*	*1,3*	*1,3*	*1,3*	*1,3*
(1.1.2) Åldrandekostnader					*0,1*	*0,1*	*0,2*	*0,2*	*0,2*	*0,3*	*0,3*	*0,3*	*0,4*
(1.1.3) Övriga (skatter och kapitalinkomster)					*0,1*	*0,1*	*0,2*	*0,2*	*0,3*	*0,4*	*0,4*	*0,5*	*0,5*
(1.2) Konjunkturkomponent	***0,2***	***0,2***	***0,0***	***-0,1***	***-0,1***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***
(1.3) Engångsåtgärder och andra tillfälliga åtgär	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***
(2) Snöbollseffekt (2.1+2.2+2.3)	**-1,4**	**-1,6**	**-1,1**	**-0,9**	**-0,9**	**-0,8**	**-0,8**	**-0,7**	**-0,6**	**-0,6**	**-0,5**	**-0,5**	**-0,4**
(2.1) Ränteutgifter	*0,4*	*0,3*	*0,3*	*0,3*	*0,3*	*0,3*	*0,3*	*0,3*	*0,3*	*0,3*	*0,3*	*0,2*	*0,2*
(2.2) Tillväxteffekt	*-0,9*	*-0,9*	*-0,6*	*-0,6*	*-0,6*	*-0,6*	*-0,5*	*-0,5*	*-0,4*	*-0,4*	*-0,4*	*-0,3*	*-0,3*
(2.3) Inflationseffekt	*-0,9*	*-1,0*	*-0,7*	*-0,6*	*-0,6*	*-0,6*	*-0,6*	*-0,5*	*-0,5*	*-0,5*	*-0,4*	*-0,4*	*-0,3*
(3) Stock-/flödesjusteringar	**1,8**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**

Kort sikt	Medellång sikt	S1	Skuldhållbarhetsanalys (detaljerad)						SHA	S2	Lång sikt
			Grund-scenario	Historiskt SPU	Lägre BNP-tillväxt	Högre ränta	Negativ chock mot SPU	Stokastiska prognoser			
			Riskkategori	LÅG	LÅG	LÅG	LÅG	LÅG	LÅG		
			Skuldnivå (2029)	15,6	11,7	16,9	16,0	16,3			
LÅG (S0 = 0.2)	LÅG	LÅG (S1 = -4.6)	Skuldtopp - år	2018	2018	2018	2018	2018		LÅG	LÅG
			Percentilrankning	34,0%	28,0%					(S2 = 1.1)	
			Sannolikhet för högre skuld						1,1%		
			Skilln. melllan percentiler						11,3		

Anm. **För mer** information, se Europeiska kommissionens Fiscal Sustainability Report (FSR) 2018.

[1] Den första tabellen visar prognoser baserade på grundscenariot med oförändrad finanspolitik. Den visar den offentliga skuldens utveckling och fördelning mellan primärsaldot, snöbollseffekter och stock-/flödesjusteringar. Snöbollseffekter mäter nettoeffekten av räntors, inflationens, BNP-tillväxtens (och i vissa länder växelkursernas) motverkande effekter. Stock-/flödesjusteringar omfattar skillnader mellan kontant- och periodiseringsmetoden, nettoackumulering av finansiella tillgångar, samt värderingseffekter och övriga effekter.

[2] Diagrammen visar en serie känslighetstester runt grundscenariot, samt alternativa scenarier, framför allt: scenario baserat på ett historiskt strukturellt primärsaldo (SPS) (där SPS ligger på sitt historiska genomsnitt), scenariot enligt stabilitets- och tillväxtpakten (STP) (där finanspolitiken antas utvecklas i linje med huvudbestämmelserna i STP), ett scenario med högre räntor (+1 procentenhet. jämfört med grundscenariot), ett scenario med lägre BNP-tillväxt (-0,5 procentenheter jämfört med grundscenariot) och en negativ chock mot SPS (kalibrerad på grundval av prognostiserad förändring). Ett negativt kombinerat scenario och utvidgade känslighetstester (av ränta och tillväxt) ingår också, liksom stokastiska prognoser. Närmare information om dessa prognoser finns i FSR 2018.

[3] Den andra tabellen visar klassificeringen av offentligfinansiell risk totalt sett på kort, medellång och lång sikt.

a. På kort sikt baseras riskkategorin (låg/hög) på S0-indikatorn. S0 är en indikator för tidig upptäckt av offentligfinansiell stress under det kommande året som bygger på 25 variabler för de offentliga finanserna och finansiell konkurrenskraft som tidigare har visat sig vara ledande indikatorer för sådan stress. Den kritiska tröskel som om den överskrids signalerar offentligfinansiell stress är 0,46.

b. På medellång sikt baseras riskkategorin (låg/medelhög/hög) på S1-indikatorn och resultatet av skuldhållbarhetsanalysen (SHA) sammantaget. S1-indikatorn mäter den finanspolitiska anpassning som krävs (sammantaget över 5 år efter prognoshorisonten och varaktigt därefter) för att få ned skuldkvoten till 60 % senast 2033. De kritiska värden som används är 0 och 2,5 procentenheter av BNP. SHA-klassificeringen baseras på resultaten av 5 deterministiska scenarier (grundscenario, historiskt SPS-scenario, scenario med högre räntor, scenario med lägre BNP-tillväxt och negativ SPS-chock) och de stokastiska prognoserna. Olika kriterier används, t.ex. beräknad skuldnivå, skuldutveckling, huruvida offentligfinansiella antaganden är realistiska, sannolikheten för en skuldstabilisering, samt graden av osäkerhet.

c. På lång sikt baseras riskkategorin (låg/medelhög/hög) på S2-indikatorn och SHA-resultatet sammantaget. S2-indikatorn mäter den direkta och permanenta finanspolitiska anpassning som krävs för att stabilisera skuldkvoten i ett oändligt tidsperspektiv, inklusive åldrandekostnader. De kritiska värden som används är 2 och 6 procentenheter av BNP. SHA-resultatet används för att ytterligare modifiera den långsiktiga riskklassificeringen, i synnerhet i fall där skuldsårbarhet konstateras (en medelhög/hög SHA-riskkategori).

BILAGA C: STANDARDTABELLER

Tabell C.1: **Finansmarknadsindikatorer**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Banksektorns totala tillgångar (% av BNP)[1]	278,5	288,1	285,4	284,3	292,6	301,3
De fem största bankernas andel av tillgångarna (% av totala tillgångar)	58,3	58,5	57,8	56,3	58,2	–
Utländskt ägande i banksystemet (% av totala tillgångar)[2]	6,2	6,9	7,2	8,2	7,3	6,3
Indikatorer på finansiell sundhet[2]:						
– Nödlidande lån (% av de totala lånen)	–	1,3	1,3	1,2	1,3	1,3
– Kapitalrelation (%)	12,3	22,2	24,1	26,3	25,9	25,9
– Avkastning på eget kapital (%)[3]	11,1	11,8	11,2	11,9	10,9	12,7
Bankernas utlåning till den privata sektorn (12-månadersförändring i %)[1]	3,0	5,1	4,4	7,3	7,0	5,9
Bostadslån (12-månadersförändring i %)[1]	5,4	6,4	8,5	7,6	7,3	5,9
Utlånings-/inlåningskvot[2]	–	161,8	177,8	178,0	172,7	160,0
Centralbankslikviditet i % av skulder[1]	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Privat skuldsättning (% av BNP)	195,4	194,7	188,3	188,2	194,4	–
Utlandsskuld brutto (% av BNP)[2] – Offentlig	18,7	21,9	20,3	16,9	14,6	11,7
– Privat	55,5	55,4	53,5	50,1	49,9	50,4
Långräntespread mot tyska statsobligationer (punkter)*	55,1	55,3	22,3	45,0	33,3	25,3
Kreditswappsspreadar för statspapper (5 år)*	14,3	9,9	9,5	14,2	10,9	6,9

1) Senaste uppgift tredje kvartalet 2018. Inkluderar inte bara banker utan alla monetära finansinstitut utom centralbankerna.
2) Senaste uppgift andra kvartalet 2018.
3) Kvartalsvisa värden är omräknade till årliga värden.
* Mätt i punkter.
Källa: Europeiska kommissionen (långa räntor), Världsbanken (utlandsskuld brutto), Eurostat (privat skuldsättning) och Europeiska centralbanken (alla övriga indikatorer).

Tabell C.2: **Huvudindikatorer i den sociala resultattavlan**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018 [6]
Lika möjligheter och tillgång till arbetsmarknaden						
Unga med högst grundskoleutbildning (% av befolkningen i åldersgruppen 18–24 år)	7,1	6,7	7,0	7,4	7,7	:
Sysselsättningsklyfta mellan könen (procentenheter)	5,0	4,6	4,2	3,8	4,0	4,3
Inkomstskillnader, mätt som förhållandet mellan övre och undre inkomstkvintil (S80/S20)	4,0	4,2	4,1	4,3	4,3	:
Risk för fattigdom eller social utestängning[1]	18,3	18,2	18,6	18,3	17,7	:
Unga som varken arbetar eller studerar (% av befolkningen i åldersgruppen 15–24 år)	7,5	7,2	6,7	6,5	6,2	:
Dynamiska arbetsmarknader och rättvisa arbetsvillkor†						
Sysselsättningsgrad (20–64 år)	79,8	80,0	80,5	81,2	81,8	82,5
Arbetslöshet[2] (15–74 år)	8,0	7,9	7,4	6,9	6,7	6,3
Långtidsarbetslöshet[3] (% av arbetskraften)	1,4	1,4	1,5	1,3	1,2	1,2
Hushållens reella disponibla bruttoinkomst per invånare[4] (index 2008=100)	109,6	111,6	113,3	115,9	116,6	:
Nettoårsinkomst för en heltidsanställd ensamstående arbetstagare (utan barn) med genomsnittslön (uttryckt i köpkraftsstandard, treårigt genomsnitt)	24988	25612	25892	25992	:	:
Nettoårsinkomst för en heltidsanställd ensamstående arbetstagare (utan barn) med genomsnittslön (procentuell förändring, i reala termer, treårigt genomsnitt)	1,5	2,3	1,8	1,5	:	:
Offentligt stöd samt socialt skydd och social delaktighet						
Effekter av sociala transfereringar (utom pensioner) när det gäller att minska fattigdom[5]	44,6	48,0	45,3	45,8	46,1	:
Barn som är yngre än tre år i formell barnomsorg	55,0	56,8	64,0	51,0	52,7	:
Personer som enligt egen uppgift har icke tillgodosedda vårdbehov	2,1	1,7	1,3	1,6	1,4	:
Personer med antingen grundläggande eller över grundläggande digitala färdigheter (% av befolkningen i åldersgruppen 16–74 år)	:	:	72,0	69,0	77,0	:

1) Personer som riskerar fattigdom eller social utestängning: personer som löper risk för fattigdom och/eller allvarlig materiell fattigdom och/eller bor i hushåll där ingen arbetar eller där arbetsintensiteten är mycket låg.
2) Med arbetslösa avses personer som saknar anställning, men som aktivt söker arbete och som är beredda att börja arbeta omedelbart eller inom två veckor.
3) Långtidsarbetslösa avser personer som varit arbetslösa i minst tolv månader.
4) Uppgifterna om hushållens disponibla bruttoinkomst är ojusterade, i enlighet med utkastet till Gemensam sysselsättningsrapport 2019.
5) Minskning av andelen som löper risk för fattigdom efter sociala transfereringar (andelen som löper risk för fattigdom före sociala transfereringar jämfört med andelen efter sociala transfereringar – pensioner betraktas inte som sociala transfereringar vid beräkningen).
6) Genomsnitt för de tre första kvartalen 2018 för sysselsättningsgrad, långtidsarbetslöshet och sysselsättningsklyfta mellan könen. Uppgifterna för arbetslöshet är säsongrensade (årsvisa serier, för Estland, Grekland, Ungern, Italien och Förenade kungariket bygger uppgifterna på de tre första kvartalen 2018).
Källa: Eurostat.

Tabell C.3: **Arbetsmarknadsindikatorer och utbildningsindikatorer**

Arbetsmarknadsindikatorer	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018** [4]
Arbetskraftsdeltagande (15–64 år)	81,1	81,5	81,7	82,1	82,5	:
Anställda på sitt nuvarande arbete, efter varaktighet						
0–11 månader	17,2	17,8	18,3	18,9	19,5	:
12–23 månader	9,9	10,0	10,0	10,7	11,8	:
24–59 månader	16,5	17,6	17,3	17,1	17,1	:
60 månader eller mer	55,7	53,9	53,6	52,6	50,9	:
Sysselsättningstillväxt* (förändring i % från föregående år)	1,0	1,4	1,5	1,9	2,3	1,8
Sysselsättningsgrad för kvinnor (% av kvinnor i åldersgruppen 20–64 år)	77,2	77,6	78,3	79,2	79,8	80,3
Sysselsättningsgrad för män (% av män i åldersgruppen 20–64 år)	82,2	82,2	82,5	83,0	83,8	84,6
Sysselsättningsgrad för äldre arbetstagare* (% av befolkningen i åldersgruppen 55–64 år)	73,6	74,0	74,5	75,5	76,4	77,7
Deltidsanställning* (% av den totala sysselsättningen i åldersgruppen 15–64 år)	24,7	24,5	24,3	23,9	23,3	22,9
Visstidsanställning* (% av anställda med visstidsavtal i åldersgruppen 15–64 år)	16,3	16,8	16,6	16,1	16,1	15,8
Aktiveringsåtgärder – deltagare i arbetsmarknadsåtgärder (per 100 arbetssökande)	39,5	40,6	42,1	41,0	:	:
Övergångar från visstidsanställning till tillsvidareanställning (treårigt genomsnitt)	40,8	40,0	38,4	37,7	37,7	:
Ungdomsarbetslöshet (% av befolkningen i arbetskraften i åldersgruppen 15–24 år)	23,6	22,9	20,4	18,9	17,8	16,8
Sysselsättningsklyfta mellan könen för deltidsanställning	24,9	24,4	23,1	22,6	21,3	20,7
Ojusterad löneskillnad mellan könen[1]	14,6	13,8	14,0	13,3	12,6	:
Utbildningsindikatorer	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Vuxnas deltagande i utbildning (% av åldersgruppen 25–64 år som deltar i utbildning)	28,4	29,2	29,4	29,6	30,4	:
Otillräckliga studieresultat[2]	:	:	20,8	:	:	:
Andel personer med högre utbildning (% av befolkningen i åldersgruppen 30–34 år som har slutfört en högre utbildning)	48,3	49,9	50,2	51,0	51,3	:
Variationer i resultat som förklaras av studenters socioekonomiska status[3]	:	:	12,2	:	:	:

* Indikator som inte ingår i resultattavlan

1) Skillnaden mellan manliga anställdas och kvinnliga anställdas genomsnittliga bruttotimlöner uttryckt i procent av manliga anställdas genomsnittliga bruttotimlön. Uppgifterna är ojusterade eftersom de inte korrigerats med hänsyn till individuella faktorer (och därmed ger en helhetsbild av löneskillnaderna mellan könen). Alla anställda i företag med minst tio anställda ingår, oavsett ålder och antalet arbetade timmar.

2) Bristande matematikkunskaper hos 15-åringar enligt Pisaundersökningen (OECD).

3) Inverkan från socioekonomisk och kulturell status på Pisaresultaten (OECD). Värdena för 2012 och 2015 gäller matematik respektive naturvetenskaper.

4) Genomsnitt för de tre första kvartalen 2018. Uppgifterna för ungdomsarbetslöshet är säsongrensade (årsvisa serier, för Estland, Grekland, Ungern, Italien och Förenade kungariket bygger uppgifterna på de tre första kvartalen 2018).

Källa: Eurostat, OECD.

Tabell C.4: **Indikatorer för social delaktighet och hälsa**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Utgifter för sociala förmåner* (% av BNP)						
Sjukdom/hälso- och sjukvård	7,3	7,5	7,5	7,5	7,5	:
Invaliditet	3,6	3,6	3,5	3,3	3,2	:
Ålderdom och efterlevande	12,6	13,1	12,8	12,6	12,6	:
Familj/barn	3,0	3,1	3,1	3,0	3,0	:
Arbetslöshet	1,2	1,3	1,1	1,0	1,0	:
Boende	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	:
Övrig social utestängning	0,7	0,7	0,8	0,9	1,4	:
Totalt	28,9	29,7	29,2	28,8	29,0	:
Varav behovsprövade förmåner	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	:
Offentliga utgifter efter ändamål (% av BNP, Cofog)						
Socialt skydd	20,8	21,3	20,8	20,4	20,6	:
Hälso- och sjukvård	6,9	7,0	7,0	6,9	6,9	:
Utbildning	6,5	6,6	6,6	6,5	6,6	:
Patientavgifter (% av de totala hälso- och sjukvårdsutgifterna)	15,4	15,5	15,5	15,5	15,2	:
Barn som löper risk för fattigdom eller social utestängning, (% av åldersgruppen 0–17 år)*	19,4	20,2	20,5	19,8	19,9	19,4
Fattigdomsrisk[1] (% av hela befolkningen)	15,2	16,0	15,6	16,3	16,2	15,8
Förvärvsarbetande som riskerar fattigdom (% av förvärvsarbetande)	7,2	7,6	7,7	8,0	6,7	6,9
Allvarlig materiell fattigdom[2] (% av hela befolkningen)	1,8	1,9	1,0	1,1	0,8	1,1
Allvarlig bostadsbrist[3], efter boendeform						
Ägare, med hypotek eller lån	0,8	0,5	0,5	0,5	0,5	0,8
Hyresgäst, hyra till marknadspris	3,7	4,1	5,0	6,8	6,7	6,1
Personer som bor i hushåll med låg arbetsintensitet [4] (% av åldersgruppen 0-59 år)	8,1	9,4	9,0	8,7	8,5	8,8
Fattigdomsgränser, i nationell valuta i fasta priser*	116749	118780	119560	122901	124757	125922
Friska levnadsår (vid 65 år)						
Kvinnor	:	13,8	16,7	16,8	16,6	:
Män	:	12,9	15,2	15,7	15,1	:
Aggregerad inkomstkvot för pensioner[5] (vid 65 år)	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Komponenten ”Uppkoppling” i indexet för digital ekonomi och digitalt samhälle[6]	:	:	67,7	69,8	72,2	75,5
Gini-koefficient före skatter och transfereringar*	43,6	43,9	44,7	44,2	48,2	48,2
Gini-koefficient efter skatter och transfereringar*	24,8	24,9	25,4	25,2	27,6	28,0

* Indikator som inte ingår i resultattavlan
1) Fattigdomsrisk: andelen personer vars inkomst är under 60 % av den nationella medianinkomsten, mätt i disponibel inkomst per konsumtionsenhet.
2) Andelen personer som inte har råd med minst fyra av följande: i) betala hyran eller gas-, vatten- eller elräkningen, ii) värma upp sitt hus tillräckligt, iii) betala oförutsedda utgifter, iv) äta fisk, kött eller annat protein varannan dag, v) ta en veckas semester borta från hemmet per år, vi) ha bil, vii) ha tvättmaskin, viii) ha färg-tv, eller ix) ha telefon.
3) Andel av befolkningen som bor i en bostad som anses vara trångbodd och som uppfyller minst ett av måtten på brister i bostaden.
4) Personer som bor i hushåll med mycket låg arbetsintensitet: andelen personer i åldern 0–59 år som bor i hushåll där vuxna (utom barn som försörjs) arbetade mindre än 20 % av möjlig arbetad tid under de föregående tolv månaderna.
5) Kvoten mellan individuell medianbruttopension för personer i åldersgruppen 65–74 år och individuell medianbruttoinkomst för personer i åldersgruppen 50–59 år.
6) Utnyttjande av fast bredband (33 %), utnyttjande av mobilt bredband (22 %), hastighet (33 %) samt överkomliga priser (11 %) enligt den digitala resultattavlan.
Källa: Eurostat, OECD.

Tabell C.5: **Resultat- och policyindikatorer för produktmarknaden**

Resultatindikatorer	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Arbetsproduktivitet per person[1], utveckling (t/t-1) i %						
Inom industrin	-2,57	0,31	0,93	-0,62	2,94	1,63
Inom byggsektorn	-7,57	-4,61	0,36	2,67	-0,78	1,00
Inom tjänstesektorn	0,94	2,59	3,10	6,50	1,22	-0,12
Index över enhetsarbetskostnader[2], utveckling (t/t-1) i %						
Inom industrin	5,82	1,48	1,75	2,13	0,95	0,75
Inom byggsektorn	11,41	6,94	1,97	0,40	6,09	-0,41
Inom tjänstesektorn	2,25	-0,42	-0,65	-2,28	1,55	2,23
Företagsklimat	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Tidsåtgång för verkställande av avtal[3] (dagar)	476	483	483	483	483	483
Tidsåtgång för att starta företag[3] (dagar)	16,0	16,0	16,0	7,0	7,0	7,0
Resultat av små och medelstora företags låneansökningar[4]	:	0,57	0,71	0,38	0,36	0,45
Forsking och innovation	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
FoU-intensitet	3,28	3,30	3,14	3,26	3,27	3,33
Offentliga utgifter för utbildning i % av BNP	6,50	6,60	6,60	6,50	6,60	:
Andel sysselsatta med högre utbildning och/eller andel anställda inom vetenskap och teknik av den totala sysselsättningen	51	52	54	55	56	57
Andel av befolkningen med högre utbildning[5]	30	31	33	34	35	36
Andel unga med avslutad gymnasieutbildning[6]	86	86	87	87	87	86
Handelsbalansen för högteknologiska produkter i % av BNP	-0,14	0,09	-0,07	-0,11	-0,08	-0,21
Produkt- och tjänstemarknader samt konkurrens				**2003**	**2008**	**2013**
OECD produktmarknadsreglering[7], totalt				1,50	1,61	1,52
OECD produktmarknadsreglering[7], detaljhandel				0,72	0,60	0,60
OECD produktmarknadsreglering[7], fria yrken				0,77	0,55	0,55
OECD produktmarknadsreglering[7], nätverksindustrier[8]				2,30	2,20	1,87

1) Förädlingsvärdet i fasta priser dividerat med antalet anställda personer.
2) Ersättningar till anställda i löpande priser dividerat med förädlingsvärdet i fasta priser.
3) För närmare uppgifter om metoder och antaganden för denna indikator hänvisas till: http://www.doingbusiness.org/methodology.
4) Genomsnitt för svaren på fråga Q7B_a. "[Banklån]: Om du ansökt och försökt förhandla om denna typ av finansiering under de senaste sex månaderna, vad var resultatet?". Svaren poängsattes enligt följande: noll om svarspersonen fick allt, ett om svarspersonen fick 75 % eller mer, två om svarspersonen fick under 75 %, tre om ansökan vägrades eller avslogs. Om ansökan fortfarande är under behandling eller om svaret är okänt uppgavs det att värde saknas.
5) Andel av befolkningen i åldersgruppen 15–64 år med högre utbildning.
6) Andel av befolkningen i åldersgruppen 20–24 år med minst gymnasieutbildning.
7) Index: 0 = ingen reglering, 6 = mest reglering. För närmare uppgifter om metoderna för OECD:s indikatorer för produktmarknadsreglering hänvisas till: http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm
8) Aggregerade OECD-indikatorer för reglering inom energi, transport och kommunikation.
Källa: Europeiska kommissionen, Världsbanken – Doing Business (för verkställande av avtal och tidsåtgång för att starta ett företag), OECD (för indikatorer rörande reglering av produktmarknaden) och SAFE (för resultaten för små och medelstora företags ansökningar om banklån).

Tabell C.6: **Grön tillväxt**

Grön tillväxt		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Makroekonomisk utveckling							
Energiintensitet	kgoe/euro	0,13	0,13	0,12	0,11	0,12	0,11
Koldioxidintensitet	kg/euro	0,15	0,14	0,14	0,13	0,13	–
Resursintensitet (motpost till resursproduktivitet)	kg/euro	0,56	0,57	0,56	0,54	0,53	0,54
Avfallsintensitet	kg/euro	0,41	–	0,43	–	0,34	–
Energihandelsbalans	% av BNP	-1,7	-1,5	-1,3	-0,9	-0,8	-0,9
Energivikt i HIKP	%	11,68	11,01	10,69	9,64	8,66	8,81
Skillnad mellan energiprisförändring och inflation	%	-3,9	-0,4	-2,5	-4,1	1,4	2,2
Faktisk energikostnad	% av förädlingsvärdet	12,0	11,1	10,3	10,5	10,8	–
Förhållandet mellan skatter på arbete och miljöskatter	kvot	0,10	0,09	0,09	0,09	0,09	–
Miljöskatter	% av BNP	2,4	2,4	2,2	2,2	2,2	2,2
Sektorsspecifik utveckling							
Energiintensitet för industrin	kgoe/euro	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	–
Faktisk energikostnad för tillverkningsindustrin, utom raffinering	% av förädlingsvärdet	13,9	13,6	12,7	13,1	13,5	–
Andel energiintensiva industrier i ekonomin	% av BNP	9,10	8,56	8,47	8,12	8,00	–
Elpriser för medelstora industriella användare	euro/kWh	0,08	0,08	0,07	0,06	0,06	0,06
Gaspriser för medelstora industriella användare	euro/kWh	0,05	0,06	0,05	0,04	0,04	0,04
Offentlig FoU på energiområdet	% av BNP	0,04	0,03	0,04	0,03	0,04	0,03
Offentlig FoU på miljöområdet	% av BNP	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01
Återvinningsgrad för kommunalt avfall	%	47,3	48,7	49,9	48,0	48,9	46,8
Andel växthusgasutsläpp som omfattas av utsläppshandelssystemet*	%	34,7	36,3	35,9	32,9	37,7	–
Energiintensitet för transport	kgoe/euro	0,42	0,42	0,42	0,41	0,43	0,45
Koldioxidintensitet för transport	kg/euro	0,95	0,92	0,90	0,87	0,82	–
Tryggad energiförsörjning							
Energiimportberoende	%	29,8	32,5	31,9	28,9	31,9	26,4
Aggregerat leverantörskoncentrationsindex	HHI	16,3	16,6	21,8	20,4	21,9	–
Diversifiering av energimixen	HHI	0,32	0,30	0,32	0,34	0,31	0,33

Alla makrointensitetsindikatorer uttrycks i förhållandet fysisk kvantitet till BNP (2010 års priser).

Energiintensitet: inhemsk bruttoenergiförbrukning (Europa 2020–2030) (i kg oljeekvivalenter, kgoe) dividerat med BNP (i euro).

Koldioxidintensitet: utsläpp av växthusgaser (i kg CO2-ekvivalenter) dividerat med BNP (i euro).

Resursintensitet: inhemsk materialkonsumtion (i kg) dividerat med BNP (i euro).

Avfallsintensitet: avfall (i kg) dividerat med BNP (i euro).

Energihandelsbalans: balansen mellan energiexport och energiimport, i % av BNP.

Energivikt i HIKP: andelen "energiposter" i konsumtionskorgen som använts vid sammanställningen av HIKP.

Skillnad mellan energiprisförändring och inflation: energikomponent av HIKP, och total HIKP-inflation (årlig förändring i %).

Faktisk energikostnad: faktisk energikostnad i % av det totala förädlingsvärdet för ekonomin.

Energiintensitet för industrin: industrins slutliga energianvändning (i kgoe) dividerat med bruttoförädlingsvärdet för industrin (i euro 2010).

Faktisk energikostnad för tillverkningsindustrin, utom raffinering: faktisk kostnad i % av tillverkningsindustrins förädlingsvärde.

Andel energiintensiva industrier i ekonomin: de energiintensiva industriernas bruttoförädlingsvärde som andel av BNP.

El- och gaspriser för medelstora industriella användare: förbrukningsintervall 500–2 000 MWh och 10 000–100 000 GJ. Exklusive moms.

Återvinningsgrad för kommunalt avfall: mängden kommunalt avfall som återvinns och komposteras jämfört med den totala mängden kommunalt avfall.

Offentlig FoU på energiområdet eller på miljöområdet: statliga utgifter för FoU för dessa kategorier uttryckt i % av BNP.

Andel växthusgasutsläpp som omfattas av utsläppshandel (ej luftfart): baserat på medlemsstaternas uppgifter om växthusgasutsläpp
(exkl. markanvändning, förändrad markanvändning och skogsbruk) till Europeiska miljöbyrån.

Energiintensitet för transport: industrins slutliga energianvändning (i kgoe) dividerat med bruttoförädlingsvärdet för transportindustrin (i euro 2010).

Koldioxidintensitet för transport: växthusgasutsläpp för transportsektorn dividerat med bruttoförädlingsvärdet för transportverksamhet.

Energiimportberoende: nettoenergiimport dividerat med inhemsk bruttoenergiförbrukning inkl. internationell sjöbunkring.

Aggregerat leverantörskoncentrationsindex: Herfindahl-Hirschmans index för nettoimport av råolja och flytande gas, naturgas och stenkol. Lägre siffror indikerar större diversifiering och därmed lägre risk.

Diversifiering av energimixen: Herfindahl-Hirschmans index för de viktigaste energiprodukterna i den inhemska bruttoenergiförbrukningen.

* Europeiska kommissionen och Europeiska miljöbyrån.

Källa: Europeiska kommissionen och Europeiska miljöbyrån (andel växthusgasutsläpp som omfattas av utsläppshandelssystemet), Europeiska kommissionen (miljöskatter och skatter på arbete) och Eurostat (alla övriga indikatorer).

BILAGA D: INVESTERINGSRIKTLINJER FÖR SAMMANHÅLLNINGSPOLITISKA MEDEL 2021–2027 FÖR SVERIGE

I denna bilaga[55] redogör kommissionens avdelningar för sin preliminära syn på prioriterade investeringsområden och grundläggande villkor för ett effektivt genomförande av sammanhållningspolitiken under 2021–2027. Resonemanget baseras på kommissionens förslag till flerårig budgetram 2021–2027 som lades fram den 2 maj 2018 (COM[2018] 321). De prioriterade investeringsområdena har fastställts med beaktande av flaskhalsar i fråga om investeringar och de investeringsbehov och regionala skillnader som diskuteras i rapporten. Bilagan utgör grunden för en dialog mellan Sverige och kommissionens avdelningar inför programplaneringen av de sammanhållningspolitiska medlen (Europeiska regionala utvecklingsfonden och Europeiska socialfonden+).

Politiskt mål 1: Ett smartare Europa genom innovativ och smart ekonomisk omvandling

För att Sverige ska nå det ambitiösa nationella målet om FoU-utgifter på 4 % av BNP och behålla ställningen som ledande inom innovation i EU måste landet målmedvetet bredda innovationsbasen och fortsätta att investera betydande medel i forskning och utveckling. Det finns tydliga regionala skillnader i fråga om innovationsresultat och konkurrenskraft. Det har därför konstaterats att det finns behov av investeringar([56]) för att ytterligare **förbättra forsknings- och innovationskapaciteten och användningen av avancerad teknik**, särskilt följande:

- Uppmuntra utveckling och genomförande av skräddarsydda system för smart specialisering såväl regionalt (på programnivå) som nationellt. Främja ytterligare internationellt och regionalt samarbete i syfte att utbyta kunskaper och uppnå en kritisk massa för specialiseringarna och särskilt fokusera på de tre medelinkomstregionerna (Småland med öarna, Mellersta Norrland och Norra Mellansverige) och de nordliga glesbefolkade områdena för att hjälpa dem att komma ifatt och öka investeringarna. Främja samordning mellan strategierna för smart specialisering och nationella partnerskapsprogram för innovation samt andra relevanta strategier (särskilt EU-strategin för Östersjöregionen) och andra länder såväl i Europa som utanför.
- Ytterligare uppmuntra regionala tillväxtprocesser och främja forsknings- och innovationskapaciteten, stödja befintliga kluster och nätverk samt stärka företagens konkurrenskraft och företagens användning av avancerad teknik. Detta kan bidra till att minska skillnaderna i fråga om konkurrenskraft och innovation, särskilt i medelinkomstregionerna och de nordliga glesbefolkade områdena.
- Förbättra kopplingarna, samarbetet och kunskapsöverföringen mellan forskare och näringsliv samt främja universitetens aktiva medverkan i projekt. Stödja kommersiellt intressant och marknadsinriktad forskning och utveckling och förbättra företagens kunskaper om kommande vetenskaplig utveckling. Stödja etablering av levande laboratorier och testbäddar samt ekosystem där utbud och efterfrågan kan mötas, så att små och medelstora företag lättare kan ta till sig innovationer.
- Stödja pilotverksamheter, tidig produktvalidering, tekniköverföring och kapacitetsuppbyggnad för utveckling och tillhandahållande av viktig digital teknik, artificiell intelligens, cybersäkerhet, högpresterande datorsystem, och särskilt när det gäller digital kompetens och teknikintensiva innovationer.

De små och medelstora företagens samt de innovativa uppstartsföretagens potential utnyttjas inte fullt ut i Sverige. En låg andel små och medelstora företag tar fram innovationer som är nya på marknaden och för företaget, och andelen kvinnliga företagare hör till de lägsta bland OECD-länderna. Det har konstaterats att det finns behov av investeringar i forskning och innovation för att ytterligare **öka de små och medelstora företagens tillväxt och konkurrenskraft**, särskilt följande:

- Främja fortlöpande processer av entreprenöriellt upptäckande genom förbättrade entreprenöriella ekosystem och små och medelstora företags aktiva engagemang i dessa processer. Stödja

([55]) Denna bilaga ska läsas tillsammans med förslaget till Europaparlamentets och rådets förordning om Europeiska regionala utvecklingsfonden och Sammanhållningsfonden (COM[2018] 372) och kommissionens förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om Europeiska socialfonden+ (COM[2018] 382), särskilt vad gäller förslagens krav på tematisk koncentration och medel som öronmärks för stadsutveckling.

([56]) Beroende på hur akuta behoven är delas de in i kategorierna högprioriterade behov, prioriterade behov och behov.

laboratorier för projektutveckling.
- Uppmuntra kvinnligt företagande, bland annat i de nordliga glesbefolkade områdena, för att kunna utnyttja ekonomins hela potential, samt stödja små och medelstora företag som i integreringssyfte anställer icke EU-medborgare och andra utsatta grupper.
- Främja skapandet av nya företag, tillväxt för uppstartsföretag och expanderande företag, acceleratorer och nya företagsmodeller, samt öka andelen små och medelstora företag med innovationer som är nya på marknaden och för företaget genom att bevilja stöd till innovationer som gäller produkter, organisation och marknadsföring. Stimulera användning av möjliggörande teknik, miljöinnovation och grön och blå teknik samt påskynda marknadstillträde och internationalisering, särskilt i de nordliga glesbefolkade områdena.
- Stödja utveckling av regionala, interregionala och internationella nät för kunskapsöverföring, etablera partnerskap och främja ytterligare innovation och globala värdekedjor.

Trots att arbetskraften i Sverige har mycket hög kompetens råder det brist på it-specialister. Det är bara i de tre storstadsområdena som sysselsättningen i högteknikseksektorerna är högre än genomsnittet i EU. Kompetensbristen på detta område är ett av de största hindren för företagens tillväxt. Det har därför konstaterats att det finns behov av investeringar för att **utveckla färdigheter för smart specialisering, strukturomvandling och entreprenörskap** i samverkan med åtgärder för livslångt lärande inom politiskt mål 4, särskilt följande:
- Bygga upp nödvändig administrativ kapacitet, bland annat i smarta städer i samarbete med parter i Östersjöregionen, med särskild uppmärksamhet på digital kompetens och behovet av att hantera strukturomvandling. Bygga upp nödvändig administrativ kapacitet, bland annat i smarta städer i samarbete med parter i Östersjöregionen, med särskild uppmärksamhet på digital kompetens och behovet av att hantera strukturomvandling.
- Främja kompetensutveckling inom institutioner för högre utbildning och forskning för att öka den kommersiella bärkraften, marknadsrelevansen och utnyttjandet av forskningsprojekten och för att ge institutionerna bättre förmåga att delta i interaktiva och öppna innovationsprocesser, även gränsöverskridande.
- Förbättra små och medelstora företags förmåga att anpassa sig till digital/teknisk omvandling och öka deras användning av informations- och kommunikationsteknik samt stödja automatisering av arbetsprocesser.
- Uppmuntra utveckling av nya tillämpningar och spridning av digital teknik och annan viktig möjliggörande teknik genom regionövergripande nätverk av digitala innovationsknutpunkter och levande laboratorier.

Politiskt mål 4: Ett mer socialt Europa genom den europeiska pelaren för sociala rättigheter

Det svenska utbildningssystemet fungerar generellt sett väl men med tanke på de ökande kompetensbristerna måste tillräckliga åtgärder vidtas för att tillgodose de nuvarande och kommande behoven på arbetsmarknaden, bland annat när det gäller avancerade digitala färdigheter. Det har därför konstaterats att det finns behov av investeringar **för att förbättra utbildningens ändamålsenlighet och arbetsmarknadsrelevans, främja livslångt lärande, särskilt flexibla möjligheter till kompetenshöjning och omskolning, med beaktande av digitala färdigheter, bättre förutse förändringar och nya krav på kompetens, underlätta karriärövergångar och främja yrkesmässig rörlighet**, särskilt följande:
- Förbättra arbetsmarknadsrelevansen inom den högre utbildningen och utnyttja synergier med Erasmusprogrammet.
- Skapa förutsättningar för flexibel övergång mellan olika utbildningssektorer och mellan utbildning och arbete.
- Bygga upp yrkesutbildningsinstitutionernas kapacitet att tillgodose behoven hos arbetsgivare och lokala innovationsekosystem, i samverkan med åtgärderna inom politiskt mål 1 och strategierna för smart specialisering.
- Genomföra omfattande strategier för livslångt lärande.
- Uppgradera den vuxna befolkningens grundläggande färdigheter och tillhandahålla nya möjligheter

för lågutbildade vuxna.
- Stödja innovativa politiska insatser och innovativ försöksverksamhet.

Skillnader i utbildningsnivå och sysselsättning mellan inrikes födda och utrikes födda studerande kvarstår. Det har därför konstaterats att det finns behov av investeringar **för att stödja icke EU-medborgares socioekonomiska integration, bland annat genom inkluderande utbildning, främja aktiv inkludering och förbättra mindre gynnade personers anställbarhet**, särskilt genom följande:
- Åtgärder för att förbättra tillgången till utbildning och göra den mer inkluderande samt se till att alla deltagare uppnår grundläggande färdigheter.
- Åtgärder för att minska andelen unga med högst grundskoleutbildning.
- Utveckling och införande av innovativa och effektiva undervisningsmetoder och tekniska hjälpmedel som möjliggör en kvalitativ utbildning vars innehåll kan skräddarsys till mindre gynnade elevers behov.
- Integrerade lösningar för sysselsättning, särskilt för personer med funktionsnedsättning.
- Informationsförmedling och samarbete med lokalsamhället, civilsamhället och arbetsmarknadens parter för att motverka diskriminering.
- Social innovation och försöksverksamhet på området.

Förutsättningar för ett effektivt genomförande av sammanhållningspolitiken

- Administrativ kapacitet hos myndigheterna att stödja och genomföra strategier för smart specialisering.
- Mer omfattande användning av finansiella instrument och/eller bidrag till Sveriges del av InvestEU-programmet för verksamhet som ger avkastning och sparar kostnader.
- Bygga vidare på erfarenheterna i samband med genomförandet av kommissionens pilotprojekt för industriell strukturomvandling i Norra Mellansverige, särskilt när det gäller effekterna av ny teknik, utfasning av fossila bränslen och främjande av inkluderande tillväxt.
- Dialog mellan arbetsmarknadens parter och dessa parters kapacitet.

KÄLLOR

Arbetsförmedlingen (2018a), *Arbetsmarknadsutsikterna våren 2018 – Prognos för arbetsmarknaden 2018–2020*, Stockholm.

Arbetsförmedlingen (2018b), *Arbetsmarknadsutsikterna hösten 2018 – Prognos för arbetsmarknaden 2018–2020*, Stockholm.

Blom, K. och van Santen, P. (2017), ”Svenska hushållens skuldsättning: uppdatering för 2017”, *Ekononomiska kommentarer* nr 6, 2017, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Calmfors, L., Danielsson, P., Ek, S., Kolm, A-S., Pekkarinen, T. and Skedinger, P. (2018), *Hur ska fler komma in på arbetsmarknaden?*, Dialogos förlag, Stockholm.

Cedefop (2018), ”Developments in vocational education and training policy in 2015–18: Sweden”, *Cedefop monitoring and analysis of VET policies*.

Crowe C., Dell’Ariccia G., Igan D. och Rabanal P. (2011), ”How to Deal with Real Estate Booms: Lessons from Country Experiences”, *IMF Working Paper* WP/11/91, International Monetary Fund Publications Services, Washington, D.C.

Donner, H., Englund, P. och Persson M. (2017), *Distributional effects of deregulating the Stockholm rental housing market, Report to the Swedish Fiscal Policy Council*, Finanspolitiska rådet, Stockholm.

Emanuelsson, R., Katinic G. och Spector E. (2018), ”Utvecklingen på bostadsmarknaden och dess bidrag till hushållens skulder”, *Ekonomiska kommentarer* nr 14, 2018, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Emanuelsson, R. (2015), ”Utbudet av bostäder i Sverige”, *Penning- och valutapolitik* 2015:2, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Europeiska bankmyndigheten (EBA) (2018), 2018 EU-wide Stress Test Results, https://eba.europa.eu/-/eba-publishes-2018-eu-wide-stress-test-results

Europeiska kommissionen (2019a), ”Fiscal Sustainability Report 2018”, *European Economy Institutional Paper* 94/2019, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2019b), Digital Scoreboard 2019 (https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-scoreboard)

Europeiska kommissionen (2018a), *Landsrapport Sverige 2018*, arbetsdokument från kommissionens avdelningar, SWD(2018) 225, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2018b), *Rapport om förvarningsmekanismen 2019*, COM(2018) 758 final, Bryssel.

Europeiska kommissionen (2018c), *Index för digital ekonomi och digitalt samhälle DESI 2018 – Landrapport Sverige*, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg. (http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2018-20/se-desi_2018-country-profile-lang_4AA81468-DC44-849E-0E23935C96D8C2A0_52358.pdf)

Europeiska kommissionen (2018d), What is Fiscal Governance?, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg. (https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/fiscal-governance-eu-member-states/what-fiscal-governance_en#what-is-fiscal-governance)

Europeiska kommissionen (2018e), ”Report on Public Finances in EMU 2018”, *European Economy Institutional Papers*, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2018f), *Flash Eurobarometer 459 – Investment in the EU Member States*, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg. (https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2159_459_ENG)

Europeiska kommissionen (2018g), *2018 SBA Fact Sheet – Sweden*, (https://ec.europa.eu/docsroom/documents/32581/attachments/28/translations/en/renditions/native)

Europeiska kommissionen (2018h), *Survey on the access to finance of enterprises (SAFE) – Analytical report 2018*, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2018i), *Europeiska planeringsterminen 2018: Bedömning av framstegen med strukturreformer, förebyggande och korrigering av makroekonomiska obalanser samt resultatet av de fördjupade granskningarna enligt förordning (EU) nr 1176/2011.* Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, rådet, Europeiska centralbanken och Eurogruppen, COM(2018) 120 final, 7.3.2018, Bryssel.

Europeiska kommissionen (2018j), Commission Decision of 17.7.2018 not to propose an implementing act to reject the draft national measure notified on 24 May 2018 by Sweden under Article 458 (4) of Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council, C(2018) 4716 final (ej översatt till svenska), Bryssel. (http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11456-2018-INIT/en/pdf)

Europeiska kommissionen (2017a), *Landsrapport Sverige 2017*, arbetsdokument från kommissionens avdelningar, SWD(2017) 92, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2017b), *Regional Innovation Scoreboard 2017*, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2016), *Landsrapport Sverige 2016*, arbetsdokument från kommissionens avdelningar, SWD(2016) 95, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2015), *Landsrapport Sverige 2015*, arbetsdokument från kommissionens avdelningar, SWD(2015) 46, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska investeringsbanken (2018), *EIB Group Survey on Investment and Investment Finance Country Overview*: *Sweden*, Europeiska investeringsbanken, Luxemburg.

Finansinspektionen (2018a), *Svenska konsumtionslån 2018*, Dnr 18-11091, Finansinspektionen, Stockholm.

Finansinspektionen (2018b), *Den svenska bolånemarknaden (2017)*, Dnr 18-3193, Stockholm.

Finansinspektionen (2018c), *Stabiliteten i det finansiella systemet*, Dnr 18-20866, Stockholm.

Finansinspektionen (2018d), Finansinspektionens beslut om kontracykliskt buffertvärde, Dnr 18-18198, Stockholm.

Finanspolitiska rådet (2016), *Svensk finanspolitik – Finanspolitiska rådets rapport 2016*, Stockholm.

Geng, N. (2018), ”Fundamental Drivers of House Prices in Advanced Economies”, *IMF Working Paper* WP/18/164, International Monetary Fund Publications Services, Washington, D.C.

Grönqvist, H., Niknami S. (2017), *Ankomst och härkomst – en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund*, Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, 2017:3. (http://eso.expertgrupp.se/wp-content/uploads/2014/12/ESO-2017_3.pdf)

Hilgenstock B. och Kóczán Z. (2018), ”Storm clouds ahead? Migration and labor force participation rates in Europe”, *IMF Working Paper* WP/18/148, International Monetary Fund Publications Services, Washington, D.C.

Holmberg, U., Janzén, H., Oscarius, L., van Santen, P. och Spector, E. (2015), ”En analys av räntebindningstiden på svenska bolån”, *Ekonomiska kommentarer* nr 7, 2015, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Isaksson D., Blomqvist P. och Winblad U., ”Free establishment of primary health care providers: effects on geographical equity”. *BMC Health Services Research* (2016) 16:28 . (https://doi.org/10.1186/s12913-016-1259-z)

Katinic, G. (2018), ”Perspektiv på bostadsbyggande”, *Ekonomiska kommentarer* nr 2, 2018, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Konkurrensverket (2018), ”Bättre konkurrens i bostadsbyggandet”, *Konkurrensverkets rapportserie* 2018:7, Stockholm.

Skolverket (2017a), Prognos över behovet av förskollärare och lärare, 2.2.2018. (https://www.skolverket.se/publikationer?id=3876)

Skolverket (2017b), Redovisning av kommunernas aktivitetsansvar, första halvåret 2017, Stockholm. (https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2017-11-23-redovisning-av-kommunernas-aktivitetsansvar-forsta-halvaret-2017)

Skolverket (2018a), Stora skillnader i lärarbehörighet mellan kommuner, 22.3.2018. (https://www.skolverket.se/om-oss/press/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2018-03-22-stora-skillnader-i-lararbehorighet-mellan-kommuner)

Skolverket (2018b), Slutbetyg i årskurs 9, våren 2018, (https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2018-09-27-slutbetyg-i-arskurs-9-varen-2018)

Skolverket (2018c), Statistik om kommunernas aktivitetsansvar 2017/2018, Stockholm, 27.11.2018 (https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2018-11-27-statistik-om-kommunernas-aktivitetsansvar-2017-2018?utm_campaign=unspecified&utm_content=unspecified&utm_medium=email&utm_source=Skolverkets%20nyhetsbrev)

Skolverket (2017), Prognos över behovet av förskollärare och lärare, 2.2.2018. (https://www.skolverket.se/publikationer?id=3876)

Riksrevisionen (2017), *Riktade statsbidrag till skolan — nationella prioriteringar men lokala behov* (RiR 2017:30), Stockholm. (https://www.riksrevisionen.se/rapporter/granskningsrapporter/2017/riktade-statsbidrag-till-skolan---nationella-prioriteringar-men-lokala-behov.html)

OECD (2018a), *Inventory of Support Measures for Fossil Fuels 2018*, OECD Publishing, Paris. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=FFS_SWE.

OECD (2018b), *Health at a Glance – Europe 2018: State of Health in the EU Cycle'*, OECD Publishing, Paris/EU, Bryssel, (https://doi.org/10.1787/health_glance_eur-2018-en).

OECD (2018c), *Regions and Cities at a Glance 2018*, OECD Publishing, Paris, https://www.oecd.org/governance/oecd-regions-and-cities-at-a-glance-26173212.htm

OECD (2018d), *International Migration Outlook 2018*, OECD Publishing, Paris, http://www.oecd.org/migration/international-migration-outlook-1999124x.htm

OECD (2017a), "Resilience in a time of high debt", *OECD Economic Outlook* (kapitel 2), nr 2, 2017, OECD Publishing, Paris.

OECD (2017b), *OECD Economic Surveys: Sweden 2017*, OECD Publishing, Paris. (http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-swe-2017-en).

OECD (2017c), *Sverige – Landsprofil Hälsa 2017*, OECD Publishing, Paris.

OECD (2016), "Country Background Report: Sweden" *OECD Review of Policies to Improve the Effectiveness of Resource Use in Schools (School Resources Review)*, OECD Publishing, Paris. (http://www.oecd.org/education/school/CBR_OECD_SRR_SE-FINAL.pdf)

Ölcer, D. och van Santen, P. (2017), "Household indebtedness: a regional perspective", *Sveriges Riksbank Economic Commentaries*, No. 3, 2017, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Post- och telestyrelsen (2018), Problem att anlägga fiber längs vägar hindrar bredbandsutbyggnaden (pressmeddelande), PTS presstjänst, Stockholm.

Statistiska centralbyrån (SCB) (2018a), Kostnader för utbildningsväsendet 2013–2017, (https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/befolkningens-utbildning/kostnader-for-utbildningsvasendet/pong/publikationer/kostnader-for-utbildningsvasendet-2013-2017/)

Statistiska centralbyrån (SCB) (2018b), Sveriges framtida befolkning 2017–2070. (https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningsframskrivningar/befolkningsframskrivningar/pong/statistiknyhet/sveriges-framtida-befolking-20182070/)

Statistiska centralbyrån (SCB) (2018c), Lika stor andel med en eftergymnasial utbildning bland inrikes och utrikes födda. (https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/befolkningens-utbildning/befolkningens-utbildning/pong/statistiknyhet/befolkningens-utbildning---utrikes-foddas-utbildningsbakgrund-2017/)

Statistiska centralbyrån (SCB) (2017), Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2017, *Information om utbildning och arbetsmarknad 2018:2*, Stockholm.

Statistiska centralbyrån (SCB) (2016), Registerdata för integration, Stockholm.

Statens offentliga utredningar (2019) *En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan – Betänkande av styr- och resursutredningen (Strut)*, SOU 2019:6, Stockholm

(https://www.regeringen.se/490b23/contentassets/b81affc4c0754122b1f7bbb24f23832c/en-langsiktig-samordnad-och-dialogbaserad-styrning-av-hogskolan-sou-20196).

Statens offentliga utredningar (2018), *Ökad attraktionskraft för kunskapsnationen Sverige*, SOU 2018:78 (https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/10/sou-201878/)

Statens offentliga utredningar (2017), *Styr- och resursutredningen*, SOU 2017:5, Stockholm (http://www.sou.gov.se/utredningen-om-styrning-for-starka-och-ansvarsfulla-larosaten/)

Statens offentliga utredningar (2014), *Vissa bostadsbeskattningsfrågor*, SOU 2014:1, Stockholm.

Sveriges Riksbank (2018a), *Finansiell stabilitet*, rapport 2018:2, Stockholm.

Sveriges Riksbank (2018b), *Finansiell stabilitet*, rapport 2018:1, Stockholm.

Svenskt Näringsliv (2018), Rekryteringsenkäten 2018, Stockholm.

Statskontoret (2016), *Statens styrning av kommunerna*, Stockholm. (http://www.statskontoret.se/globalassets/publikationer/2016/201624.pdf)

Sveriges kommuner och landsting (2018a), *Fokus på socioekonomisk resursfördelning i skola och förskola*. (https://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7585-697-1.pdf?issuusl=ignore)

Sveriges kommuner och landsting (2018b), *Skolans rekryteringsutmaningar — lokala strategier och exempel*. (https://webbutik.skl.se/sv/artiklar/skolans-rekryteringsutmaningar-.html)

Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) (2018), *Systemfel i kunskapsfabriken – om urholkning av ersättningsbeloppen till högre utbildning*, Stockholm.

IT- och telekomföretagen (2017), *IT-kompetensbristen – En rapport om den svenska digitala sektorns behov av spetskomptens*. (https://www.itot.se/2017/11/it-kompetensbristen-en-rapport-om-den-svenska-digitala-sektorns-behov-av-spetskompetens/)

Universitetskanslersämbetet (2018), *Universitet och högskolor: Årsrapport 2018*. (http://www.uka.se/download/18.661e864c1639ebc31e7750/1527582917836/rapport-2018-05-30-arsrapport-2018.pdf)

Lärarförbundet (2018), Stora pensionsavgångar väntar i lärarkåren. (https://www.lararforbundet.se/artikelsidor/stora-pensionsavgaangar-vantar-i-lararkaaren/)

Tillväxtanalys (2014), *Flyttar forskningen från Sverige?*, Stockholm.

Tillväxtanalys (2018), *Regional agglomeration of skills and earnings – from convergence to divergence?*, Stockholm.

van Santen, P. (2017), ”Drivers and implications of the strong growth in consumption loans”, *Staff memo*, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Wikström, M. och Eklund, J. (2018), *Studiedestination Sverige - privat kapital för ökad kompetensförsörjning och konkurrenskraft?* (https://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2018/09/FiFo_Internationalisering_webb.pdf)

Världsekonomiskt forum (2018), *The Global Competitiveness Report 2018*, Cologny/Genève.